i94526

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

TÜNDÉRTÁR

VAGY IS

BÁRÓ DEMÁNX

GONDÜZŐ KALANDJAI.

99-dik

KIADÁS

huszonkét képpel.

VERNETT

után.

MODROVICH IGNÁCZ

KOLOZSVÁRTT.

NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐOSKOLA BETÜIVEL

Ifj. TILSCH JÁNOS által.

VIII.
P.O. 3mm
1524 2/1

Ridendo dicere verum.

M. NEMZETI KÖNYVTÁR

194.526
R 1965
M.N.MÚZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomtatvány olvasóterem
1923 év 269 sz.
R 2

I. Rész.

Kedves képiró ur!

Ki tudja, minő alakban fog engemet az utóvilág képzelni, 's ez ismét vagy a' túlságig szép, vagy ferde vonásokkal utódinak lefesteni; nehogy úgy járjak mint Nagy Sándor, Akhilles, Homér, Virgil, Sancho Pansa 's a' t. kiknek arczképükről egy fikarcz nem sok, 's annyi sem jutott hitelesen kezünkbe, e' hiányt mondom, megelőzendő kérem önt, a' mint jelenleg lát e' borozó, pipázó vendégekkel környezett asztal melletti ülésemben legyen szíves engem lerajzolni. De most hevenyében! a' mig reggelizünk, mondom, most józan szemmel, józan kézzel, mert délután, ha homlokom izzad, arczom tarjagi szederjesednek, szemeim könybe lábbadnak, ajkam szárad, nyelvem akadoz, — 's ha önnek is valahogy olly rokon paroxismusa jön, melly miatt apróbbakat pillant, keze nehezedik, ecsetje reszket: bajosan fog a' másolat az eredeti jellemvonásokkal megegyezni, 's így a' képre félek rajta, sem én sem az úr, sem barátim, mi vagy ki akart lenni? soha nem fogunk ráismerni.

Azonban reméllem, hogy ön azon jeles arczfestők egyike, ki mig rajzoland, szótlan faképet, merevedett szobort nem akar belőlem csinálni, hanem a' szemnek, szájnak szabad moz-

dulatit 's a' beszédet, nevetést, 's közbe-közbe az ivást, hogy szivem hajlamit arczomra kicsalhassa — mi az egészen nagy jelentőséget öntend el — önként kikérendi.

Itt vagyok tehát merőben, lássa az úr, egész alcibiadesi ábrázatommal:

Szépen nőtt homlokom — az igaz mondás redőtlen tabellája; szemeim — mellette kezeskedő egy pár csillag; arczvonásim — az őszinteség; beszélő ajkim — hallgatóim figyelmének nyúgpontja; akadatlan nyelvem — dalhangom ezüst csengője; illendő mozdulatokra alkalmas tagjaim, kancsóra 's kardra termett jobbommal együtt minden nézőt, hallót, varázs erővel magán kivül tudnak ragadni; 's az ezekből alakulandó anyagi 's szellemi vegyületben kell az úr mesterségének központosulni.

Ennél többet önnek keze alá szólni, nehogy művészbántás vétkébe essem, tulajdon nagy szemérmességem 's az illedelem — eltilt.

BÁRÓ DEMANX

önmagáról beszélte

kalandori közleménye.

Ezer a' szerencse, mind rám, mind önökre nézve, hogy már kilenczven kilenczedik kiadást ért hősi kalandaim még életben találtak, 's mint saját gyermekeim ámbár sok dirib-darab rongyokból egybeférczelt köntösbe burkolva — úgy, hogy alig ismerhettem reájok — valahára kezembe kerültek, mert hóltom után valjon kicsoda támad vala, ki azokat a' szenyből, piszokból kimosdatva, megfésűlve, 's a' csufságból rájok aggatott rókafarkoktól megmentve, mint igaz szeplőtelen származású magzatimat tiszta fehér köntösbe állitotta volna? Nem hiába, hogy a' könyvgyártók fejérre feketével írnak, mert a' legfényesebb tetteket is homályos borulattal, a' valóságot költeménynyel, 's az igazság patyolatruháját hazug színnel szeretik bemázolni. Ezer a' szerencséje mondom, önöknek, hogy kalandim elbeszélése fülökbe nem idegen csatornán valami hazug szájból, hanem a' tiszta kútfőből szivároghat.

x x x

Világnak lehetne inkább nevezni azon roppant birodalmat, melly az ember lakta földnek kilenczed 's a' föld kerekségének huszonnyolczad részét teszi — mint országnak, mellynek határin a' forró, fagyos, mérséklett égövek alatt az ál-

áldott nap szakadatlan világit, 's karjai kelet és nyugotba kapaszkodnak, lehellete jéggé fagy, 's lábai narancson, dinnyéken tapodnak; hol, mikor még a' fejedelmi várban singes a' jégcsap, már fejdelme számára a' Taurus Kaukazus hegyein kitárja virágos keblét a' paradicsom, az Oroszhon, nem ország, hová engemet a' velünk játszó fatum örvénye akkor sodrott be, mikor az 1740-diki december Europa hidegebb tájékin dermesztő szerepét különösen játszotta.

Csikorgó tél, csattogó hideg volt, falura, fogadóra vagy valami állásra gondolni sem lehetett; mind e' mellett, mivel már az éhség, fáradság, sötét éj lovammal együtt legyalázott, mint eltöredött útas, leszállék róla, 's egy a' hóból kiálló aranyos vaskaróhoz megkötém, magamat pedig, egyik oldalamat alám téve 's a' másikkal betakaródzva, a' hópamlagra leterítettem. Szerencsémre az egész éjjen át bundával, derekalylyal, kandalóval, meleg szobával álmodtam; különben egy szál köpenyegben meg kellett volna fagynom. — Reggel majd megölt a' csoda, midőn magamat egy falu melletti temetőben, a' keresztek között, földszint, lovamat pedig melly egyre nyerített, a' torony tetejébe szúrt villám hárítón kántáránál fogva függeni látám. A' falusi parasztok, kiknek a' bűbáj, babona, vallásos szertartások, oda hagyák vala a' falut e' rémletes látvány miatt, ha annak természetes okát a' balgatagoknak meg nem magyaráztam volna,—„hogy az nem egyébb, mint a' szűnteleni havazás 's a' hirtelen rájött hideg eredménye, melly valamint a' torony tetejéig ért hó felületét jéggé fagylalta, úgy a' mult éjji lanyha szél földszínig megolvasztotta; 's hogy én a' mult éjjel a' vadon hófuvatagban mihez lovamat kössem, egyebet

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

nem lelheték egy aranyos karófarknál, 's már mi természetesebb, mint az, hogy a' hó rokkantával lovam kantáránál fogva fennakadjon, 's én pedig, a' ki nem voltam felkantározva 's lovamhoz kötve, mind lejebb szálljak, mig a' hóolvadással éppen földszínt értem? — Igy tudok e' négy nyüstös ostobákba értő lelket verni, 's a' garbonczásokra szánt átkot 's ütlegeket ügyesen kikerűlni. Kitől oktatást vehettek volna, a' culturát tekintve, csak annyiban különbözött tőlünk; hogy amannak fejér gyapju borítá tisztes állát.

Babona, előitélet! két nagy gáncs az előhaladási pálya minden ágában, két szarvas hiba: azzal a' tudatlanok, ezzel a' miveltebbek öklelik fel az útba vezetőket.

Talán örökre oda maradt volna lovam a' tornyon, bádog kakas helyett, ha a' buta népre lett volna bizva levétele; de én, kit szép eszem soha nem hagyott el, kapám pisztolyom 's kantárszárát ellövém. Mire lezuhant Nérom talpra esett 's én pedig hátán termettem, 's mivel szegény az éhségtől 's rontsolódástól szinte ketté szakadt, négy adag szénát sebess futtában a' jövő statioig vele megétettem.

Itt, ne hogy különbözzem a' többi jövő menő útazóktól, nemzeti szokásként egy ló utáni szánat csináltaték, 's mig az megkészült, beültem a' postaházhoz. Egyszerre a' szegekre felaggatott postasípók, a' nélkűl, hogy valaki hozzájok nyult volna, elkezdették a' legvisítóbb trombitahangot magukból harsogtatni. Mire a' réműlésbe jött 's kitudja a' trombitaszóból magoknak mit josló postalegényeket— megmagyarázván, hogy a' mult héti fagyos hangok belőlük most engednek ki — alig tudám eszökre hozni.

Sok fonák vélemények, éjjeli rémülések kimaradnának az életből, ha az emberek a' physikát csak meg is nyalintották volna!

Néromat — kit annak emlékére, hogy a' mult éjjel csillagászi szemlét tartott 's a' toronytetején nem restelte virasztani: — Uranusnak nevezék — megkészült szánom eleibe méltatám. Mint midőn a' czondrás kék ujjasra, a' bocskoros csizmára teszen szert, úgy rátartá magát Uránusom a' szán előtt. Csakhogy nem hosszasan ülheték így gyönyörködve bujdokló csillagom faránál, ugyan is egy utánam iramlott éhes farkas, mellynek fogas csontját kikerűlendő lesuppanék szánom fenekére, rajtam átpattanva egyenesen lovam csipőjén termett, 's abba beljebb-beljebb olly jó étvágygyal 's mind addig harapdosott, mig lovamba merőben beette magát. 'S ő így már lovamban, s' lovam őbenne, magam egészen betakaródzva 's egybekuczorodva, érzém még is hogy csakugyan haladok. Végre felnyitom szemem — 's ímé! látom, hogy lovam bőre csúszik lefelé fogasimról, ő pedig helyébe felhámozva, felkantározva szánom előtt lovam helyett szolgálatomban maradott. Nekem se kelle több! felülék gyötrő helyzetemből — így la! nosza neki a' korbáccsal, vágtam, de vágtam fogasit, ő meg nyargalt, de nyargalt sebess farkas futtában, hegyen vőlgyen, keresztűl kasúl, úgy, hogy nehány pillanat alatt Pétervárat termettem, 's a' fényes városiak bámultára, kaczagtára a' fejedelmi-lak elött divatnál divatosb új equipage-omból kiszállottam.

Mit teszen az embernek a' legelső látás 's megérkezéstől függő tekintete alapját megvetni, 's első megjelenésekor — a' mi egész jövőjére kiterjed — maga iránt másokban kedves vagy ked-

vetlen benyomást gerjeszteni, csak az tudja, ki az emberi szívnek gyengéit közelebbről 's mint én annyiszor tapogatta. Egy hebehurgya mozdulat, paraszt gőg, megrágatlan szó'st. örök undorba taszit; ellenben az illedelem, szerény magaviselet, elmés beszéd, nemes rátartás mind végig üdvezit. Sok kell ahhoz, hogy szeressenek; édes kicsi, hogyha meg akarjuk utáltatni magunkat. Ezen finom tapintatot én mekkora mértékben birom és birtam, a' császári udvarnak főrendű emberei, kik farkas vonta szánomból kiemeltek 's a' czárnénak mint hires leventét bemutattak, tegyenek bizonyságot. Egyéb hibám, mit gyakran hánytanak a' nagy udvarok szememre, nem is volt, hanem hogy mindenkor és mindenütt jelen nem lehettem. —

Europának ez egyik fővárosában a' nemzetiség, csinosbulás, müvészet 's általános haladás ügye, természettani, jogtani, hadtani törekvése tengeren, szárazon egy darab idő óta mennyire ment? önöket ezeknek elősorlásával nem untatom; hanem, mi kedélyemet leginkább ingerli, t. i. a' lótani ebtani, ebtani, lőtani intézeteket nehogy mostani mivelt gavallérok számából kimaradjak, rendre majd eldarálom.

A' fársángi bálokra, tánczvigalmakra pazarlott 's fényüzésekre szánt költségeket, készületeket, hol némelly ifiak egésségükről nagy adót fizettek, nincs miért emlitnem. Sokkal gyöngébb 's mások iránt megelőzőbb nagyobb, hogysem akár ifjainkkal a' szemrehányó botlásokat, akár öregeinkkel, kik már a' bálokra nézve megkoptak, 's a' fársáng rájok nézve megrongyosodott, ványolt korukat éreztetni akarnám. — Hol, mit, mikor, miért 's miképpen kellessen beszélni? az eléadó gondolja meg, 's úgy nyissa fel száját a' haszonnal párosult fecsegésre.

x x x

Tapasztalt dolog, hogy az unalom bennünk a' bűn magvát lerakja, a' dologtalanság kikölti, 's a' különbféle mértékletlenség felnöveli; hogy a' nemjónak ezen kártékony hatása meg ne környezne, mivel még a' hadseregnél megürült tisztikarba nem léphettem, fogám magam 's az életet különbféle mulatságokkal kitarkáztam. — — Egy jó reggel, éppen az ablakom alatti tóra vetém szememet, 's látám a' réczéket benne fóltonként uszkálni; kapom a' puskámat, 's a' mint nyakra főre rohanok lefelé a' lépcsőken, úgy vágom arczomat a' kőfalba, hogy szemeimből az ütés miatt kipattant szikrák szinte elperzselék szemöldököm. De nekem nem a' kőfallal, hanem a' réczékkel lévén bajom, számba sem vettem a' villanyos ütést, a' tóra siettem. Éppen mikor felfogott puskámat a' réczékre durrantani akarám, vevém észre, hogy sárkánya kovátlan; illy zavart helyzetben, hol a' szerencse egy pillanattól függ, a' lépcsőköni ütődés jutott eszembe 's úgy vágám öklömmel magamat szemköztt, hogy a' kirohant szemszikrák puskám serpenyőjét fellobbantották 's mit gondolnak az urak? ez ügyes lövéssel négy két vízi-tyúkon kivűl, több mint egy tuczet récze a' víz szinén nyujtódzva maradt.

A' leleményes ész tesz, és nem sápit; — így ömlik lélek a' hősi tettekbe!

Más alkalommal elfogyván lőporom, a' méreg evett volna meg, ha szép eszem kezem ügyében nem lett volna. Pezsgett, pezsgett a' tenger récze egy nádastóban 's társaim nagyobb boszúmra lőszerrel ellátvák széltében lődözék. De azért ne féltsenek engem édes uraim, úrnéim! volt Demanxnak esze, mert a' szürküledő nappal, mi-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

dőn a' többiek vadászatja végződött, az enyim kezdődött — t. i. egy jó hosszú spárga végére kötött szalonnadarabot beveték a' tóba, ezt az első récze a' mint bekapá, sík lévén a' falat, keresztül ment rajta; úgy a' másodikon, harmadikon, negyediken 's úgy szinte a' századikon is. S' ez úgy ment mind addig, mig több már nem férhetvén reá, kihuzám a' merő réczékből füzött lánczot 's azt magamon úgy tekerítém körül, mint nagyságtok szép nyakok körül a' keleti gyöngyöket. A' fogoly de eleven réczék sem vették a' dolgot tréfára, nosza neki! nagy hápogások között velem együtt felrepültek 's vittek vittek rémítő magasságban 's talán a' fekete tengerig meg sem állnak vala, ha nem tudám légi elófogatomat kényelmemre kormányozni. De nem kell engem mint mondám, félteni! ugyan is, a' mint a' főváros felé közeledénk, tekertem, facsartam a' réczék nyakát egymásra, 's csak annyit hagyék életben, a' hánynak evezésével egész Pétervár bámultára lakom eleibe leszállhaték.

E' gömbölyü világ tágas teremében nincs olly hitvány eszköz, 's alávaló műszer, mellyre az embernek egy forgó esztendő alatt legalább egyszer szüksége ne lenne. Ki gondolta volna, hogy egy parányi szalonna annyi hasznot hajtson 's egy vékony spárga ekkora embert, mint én a' légbe repitsen? Többet ésszel, mint erővel, vadász uraimék! kik mázsánként vesztegetitek a' lőport és serétet, 's a' vadakat latonként hozzátok. —

Egykor még furcsább kalandom történt a' moszkvai rengetegbeni vadászaton. Egy gyönyörü fekete rókát — megakarván bőrét az egybelyukgatástól menteni — serét helyett a' töltést lefojtott szeggel olly ügyesen czélba vettem, hogy

farka fegyverem csattanására végénél fogva egy bükkfához szegződött. Aztán orra czimpájánál a' bőrt meghasitván, addig legyezgetém fel 's alá korbácsommal, míg csakugyan bőréből kivonván, pompás bundáját nekem hagyá. — El ne felejtsd, élted meghagyám! kiálték utána, hogy vele kibéküljek. — Meg, felelé keservesen, miután drága ékességemtől megfosztottál; meghagyád éltemet a' szenvedésre, szívemet a' bánatra, szemeim a' sirásra, hogy szoritson rá valaha az éhség már a' kutyának sem kellő husom meg evésére.

Illy szemrehányó átok szállong azokra, kik az ártatlanoktól a' természet főkincsét elrabolják!

Ugyan ott a' moszkvai vadonban egy roppant szarvast, velem éppen szembe jövőt lőporom már elfogyván, óngolyók helyett még tavaly nyártól óta tarisznyám fenekén hevert cseresnye maggal úgy homlokba lövék, hogy csak amúgy szédelegve tántorgott a' sürűbe. Után iramodám, — de mivel nem minden szédülés halálos, drága vadom szemem elől elillantott.

Ha valaha, most kell már önöket rábeszélnem a' velem történt kaland elhivésére. Csak képzeljék: három év múlva ugyan azon erdőben vadászánk, csengett a' vadon, a' visszhang nem győzött bőgéssel, ébredt minden puskás a' kopó zenére. — Nagy vadnak kell lenni! inték társaimnak a' hajtás közben. A' recsegés ropogás a' sűrün mind közelebb csörtete felém, lélekzetem az örömtől akadozott, keskeny volt szívem hangos dobogásának mellem ürege, jobb szememet szinte kinéztem odvából; — hát egyszer állatra-é vagy fára? magam sem tudám, — már akármit ád isten! fegyverem eldurrant, oda szaladék 's mi volt a' lezuhant állat? Az én régi

szarvasom, mellynek nagyobb csodámra, a' homlokába lőtt cseresnyemag szép fát vetett szarvai közé, még pedig ért gyümölcscsel teledes telit. Szedtünk a' mit szedtünk a' cseresnyéből, de a' szépit javát fástól meghagyván a' szarvassal együtt győzelmi szekeren nagy ünnepély, pompa 's örömzaj között vadász-kisérettől környezve az udvar számára bévitettük. — E' ritka látványra a' város népe felestől savóstúl mind egybe sereglett, 's hogy a' nagy csodálkozás és bámészat ezeknek meg ne ártana, czárné főorvosának javaslatára az egész moszkvai helytartóságot beparancsolta, hogy a' városiaknak segitsenek bámulni. A' szarvast pedig szekerestől fástól egy arra készitett 's borszeszszel megtöltött üvegbe méltóztatott záratni kegyelmesen, hogy évezredek mulva is látható legyen, ha csak a' *Kreml* császári palotát valami égi vész, vagy földi istennyila tüzzel vassal le nem rombolandja.

NB. Azt nem is mondám, miként a' triumphalis szekér eleibe, hogy a' városbai menet merő vadászilag essék meg, kopókat fogattunk, mellyeknek mint elnöke, az én *bokrászom* gyeplőn vitte szerepét 's hatvan nyolczad magával ő is a' borszeszben prüsszenté ki szemem láttára, még pedig alól csapó buborékban az utolsó szuszszanást.

Kutyát üvegbe, szabad embert udvarba bemargarirozni, annyi, mint valakit agyon becsülni. —

x x x

Casus ubique valet, semper tibi pendeat hamus,
Quo minime reris, gurgite piscis erit.
A' halász a' horgot mindig készen tartsa,
Mert nem vélt örvényben akad rá a' harcsa.

Ha e' négy sort egybe sodrom 's felgombolygatom, ez a' kis csomó válik belőle: *"eszeden légy!"* 'S ha e' megavasadott elvem nem lesz vala mindenkor kezem ügyében, ugyan mit miveltem volna fegyvertelen állásomban egy velem szembe szökött dühös farkassal?— Egy gyáva, kit egér czinczogásra is tör a' nyavalya, jajgagatott, bőgött, orditott volna 's halála előtt meghal vala, a' borzasztó jelenéstől: én meg jobbomat torkába döfém, melly bele haladt egész lapoczkámig, 's olly közelről nézénk farkas szemet egymással, hogy orrunk között alig volt egy fricska köz; ekkor szélgödrén kihaladván kezem, farkánál fogva, mint a' keztyüt kifordítám, 's földre zúzva ott hagyám a' vérzettet.

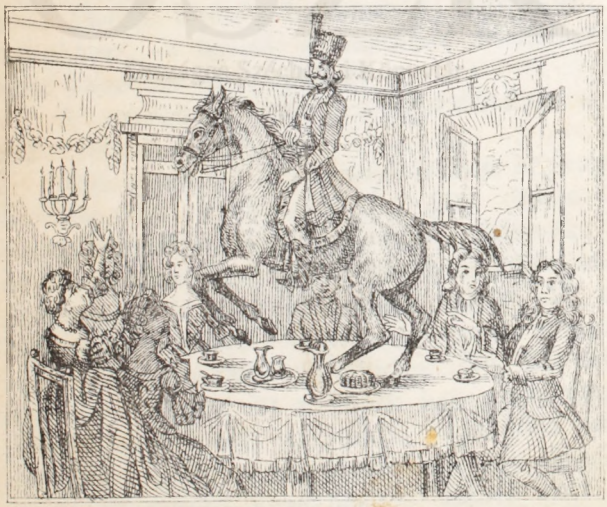
Vadász, tengerész és a' harczfi soha magát a' szája-hültekkel gondolomra ne bízza; eszén legyen mind a' három; lélek-éberség vezesse karjait, kisérje lépteit, ha amaz a' hajtáskor, ez a' habokban, 's utólsó a' csatában hírkalászokból font koszorút akar aratni!

A' szerencse bolondok gyámnoka; a' hősi tett vitézek tulajdona!—

Más úttal éppen Szmolenszkben köpenyegem borítám egy velem szembe jött dühös ebre, melly míg abból kibonyolodott, elillanék. Legényemmel haza hozatott öltönyömet többiim közé akasztám; de mekkora csoda fogott el? midőn legényem rémülve: —nagysás uram! nagysás uram! édes álmomból fölrikolta. ‚Nó, hát mi baj? kérdém'— Uram itt a' bajok baja, oda vagyunk! A' ruhatárban olly czivódás, tépelődés marakodás van, hogy nagysádnak tán egy darab rongya sem marad épségben!— Ezzel szét reped a' gardderobe, kirohannak a' köntösök 's a' terem kellős közepében pofon ütött kalapom kal-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

pagomat, frakkom mentémet, hosentragerem övemet, pantallonom szíjas nadrágomat, a' topán sarkantyus csizmámat, idegen formaruhám nemzeti köntösömet mind összetépte marta, 's az utolsó suj—sujtás darabig szétrombolta.

Értse a' ki értheti, én a' veszedelmes dühöngés magyarázatjába nem keveredem.

Hogy bokrászom bemumiáztatott a' mint említém, helyébe vezérnek *dobos* kopómat léptettem. De csak hamar megadta árát elöljáróságának 's pedig keservesen. Másnap ugyan is a' mint a' szmolenszki cserébe kimenénk vadászni, egy veszedelmes nyúl vagy miféle vad akad a' hajtásba; üzték, kergették, forgatták kopóim reggeltől egész sötét estéig, a' nélkül, hogy lövésre jött volna a' bűbájos állat. Horpaszon, meredt lábakkal térének vissza kifáradt kopóink, egyedül maga a' dobos nem tágitott a' hajtáson, viradtig éhen, szomjan egyre zaklatta a' felkapott vadat. — Másnap hajnalban magunk is kopóink is a' mind merőben tartott hajtáshoz csatlakozánk. Ismét beállott a' csaholás, üzés, kergetés, forgatás, 's tartott mind addig, míg szürkületkor ebestől kutyástól a' nélkül hogy az ördöngös állatot láthattuk volna kifáradánk 's a' hajtásból mindnyájan kidőlénk. Egyes egyedül nem a' dobos. Mert ő árkon bokron, ungon berken keresztül a' sűrü sötétség daczára szakadatlan hajtott, míg valahára éppen mikor pitymallott, felénk veré a' tanyára az ördöngös nem tudom mit; felkapom a' puskám, mérgemben rátüzelek, 's felfordul ez a' Klimius komám országában termett csodafajzat. Csak gondolják el nagyságtok! nyúl volt az átkozott, de nyolczlábú nyúl, hátán, hasán négy négygyel ellátva; melly ha megunta a' futást, alsó lábaival fordult

a' felsőkre, 's viszont ha ezek fáradtak amazokra, 's ez harmad napig mind így ment, míg belőle ezen tátos szellőt puskám roppanásával ki nem szoritám.

Gyakran kirándult a' vadászatra 's most szinte jelen volt egy tréfás kaluger a' vadak szenvedélyes üld- de kegyes lődözője. A' mit meglátott, meg volt nézve, de ritkán el is lőve. Ő mindenbe be tudta a' moralt szőni, fonni; csak hová igazán kelle, nem. Itt midőn a' nyolczlábú nyulról rögtönöző papolásra felszólítám, azt mondá: sok izgágát okoz egy két rendbeli lábú nyúl a' hajtásban; hát még a kétnyelvű fondor ember 's a' két tollú, két lelkisméretű pergyártó mennyi zavart nem csinál az emberi társaságban?

Mig a' nyúlat az egész vadász testület nézdegelte, csodálta, az alatt előczammogott az én classikus kopóm is, de olly megtörpült alakban, hogy alig tudék reáismerni. Hogy nem nó! mikor egész térdig elkopott a' futásban mind a' két lába. — Szegény dobos, monda felé a' kaluger, te éppen úgy jártál, mint egy török irnok Pekkingben. Ő addig rajzolgatta, irogatta a' sok karakallákból álló chinai betüket, mig könyökig elkopott a' jobb keze. A' csonka irnoknak az akkori szultán kegyelmesen megengedte, hogy egész birodalmában szabadon koldulhasson; neked pedig tudom szives lesz b. Demanx ur megengedni, hogy mint bénult kutya, csak borzvadászatra mehess, 's a' mellett minden cziherben szabadon ugathass. — A' javaslat egybehangzó szózattal elfogadtatott, dobos kopómnak maga részéről azon hozzá mellékelt kérelmével, — vennék neki egy négy üvegű oculárt, hogy mostani sebess kutyafuttában nagyon elgyengült szemei, a' bokrok, tövisek szurásai ellen legyenek általa oltalmasit-

va. Könyörgő levele sikerült, de nagyobb bajára, mert az óta a' borzat is ökörnek látván nem meri megtámadni.

Sokunk orráról kellne levenni a' pápaszemet, hogy láthatnók meg: miszerint csak bokor az, mit a' szemünk előtti káprázató köd tömérdek baobabfának képzeltet!

x x x

Eb hinné — másokat kizárva — de én soha sem, ha saját szemeimmel nem láttam volna, a' mi egyszer velünk a' Riga melletti vadászaton történt, 's miről hogy önök meggyőződjenek, ime! tessék akkori szavok bevehető kalandortársimnak bizonyítványaikat elolvasni.

„Mi, neveinket saját körmeinkkel alább leirttak, bizonyítunk arról, hogy 1741-ben, aug. 24-kén, a' vadászat országszertei beállásakor magas tiszteletü b. Demanx úr vezérlete alatt, a' rigai cziherben midőn együtt vadásznánk, a' fenn tisztelt kalandor úrnak lantos nevű solo kopója nyúlra bökkenvén, egy darab ideig, minthogy velünk több kutya nem is volt, soló solissimo hajtott: de pillanat alatt a' czevere vinnyogásokkal megszaporodott 's kiczifrázott vastag kopóhang, hogy e' tüneményes dolgot vennők méltó szemügyre, mindnyájunkat figyelemre gerjesztett. Rövid idő mulva azonban fejtve lett a' talány. Mert valamint a' nyúl sebess futtában, úgy a' kopó is megkölyközött; az anyakopó űzte az anyanyúlat, a' kölykök a' süldőket; a' vén kopó csaholgatott, az ifjak nyafogtak, 's e' volt oka a' bassusba négy discanttal vágó megszaporodott ritka csehe-zenének. Miről bizonyitunk a' fennirtt helyen, évben és napon. Drotovszky, Gyolcsiczky, Vásznoszki, Kendevszki és Ablakanszki.

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.) Tábori tisztek.“

Ha ennyi hiteles tanúk bizonyítását nagysádtok még is kétségbe hozandnák is, abban remélem, nem fognak kétkedni, hogy ez, minden hitelessége mellett így nem történt volna is: de legalább a' világban úgy kellene történni, hogy a' vének véneket, ifjak ifjakat hajhásszanak 's magokkal hasonlókkal részeskedjenek, mert nincs előttem undorabb; mint mikor

A' tavasz és fagyos tél
Eskű mellett egybe kél.

x x x

Soha ollyan rendes dolgot! mint egykor Algir nevű vizslámmal a' Nárva melletti cserében történt. Vizslám az agyonlövésig szeszélyes volt, jó kedvében a' szúnyogot puskavégre kerítette, 's ha megmakacsult, az afrikai orkán sem tudta vele a' vadat megállatni. Én tüzes természetű lévén, ebemnek ezen hol kiapadó hol kidagadó tulságait tovább nem türhetvén, a' nélkül hogy a' eseréből haza füttyentettem volna, tőle megszökém. — Éppen lőszereimet hányám vetém le magamról, midőn egy udvarnok a' czárné engem alezredessé kinevező kéziratával szobámba toppan. Örömömnek lánghevében én is úgy kicsipém magamat, hogy az egész orosz világ karcsú vitézeinek mintája lehettem volna, 's így a' felségnek magas kegyét megköszönendő, az udvarba sieték.

Már messzire csengett bongott a' fényes vendégek harsány kaczaja, kik a' czári udvarban örömzaj, hangászat, zene közt lakmároztak. — Egy festett korlátú tágas pályatéren nyargaló szilaj ménre, melly tiz—tizenkét ölnyire szökött rúgott, nyerítve tombolva szinte a' csilla-

gokba ágaskodott, vala az egész szájongó tömeg szeme függesztve. Nem volt ember, ki feléje csak közelítni is merészelt volna; vérben forgó szemei a' nézőket földre teriték; kitágult orrlyukai a' franczia lovászokat, mint szegény néhai nagyapám a' tobákot, hol felszippanták, hol kifútták. E' közben a' mint a' czárné engemet magához közelgőt megpillanta, rózsamosolyban fürdött ajkait e' szókra nyitá meg: „Éppen jókor érkezett Herr von Demanx, itt várja egy új kaland, látja ön ama tüzében tajtékzó 's minden erő ellen daczoló mént? ezer rubel mellett fog e' büszke arab önnek birtokába jutni, ha féketlen dühének huszár módra parancsoland". E' selyem szavak után hódoló tiszteletemet a' czárné kicsi kezére csókolván, a' tizenkét öles korláton átpattanni, a' sárkánytól fajzottnak serényébe kapaszkodni 's hátán teremni egy pillanat munkája volt. 'S hogy kalandom annál érdekesebb legyen! a' theas asztal közepére ugrattam, annak chinai porcellánból, arany ezüst edényekből alakult sikátorain végig meg végig vágtattam, a' nélkül, hogy lovam lába egy kávés kanált is megbillentett volna. — A' régi Roma fejedelmeinek magasztalt triumphusai e' merényimért rám halmozott dicséreteknek csak árnyékai lehettek.

Mondhatni, hogy tizennégy nap csak a' lovaglásban tőlt el. Leginkább pedig a' csiklandá a' czárné magas kedvét, midőn az orosz huszárokat lovastól, csákóstól, forgóstól sárkányommal — mert tüzéről így neveztem — keresztül ugorgattam.

Tizennégy nap múlva visszanyeritett kedvem az én szenvedélyes időzésemre, melly engem űzve űzött a' Narva mellé vadászni. De szinte megölt a' csoda, midőn vizslámat szintén ugyan

a' hellytt, hol két héttel ezelőtt elmaradva, egy bokor fogoly elállásában hasalni látám. Jelszavamra rájok bukkant 's a' felsurrantakból mint egy kilenczet lesózék. De minthogy tizennégy nap alatt álló helyökből meg nem mozdultak, olly hitványok voltak, toll és börnél egyebet rajtok nem volt mit látni. Vizslám hasonlólag szinte ketté szakadt. — — Hogy nem nó! illyen szeszélyes dögöt, mint az én Algirom volt még meg is gondolni. Szóról szóra úgy tett, mint némelly nagy énekesek vagy hangászok és—és a' nagy boriszákok; ezeknek is ha kedvök nincs, a' világ kérelmével sem lehetne rávenni egy kurta vonitásra: de ha szeszélyök utól éri „non missura cutem nisi plena cruoris hirudo" telides teli, 's agyon dúdolják magokat.

x x x

Háború volt. De nem soká tartott, mert a' hol én voltam, ott nincs idő hosszan ábrándozni. Törni, szakadni kell ott a' dolog kimenetelének! — Éppen hol Péter czárt taníták a' Svecusok a' Pruth mellett harczolni, ott állánk vala meg egy kurta de tanuságos leczkét adni az ellenségnek: hogyan kell ellenségnek orosz tábor előtt hátrálni! Az ellenfél önként nyitá az útat sergünknek a' diadalra; mi pedig kardunkkal nyestünk nekik más útat a' más világra. Hogy ömlött sárkányom, karom kardom 's ezredem előtt az embervér? nem mondom — mert borostyánunk, ha saját kezünkkel illetjük hervad! — Aztán a' szerénységnek amaz katonaszabályát talán csak tudja, kinek a' csatatéren valaha szerencséje volt izzadni:

Altiszteknek, elég fáradság 's puskapor,
Főbbeké az érdem 's a' tömjén mindenkor!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

x x x

Előttem sok szánandó a' világon; de hogy a' szegény kevélyt, gazdag fösvényt, vén szerelmest, ezeket az ég undorait, az egyenetlen házasságban kínlódó hymennek mammonnak 's nexusnak nyomorékait, főkép hol nagy a' seb, 's jajgatni nem szabad, — 's a' tekintély önkéntes martyrjait elhallgassam; leginkább azokat sajnálom: kikkel az igazat nem lehet elhitetni. 'S ezeket méltán lehet sajnálni, mint szellemi vakságban sinylődőket! Én mivel nem egy könnyen hiszem, hogy kalandim olvasói, vagy hallgatói között csak egy is találkoznék olly szerencsétlen, ki a' kétkedés miatt szánakozásom tárgya lehetne, csodálatos tettem elszavallásában tovább haladok.

Bizony magam sem tudom már a' sok közűl, mellyikben, de tudom, hogy a' török elleni háborúban ki akarván az ellenség várbani állását, erejét, puhatolni — mivel a' végre alkalmas kémet nem kaphatánk, ágyúnk eleibe állván 50 fontos golyó által magam a' vár felé lövetém. Azonban iszonyu haladtamban eszembe jut: hiszen ha a' várba egyedül én leszottyanok, engem a' törökök úgy széllyeltépnek, hogy még a' kis körmire sem jut belőlem annyi dézmadisznónak. Illy töprenkedésemben éppen a' vár fokán ásitó ágyú tüzes gyomrából felém visitott egy bomba, melly mielőtt megtisztelne, rögtön conferentiát tarték magammal a' légben. Aztán meg kapám a' bombát, 's annak rémitőleg taszitó ereje két másod percz alatt miden sérelem nélkül jó messzi fekvő táborom közepére szökkentett. — A' harczi népnek e' látványra támadt örömrivallása között harsányon kiáltá a' general: — Szerencséje mon-

sieur! — Még pedig nagy! felelék én, — de a' nagy szerencséhez nagy lélek 's nagy ész is kell ám; különben bele kábúl az ember. — Egy gyáva teremtés napokig sem tudta volna magát a' légben elszánni: tovább-e vagy vissza? mi nálam egy percz munkája volt. — Mikor a' vész orrunk előtt, nem tanácsos Fabiusnak lenni!

Mennyit szenvedtem ez előtt az aranyérben, tábori orvosunk megmondhatója, ki engem e' korság ellen évek alatt szüntelen labdacsokkal éltetett, azóta pedig e' nyavalyámnak — jó órában legyen mondva — semmi jelét nem érzem. 'S becsületemre merem fogadni, hogy ezen fenn említett különben olly rövid gyódmód vagy tábori labdacs nem csak a' közönséges, de a' halálos hemorrhoison is túl teendi.

Más nap mint vad méhek, a' törökök kizúdultak a' várból, kik ellen mint altábornok vezetém most csapatomat. A — rajta! szóra innen is túl is véres csata keletkezett. Bömböltek az ágyuk; ropogtak a' kartácsok; a' villogó kard markolatja kezünkben megsíkult a' kezünkben könyökünkig lecsorgó vértől, 's mint megrázott körtély hullottak a' kopasz nyakakról leapritott törökfejek. Én mivel minden inkább mint mindennapi ember, hogy magas vágyaim kielégitsem, neki vágtattam egy fényesen öltözött basának. De az, mig én egy veszélyes süppedéken áthatottam, elillant. Nem is csoda; ha öl szélességü fenéktelen iszapnak, mellynek ő túl partján volt, neki rugaszkodtam sárkányommal, de sokallván a' salto mortalét, annak fele útjából, kantárom billentésére az innenső partra visszaugrott. Másodszor is neki szöktettem; de nagy lévén a' távolság, midőn a' vész torkába csak nem bele sülyednék, magamat czopfomnál, térdeim-

mel szorított lovamat derekánál fogva, mind addig tartám a' mocsár felületén, míg sárkányom annak mindennek bámulatára túl partjára szökkent 's nagyot nyerített. — Más, kétségbe esve ezen dibdáb akadályt nagy bajnak mondotta vólna, pedig az nem baj, mit egy ember eligazithat. Ember a' talpán, ki mind anyagi mind szellemi rendületekben önállólag magába tud fogódzni.

Mivel már a' basának se híre, se pora nem volt, szomjas lovamat egy a' tó melletti csorgónak neki állitám. Azonban alig nyelé le az első kortyot; hallám, hogy hátam megett egy ágyú bomba elnyargalt. De mivel semmi bajom nem volt vele, ezen tábori füttyentésre nem is ügyeltem. Óranegyedek, órák töltek el, 's az én lovam mind folyvást ivott. — Hová fér? — gondolám. Ekkor hátra tekinték. Hát az én lovamnek sem dereka sem hátúlja 's én nyergemnek, lovamnak csak megmaradott elején ülék. Ivott vala biz az, egész alló estig, vagy még tovább is 's tán még most... Azonban elsodrott derekát nem engedé az idő hozzá illesztnem. Egy fegyveres csapat, a' nélkül hogy kard vagy pisztolyra hivott volna, reám ütött, reám rohant 's mint szokták mondani: sok lúd disznót győz! Végre ezen szurony, kardok, puskák között, mondhatom szoros karében izzadva, megadám magamat. 'S mint foglyot a' fényes kapu urához elkisértek Lettem volna ekkor azon bolondok egyike, kik magokat minden csekélységért elvesztik; kedvemre válogathattam volna a' halálban: de hála az égnek! nem lévén szívem megromolva, eszem megkásásodva, szerettem az életet 's lelkesitém magamat Aeneasnak rontsolt társaihoz mondott szavaival: *Vosmet rebus servate secundis!*

Tartsd magad jobb időkre;
Nem tart ez így örökre!

Rab lettem, de hát azért kinek mi baja vele? A' szultánok kertjében három ezer kosár méhet őrzöttem. Reggelenként mintegy 12 milliom méhet hajtottam ki a' narancs erdőre, 's estve mind egy lábig megszámlálva kellett kosarakba visszakisérni. Egy hajnalban a' mézes nép között nagy zsörtölődést hallok, oda vetém szemem, hát egy tolvaj medve két felborongatott köpüből a' méheket gyüjteményökkel együtt mind felreggelizte, 's már szinte a' harmadik kas száján probálgatá étvágyát, midőn szekerczémmel úgy nyalám odalba 's osztán öklömmel fültöven a' maczkót, hogy az élet mindjárt kiszusszant belőle. — Fejem veszése alatt lévén minden kosár kezem alá adva, egyért csak megtudtam volna lakolni; de két kosárért honnan lehetende két fejet teremtenem? — Minthogy ész dolgában soha másra nem szorultam; most villant még valami fejemben. A' deszkázatra szegzett medvének hasán egy kerekded lyukat vágtam, mellyen a' még emésztetbe nem ment méhek örömükben vígan dongva, zongorázva úgy repkedtek ki 's bé, mintha örökké benne laktak volna. A' hét háznép összecsapván a' gazdaságat, olly sikerrel dolgoztak, hogy, ha a' többi méhek leöléskor egy egy veder mézet, ezek éppen négyet valának ereszten lők.

Az illyen vad medvének könnyű parancsolni, de a' félig meddig szelidültnek gyomrából az elnyelt nehány milliom méheket csak a' Schwarz Bertold persvasiojával lehetne régi kosarukba visszafüstölni. —— Szegény lengyelek!

Két hét mulva ismét meglátogatott egy ügyes maczkó, 's többszöri elüzetése után elég szemte-

len volt méhesemet több ízben, de már hadilábon megháborgatni. Ám de ezen még szebben kikapék! — Estve egy szekérrudat végtől végig bekentem mézzel, magam pedig lesbe állék nyalánk, vendégem vacsorára várandó. Éjféltájban csörtetést hallék, melly mind közelebb közelebb, éppen a' szekérnek irányzódott. Ő volt. Alig nyalintá meg a' mézes rudat, falni kezdette 's azt mind addig nyalta szopta beljebb beljebb, mig annak vékony vége rajta keresztűl menvén, éppen szélhajtó gödrén kiütődött; én is ízibe a' kapott szeget a' rúd végibe ütém, 's ezzel felnyársalt vendégemnek csendes jóéjszakát mondván, viradtig a' szekeren jót aludtam. —

Reggel a' szultán szokásaként körösköríl a' kertet megjárván, fényes kiséretével ezúttal a' méhest ist megtisztelte. A' furcsa látvány a' nagy urat olly jóízű hahotálásra fakasztá, hogy szabadságomat magas kegyéből töstént visszanyerém.

Tudni a' szívhurjait mikor, hol? piano vagy forte; allegro vagy andante érinteni; kitanúlhatlan mesterség. Kitünőleg hatós ez a' szultánok szívére, kik egy alkalmasan elsült tréfáért, megtetszett léhaságért, vagy éppen csúszó hizelgésért országokat osztogatnak; egy igazmondásért pedig sinórt a' nyakadra!

x x x

Gazdag jutalommal térék meg a' moszka határokra, hol teremtőmnek a' megszabadításért hálát adandó, éppen húsvét innepén egy orosz templomba tértem be. Itt a' buzgólkodó nép énekét valami még övéknél is csodásabb hangok úgy megzavarták, hogy az egész néptömeg nyakra főre tódult ki a' szentegyházból. Én, ki a' moszkanyelvet már jól értém, csak hamar helyre ho-

zám a' nép zavarodását, megmagyarázván t. i. hogy az semmi egyéb, mint a' mult télen karáncsonkor, újévkor elhangzott énekek, mellyek az akkori hideg miatt megfagyván, most a' lenge zefirekre ki kezdnek engedni, 's hogy kárba ne mennének, a' húsvéti hangok közé látá illőbbnek vegyűlni.

Ez ekkor, mint később hallám, az egész orosz birodalomban így történt minden más egyházakkal is, azért azon indítványba hozott udvari terv, miszerint minden orosz templomokban orgonák léteznének, az egész birodalomban megsemmisült.

Vadonban nőtt organumokba későbbre fog a' humanitás orgonájának szelídebb hangja behatni!

x x x

Pétervárra érkeztemre a' czárné főtábornoknak nevezett ki, 's rakásra halmozott érdemeimért annyi rendszalagokkal jutalmazott, hogy a' legrongyosabb koldusnak sincs annyi fólt harminez éves czondráján. Más ember annyi méltánylásokra magán kivűl lett volna örömében, én meg minél feljebb léptettek; annál inkább féltem a' leeséstől. Azért, nehogy valahogy oda jussak végtére, hol a' kéneső is megfagy, nem csak a' mostoha földet, hanem a' száraz földet is elhagyni szándékoztam. — Nagy okosság akkor odább állni, mikor szerencsénk legszebben virágzik. Nehéz végbevinni, hogy mindétig ohajtva karoljanak; könnyebb százszor elérni, hogy oldalba rugjanak.

x x x

Mi az ember? egy szellemmel megtöltött anyagi lapta, mellyel a' szerencse, idő, búbánat, öröm, kedvére hajgálódzik. Engem is mint göm-

bölyű mozgonyt 's könnyű laptát, a' körülmények vágyai szárnyain a' sík tenger felé repítettek. Útamban egy görbe betüt tevék Kaczajfalva felé, szüléimet meglátogatandó. 'S oh! minő tarka képzetek lepik meg az embert, midőn édes érzetek környezik kedélyét, midőn hazáját tiz, húsz évek mulva megláthatja! minő varázs eszmék keletkeznek szivében, midőn az atyai háztáj, hol az ártatlan örömek néha napján szántatlan, vetetlen termettek fel, elötte megvillan! Meg volt elötte házunknak még a' nagy nyárfa, mellynek tetejére olly könnyen felpattantam; meg a' vén hárs, mellynek ágain hintáztam; meg a' szép halastó, mellyen keresztül- kasul uszkáltam; meg volt mindenek felett az az édes anyai kebel, mellynek nyugalmat harmatozó melegében az örömnek legtisztább cseppjeit csészébe szedegetve szörcsöltem. Sok, sok marasztott engem otthon, de a' sík tengerre még többek ketsegtetének. Menjek? ne menjek? alig tudám magam elhatározni. Erősen hatott kedélyemre az az igaz mondás:

Mágnes erővel húz a' honi tűz füstje,
Nem ér azzal más föld aranya, ezüstje;
A' lappon a' jég közt talál édességet
Nem cserél hazát az, kit a' hő nap éget!

Erősben sarkalt még is a' menésre ez az ellenállhatlan belösztön: a' nagy 's válogató észnek, nagy és válogató a' gyomra is, mellyet hamarább jól tarthatni a' nagy világbani látás- hallás- tapasztalással, mint otthon a' mindennapiság sovány eledelével.. Azért *dictum*! factum! szülőim magnes karjai közül kibontakozván, Pesten, Bécsen 's a' Némethon városain keresztül Londonig meg sem állottam. Világ, egy egész

világ, nem város tűnt elömbe, midőn London fénye, ékessége 's épűleteinek tömérdeksége szemeim káprázta tatta. Nincs tele verve egy egy tonna hollandus heringgel, a' milly sürűn állott éppen a' király nevenapját üdvezlendő néptömeg a' piaczon, melly midőn a' királyi-lak felé kezdett vonulni, azt gondolám hogy ama véghanra: — keljetek fel halottak! jertek az itéletre! az egész porrá vált világ megelevenűlt embereivel, koporsójából bontakozik. Hogy e' népcsoport közt lélektelen el ne lapulnék, mint csend kereső vándor, egy nagy tágtorkú ágyúba bele feküdtem, a' királyi palota előtt megzendűlt hangversenyt onnan hallgatandó. Vége levén a' hangászatnak éppen tizenkettőt vert az óra, midőn az ágyúk kisüttettek, 's engem a' talpamnál fellobbant lőpor egész generalisi formaruhámban egyenesen a' sík tenger felé — hová csakugyan rég vágytam — a' légbe repített, 's egy a' jeges tenger közelében czethalászó angol hajó vitorlájába bele lapított. A' tengerészek bámulatára én egész lélekéberséggel az ormozatra pattanék 's a' velem szemközt jövő kapitányt udvariasan köszöntettem. Ez minden hidegvérüsége mellett meghökkenve, e' három kérdést gördíté elömbe: — honnan? hová? 's miért! — Mire azonnal feleltem. — Egy ágyúból; a' nagy világba; tapasztalásért! Hamilton — ez vala neve a' főnöknek, zavarodva folytatá: Ön vagy ördög — vagy b. Demanx? — Az utolsó, szolgálatjára — mondék nyugodtan. — De hát a' légből cseppent le, mint Leviathan, vagy a' lidércz tojá hajóm vitorlájába? — Már mondám, hogy egy ágyúból jövök vagy jövettettem. 'S miután londoni kalandomat elbeszélém, egészen más arczot váltva szinte agyon becsülő szerepet játszott irántam. Ön tehát, mon-

dá, azon világszerte híres vitéz, kinek már harmincznegyedik kiadást ért életét, melly most is—nézzesze—asztalomon fekszik, színtannyiszor olvasom. Ön azon híres kalandor, kinek ölelésében szerencsés, 's ide-vetődésében szemtanú lehettem. Ennélfogva nem költemény, hanem valóságos költemény mind az, mit önről a' bámuló világ mind eddig csak félhittel olvasgatott.

Bővebb együttlétel 's személyes esmeretség után neki indultunk a' jégszigeteknek, hol egy pár szinte ökörnagyságu körmös medve éles tapogatásokkal tevé a' szépet egy másnak. Alig pillantám meg a' pár fehér szörnyeteget, azonnal puskát fogva, dereglyére szállék, a' körmös ficzkókkal ismeretséget kötendő. Eleget untattak, rémítettek az ángolok, kértek e' veszélyes merény felhagyásáért; hogy így 's amúgy életem koczkáztatom, ha feléjök csak közelítek is, hátha még reájok találok lőni! — de lővágyamat 's ebbeli szenvedélyemet semmi vész a' világon nem fékezheté. Azért oda jutván, közökbe lövék, mire az egyik szaladásnak vette a' dolgot, 's a' másik tösként felfordult, én pedig hevenyében bőréből kiforditám, 's hogy a' puskacsattanásra felém közelgő medvecsoport szét ne szaggatna, bundáját azon nyersen magamra vevém, melly a' dermesztő hideg miatt úgy hozzám fagyott, hogy a' medvékkeli játszás, ugrálás, pofonnyalás közben rajtam meg sem mozdult. Midőn, mint idegen bűzű vendéget körülszagláltak, magam is, hogy ne ismerjenek, farkok közelében viszonzám a' tisztelkedést. Tudtam is már jórészt mindent, mit egy novitius medvének tudni kell; de még is fáztam 's hevűltem, midőn a' jégsziklákat velök másznom vagy *solo* de ollyan forte vagy fortissimo con timpano kellett mormolnom.

Hajh! gondolám magamban, így megy ez a' szárazon is. Sok embert a' társaságokba csak köntöse avatott be. Csak látszik annak, 's olyannak, millyennek kellene lennie; de minek valóban kell, nem tud lenni. Én is tudtam már medveűl járni, öltözni 's velök egyberöffenni, de egynehány medve hajlongáson kivűl, medveűl sem gondolkozni sem okoskodni nem tudtam.

De mi közöm nekem a' szárazföldiekkel? most az itt a' kérdés: a' fene vadak közűl hogy tudjak megmenekedni. Illy töprenkedésemben eszembe juta egy öreg vadásznak, ki az apám házánál a' pipázó, kártyázó, borozó casinonak elnöke volt, rám nézve most egy igen hatós tanácsa. Azt mondá az öreg: A' medve lapoczkája között van egy ér, mellyet ha ügyesen megszúrnak; azon mind elfoly a' sérült állat vére. Ezt akkor, mint az öregek szavát szokták venni, csak regének tartottam, de jelenleg jónak láttam megpróbálni, 's ime annyira sikerűlt, hogy 24 óra alatt, a' nélkűl, hogy a' nálam levő gyilkot egy is észre vette volna, nyolczvankilencz medve nyujtozott el a' jégsziklákon.

Keblünkbe fogadott ellentől, házi tolvajtól, házi gyilkostól, de kivált az álnok hizelegve incselkedóktől, mivel mi magunkat nem menthetjük: ments meg uram, minket!

Bezzeg a... de bezzeg sajttal jól nem lakunk. Én is ekkora bőségben úgy állék mint Tantalus a' tele kád mellett. Sem egy falat hús éhségemet, sem egy csepp víz szomjamat nem enyhíthette; azért orrba ütém magam, mint az eszkimók, hogy pálinka helyett egy kortyot nyelhessek kicsordult véremből. Más nap azon módon, mint voltam, rám fagyott medvegálámban, dereglyére ülék, az ángoloknak hogy még élek tud-

tokra adandó. De velök még inkább meggyült a' bajom mint a' medvékkel, mert a' mint hajójuk felé közeledém, kétségkivül engem medvének gondolván, egyre ropogtak felém a' sok ángol kártácsok, mellyeknek a' más világgal kinálkozó golyóitól egyedül grönlandi subám mentesített.— Végre — hollá! hollá! kiáltásomrúl rám ismervén Hamilton, lőcsendet parancsolt, 's egyszersmind a' hajóba felvétetett. Hol miután a' medvebundát rummal champagnerrel lemelengettem, a' jégsziklákon történt kalandom elsorolásához fogtam, mellynek valóságáról csak az eléhordott 's lenyúzott medvebőrök láttára győződtek meg. Hatvan tonna medvezsír, 100 mázsányi füstölt hús, azonkivül kilenczven fehér medvebőr kerekedett a' hajóra, mellyekből az europai fejdelmeknek egy haza vitorlázó frank hajó által, mint drága ajándékokkal kedveskedtem.

x x x

Addig jár a' korsó vízre,
Mig egyszer füle szakad.
Addig száll a' mádár lépre,
A' mig egyszer ott akad.

Én is addig addig próbálgattam a' veszélyes merényes merényeket, mig végre porul járék. Hogy nem nó! fogadtam a' kapitánynyal, hogy a' jeges tengerben megfürdöm, 's minden didergés nélkül a' hajót háromszor körül úszom.

Részemről egy pár medvebőr, a' kapitányéról tíz üveg champagner volt a' parola. Alig csattant tenyerünk; 's már én a' tengerészek bámultára czupp! a' vizben válék. Kétszer már megkerültem a' hajót; de midőn harmadikszor neki fogtam, báró Demanx sehol sem volt. Nem

a' légben! nem a' földön! nem a' szárazon; hát hol valék? — Még ekkor magam sem tudám. Mert quártélyom sem száraz, sem vizes; sem hideg, sem meleg nem volt, 's nem hogy benne állni, járni, ülni, sétálni kényelmesen; de látni még bajja! sem lehetett. Tapogattam a' falakat, de mint megfeszült vizes lantornáról ujjam visszasikámlott. Ölt az unalom 's kivált hogy egyedűl és sötétben, 's kivált hogy minden mulatság nélkűl kellett időznem. A' mi több, megázott taplóm 's dohányom is; 's rá sem tölthettem. Végre sarkantyum kezdém használni. Mert *NB.* nehogy hülést kapjak, ruhástól ugrattam volt vízbe! Vágtam, szaggattam hát sarkantyummal a' lantorna padlatot, mind addig míg a' szomszéd szobában beszédet hallék, még pedig a' mint sejtém étel, ital hiányáról frankul panaszkodót. — Hagyjátok barátim, kiáltám nyálkás czellámból, — itt legalább minden drága étel 's italokról ingyen lehet discurálni; de némelly fogadóban még a' beszédet is megfizettetik ollykor. — Hát te ki vagy? kiálták. Báró Demanx, felelém. Hozott a' jó szerencse, hiszen hol te vagy, ott ha törik szakad, a' föld fenekéből is ki kell menekedni. Erre neki estünk a' lantorna falaknak, 's azokat mind addig téptük, szagattuk, mig a' közeledés elzáró falakat szétrombolván egymás mellé estünk.

Ó mekkorát tágúlnak a' szivnyomasztó lánczok, ha rokon szenvedőkre találunk 's velök enyhülés végett csak egy pár szót is válthatánk. Minden hozzám szegődött nyomoron csak a' segitett valamit, hogy velek beszélhettem. 'S ezt szegény jó apám nyalánkságának köszönhettem! kinek konyhája magyar, olasz, franczia 's ángol szakácsokkal volt ellátva, 's ki gyakran mondá

anyámmal együtt: — a' ki jó ízüt akar enni, levesét, káposztáját magyar— becsináltját franczia sültjét ángol — czukros tésztáját pedig olasz szakácscsal készíttesse. Ez a' jóizü leczke rajtam is fogott mint apám fián, mert kicsi koromban, mint nyalánk gyerkőcze, majd minden oskoláimat a' konyhában végeztem a' hol éve, nyalakodva az emlitett nyelveket szakácsinktól amúgy konyhaszerüleg betanultam.

De néhai konyhánk emlékezetéből egy itten egészen különböző bűz jelenleg másfelé tekerte orromat 's vele együtt eszemet is. Most már a' volt kérdésim kérdése: kikkel vagyok? 's hol létezem? 's hogyan menekedjem? — Az elsőkre a' mint rabsorsosim beszédükből felelheték; négy francziával találkozám; 's a' mi nevezetes! egy czethalban, melly őket, mint hajótörést szenvedteket ez előtt mintegy 48 órával a' jeges tengeren elnyelé 's engem nyomtatékul utána szippanta. Hogy aztán professiojok, mesterségökről tudakoztam: egyik, a' mint állitá, olly gyors futó volt, hogy 310 mértföldet egy óra alatt benyargalt; a' másik akkora erővel birt, hogy 30 mázsának parancsolt; a' harmadik, ha orra lyukán szelet eresztett, a' legnagyobb gálya vitorláit is kifeszítette 's hová tetszett bírta kormányozni; 's a' negyedik olly metszelátó 's kiáltó volt, hogy Párisból a' strasburgi torony tetején ülő verebeket, mellyik nöstény? mellyik bak? megkülönböztette 's onnan a' münsteri toronyőrnek a' párizsi tizenkét órát megkiáltotta. Ezeket én ekkor rendre a' hazugságok sorába glédáztam; de később mind ezen szép tulajdonok kisültek egyenként, hogy végre magam is kéntelen hittem, hogy igaz; mit magokról mondottak. Ugyan is jelenleg csak egy ötödik em-

ber kell, ki őket már használhassa. 'S én velök próbát tettem. A' széltámasztó legelőbb egyik orralyukát befogván, úgy tele fútta a' czetet széllel, hogy a' roppant állat fenn a' tenger színin mint egy lapta lebegett. Egész testbőre olly vékonyra feszült, hogy mí a' belekben, mint valami lantornás ablakú házban egymást színről színre láthatók. De volt ám öröm! meg öröm! hogy már nem csak nyelvünknek de szemünknek is hasznát vehettük.

Hajh! be sok emberben alszik a' szép tálentum, 's parlagban hevernek az anyagi 's szellemi kincsek, ha egy leleményesebb bár különben nem mérkezhető ész tudtokra nem adja az időt, módot 's az alkalmat, mellyekben azokat használhatják. 'S pedig ha Horaczként: nem *sapere aude!* nem merünk 's nem nyerünk! — Ne fuvassam fel a' tömérdek bendőket: mí nem harmad napig, mint Jonás nagyapánk, hanem ítélet napig a' czethalban maradhattunk 's rothadtunk volna. —

Mondám, mondá a' nyargalócz, a' hol b. Demánx van, ott a' föld fenekéből is ki kell menekedni!

— Jó napot húgom! — de hátra van még a' fekete leves mondám én. Igaz, hogy lakunk jócskán kitágult, 's nagyában szemünk is eljárhat kötelességében; de hol? miként és merre fog pályánk a' szabadulásra megnyílni. Ez ám a' kérdés? itt a' bökkenő! — Midőn e' szavakat végzém, hihető éppen akkor kele fel Eol apánk az asztaltól, mit evett mit nem? elég hozzá, hogy olly szélvészt támasztott a' tengeren, hogy a' mi czet bárkánk nem a' szelek, hanem a' gondolat szárnyán rémitő sebbel haladott mind addig, mig sebes rohammal bele ütődött egy — —

jaj! most is nyilalik a' fejem, úgy egybezökkent egy — — majd megmondom mibe, né, mái napig is homlokomon a' forradás, mi, kérem képíró úr, arczvonásaimból ki ne maradjon; — tehát beleütődtünk, a' mint — hurrah! kiáltásokból értém, egy ángol kósza-hajóba, melly a' mint egy pillanat múlva megtudám, a' *jóremény*- fokánál horgonyozott. Nem kellett szigony, nem csáklya, sem ágyú, hogy az óriás czetet megdöntsék, elég volt neki a' borzasztó zökkenés, hogy belőle az élet kiszoruljon, 's minket egy nagy pukkanás az afrikai partokra kivessen.

Ölt a' csuda bennünket annak láttára, hol vagyunk? de még inkább az ángolokat, annak meggondoltára, hogy hol voltunk! kiknek, miután mind az ötünket étel itallal elláttak, roncsolt házunkat, a' czetet oda ajándékoztuk 's kérelmükre kalandinkat egyről egyig el kelle beszélnünk. Jól mondák az ámérikai feketék, a' keresztény hóditóknak, hogy a' rumot ember nyelvből 's ember-szívből készitik, mivel az a' szívünk mélyére feneklett titkokat nyelvünk hegyére csalogatja; lám minket is annyira utól ért vala a' beszélvágy a' sok rumtól, hogy nyelvünk szinte egy késfoknyival laposabra kopott. De én azzal nem vesztettem; sőt nyertem annyit, hogy kurtább nyelvvel ügyesebben beszélhettem francziául.

Minthogy képzelő tehetségem illyenkor nagyon magasan fellengett, eszembe jutott gyermekkori a b c — tanáromnak, a' ki mint kicsapott paedagogus nálunk inasi hivatalt viselt, egy részeg korában a' különböző nyelvekről galagyolt ábrándozása. A' tót nyelv, mondá az öreg, ollyan mintha vaczkort ennél, mert megtömi a' száját a' sok rakásra tóditott mássalhangzók-

kal; a' német nyelv ollyan, mint ha magyarót törnél, mert abban szüntelen recseg ropog a' szüntelen egymást kergető r meg rr a' fogad alatt; az ángolnyelv ollyan, mintha dideregnél, fáznál, mert azt fogad közül csikorogva kell kitolni; a' frank összehúzza szádat mintha czitromba, az olasz tágit rajta mintha narancsba, harapnál; ellenben az én édes anyanyelvem ollyan, mintha valami finom dinnyébe harapnék, mellynek húsával levével megtelik az embernek mind a' két pofája, 's csak is az tudhatja igazán, tisztán gömbölyűn szólani, ki azt egy pár gömbölyű grammaticából édes anyja tejével szopta; kik pedig szegletes grammairből tanulják, örökkön örökké csak szegletesen döczögnek rajta.

Midőn ebbeli ábrándokba merűlve hangosan monologizálnék, egy csínos tengerész elónkbe pattan egy szép páczolt nyelvvel: — tessék, mondá, az uraknak, itt az ozsonna. Bezzeg felocsudva bölcselgésemből,— hazudsz bizony te, mondék apám inasának, mert a' világ minden nyelve között legjobb a' páczolt nyelv! — Ezt meg nem állhatá szó nélkül hajónk ángol káplájna, ki magát szerény állásba helyezve, követelő arczczal 's innepélyes hangon így hozá helyre az általam mondottakat: — Én meg, ha az anyagi viembere nem akarok egészen lenni, a' nyelvről általában 's erkölcsileg úgy vélekedem, hogy a' világ minden nyelve között az legjobb, melly a' teremtő dicséretébe 's az emberek oktatásába vagyon belepáczolva. — Igaza van, mondám, Reverende Pater! 's ezzel hogy az előttem álló champagnernek útat nyessek, a' szent szónok egésségéért addig ittam, de addig ittam, míg barna üvegem utolsó csepplelkét kiadni szíveskedett.

Harmad napig, míg húslakunkból a' használható feltakarítatott, a' bóldogság felső fokán tartatott bennünket a' jóremény-foka, honnan a' negyedik napra viradólag Egyptus felé vitorláztunk. Haladás, maradás, meg-megállás csak nem egymást felváltva untattak bennünket; én még is a' világért nem engedtem volna Szélházi czimborámnak, hogy a' tengerészek láttára segédszelet támasszon: nehogy megbecsülhetlen tulajdonáért, mint könnyen csábítható az ángolok részére édesedjék. A' zavarba jött kapitánynak mondám: — Mibe fogadjunk — pedig bajszamra esküszöm, egy fillérem sem volt — hogy nehány óra múlva Egyptomnak legszebb kikötőjében horgonyozunk — azon föltétel alatt! hogy a' hajó ormának minden embereit mind egy lábig az alszobákba parancsolja, csupán én ötöd magammal fogván a' felszínen őrködni. — Száz arany leve az önkéntes ajánlat, mire hogy parolánk elcsattana, én a' vitorlák kormányozását átvevém, mellyeket Szélházi annyira kipuffasztott, hogy hamarább mint gondoltuk volna, az alexandriai kikötőben tarkállottak. —

Nem elég, szép tulajdonokkal bírni, szükség azokkal a' körülményekhez képest tudni gazdálkodni is. A' ki minden tudományát egyszerre áruba bocsátja, azt nyeri vele, hogy a' mi ma pénzt ér, holnap jó szót sem adnak értte. Kimutatott kártyával játszani, annyi mint legjobb játékát önként elveszteni.

Itt, miután a' szerződés szerinti 100 arany markomba leolvastatott 's Nyargalóczi, Szélházi, Erősdi és Szemes urak között, de magamat is oda sorolva, kiosztatott: búcsút vevénk az ángoloktól, 's töstént az alexanriai kormányzó udvara felé tartottunk. A' kormányzó világ-

szerte híres nevem bejelentésére, örömében úgy a' mint asztalánál ült és evett, egy nagy bolond berbécsfőről a' riskását szopogatva elómbe jött, 's jobbomnál fogva erőnek erejével asztalához hurczola. — Egek! mit látok mondék én, nemde nagyságod azén konstántzinopoly méhész koromban a' jancsárok főnöke volt 's midőn a' tolvajmedvét megtréfálám éppen a' szultán kiséretében? — Ugy van, felele, ott voltam, most pedig mint basa 's alexandriai parancsnok örvendek, de mindenek fölött örvendek, hogy még egyszer önt láthatom, 's ebbeli örömemben a' szerencse legboldogabb fia lehetek. Legények! ide azt a' tevelapoczkát, hadd lássa az én barátom, hogy nem csak a' debreczeni laczikonyháján vagy a' kolozsvári Tivoliban, hanem Törökországban is tudnak ízes falatokat készítni! — Ott termett a' nagy ostoba tetem, színmézben megabárolva, mákkal, dióval, fügével töltve. Neki fogtam, hogy jól lakjam, 's ámbár étvágyam volt akkora mint fias farkasnak, még is alig csúszott az afrikai csemege. Nem volt már egyebet mit tennem; hogy a' basának vendég látó kedvét betöltsem, mind egy takarószálig sőt utósó csontórkáig megettem a' mákos mézes sületlen fövetlen, 's mi több sótalan tevetemérdeket. —

Így vagyunk sokszor a' nagy urak asztalánál, hol olly idétlen ízü 's minden becsületes alakból kiforgatott falatokat raknak előnkbe, hogy harmad nap múlva se barátkozhatik meg bennünk: de, hogy ne sértsük az úri-fogást, ne vétsünk az illedelem ellen, 's ne láttassék a' divat-ételekben gyomrunk járatlannak — eszünk, eszünk! bár undorodva, még is nyelni kell a' czifra de különben ízetlen bűzetlen szerdékkel bevakolt keveréket. 'S a' mi több; még ebéd után meg

is kell köszönni, 's éppen dáma volt az asztal főnöke, kezet kell csókolni az ízletes csömörért. *Proficiat!*

Embereim sokkal jobban jártak magamnál, mert ők az altisztek asztalánál úgy ellaktak holmi egyszerű kásával, mint a' commissariusok lovai az évi adó felirásakor abrakkal, vagy a' a' korteszek tiszti választáskor tokánnyal 's pálinkával. — Ebéd után hogy csömöröm űzzem, társaimmal a' Nilus felé vevők útunkat, kiknek midőn soha még az ételtől nem érzett változásomat panaszlám, Nyargalóczi, a' lyoni egyik doctornak fia töstént előállott, egy tán az egész világ előtt hallatlan új curával: hajtsuk meg úgy mond 's lármázzuk be azt a' cserét, hátha kipattanna belőle egy rókasüldő, egybe parancsolnék én nem csak a' két órás, de hat éves csömörnek is. Erre Szemes *alias* Rikkancs ollyat ordított, hogy nem csak a' madarak, de a' levelek is hullottak a' fákról 's a' mennyi vad volt a' cserében mind a' síkon termett. Alig pillanta meg egy rókát, valami ezer lépésnyire, Nyargaloczi hopp! még igazán neki sem iramlott, 's hozta már farkánál fogva az eleven labdacsot. — Itt van! kiáltá lelkéndezve, tátsa ki száját a' báró, hogy dugjam be fejénél fogva, 's addig én a' farkát megcsippentem, míg kieszi nagysádból a' rosszúl esett tevehúst. — Úgy is lett 's e' divatkúra olly rögtön sikerűlt, hogy két percz alatt minden émelygéstől megszabadúltam, 's étvágyam annyira exaltalva volt, hogy haza menet a' basa kertjében 200 függét egy más után befa'tam; a' szegény rókának pedig, hogy e' műtételt még másokon is gyakorolhassa, pardont adtunk.

Mért nem lett orvos Nyargalóczi úr? kérdém, hiszen ön az egy csömörkúrából is megél-

hetett volna.— Ija monsieur, felelé, ha az emberek halhatlanok volnának, úgy én semmi más mint doctor lettem volna; akkor ugyan is csak a' nyavalya ellen kellene őket kúrálnom, hogy betegek ne legyenek; mostani állásában pedig a' dolgoknak, mint ők kivánják, halál ellen kell őket kúrálni; tehát, hogy ne legyenek halandók? Ezt pedig nem ha egyet, de ha Sámson 300 rókáit a' haldoklónak beadják sem lehet végbevinni?

Kielégitő feleletét helyeslém, azért több efféle főleg kedélyét, sorsát illető kérdésekbe nem ereszkedém.

Ezután többnyire csak gyümölcscsel éltem, 's ha gyomrom ollykor ollykor húsra 's torkom borra nyerített, a' kikötőbeni fogadó volt ebbeli vágyamat kielégítő sétául kitűzve. Itt egykor, midőn gyomromnak hat font disznóhús 's tiz üveg champagni volt a' tartalma, éppen vacsora idején hazaérkeztem. Nekem esett a' basa, kinált, kinálgatódzott, 's ki nem állhaték előle, csak addig addig erőltetett, míg valami mézes mandulás téjben készült egy egész tányér selyembogarat velem megétetett. Ezen ocsmány ételtől ugyan nem lettem roszúl, mert az undornak fennhangon parancsolt a' bor, hanem reggel, midőn szokott órámban fel akarok kelni, nem lehet; nyitom a' szemem, hogy világot lássak, látni sem lehet; tapogatok innen is tul is, hát én merőben be vagyok burkolva. Mi a' patvar lelt engem? hol vagyok én ismét? amúgy mámorosan dörmögém magamban, ekkor kiáltani, jajveszékelni kezdtem, nó mert kezem se mozgathatám amúgy istenigazában! embereimet nyakra főre felordítám. Mire lépteket hallék 's az ajtó benyílt, — szólj, ki vagy? mondám, mert vagy magamat, vagy tégedet ráglak össze mérgemben.— Lassan,

lassan, szólt a' basa megismertem hangján, 's ezzel legényeinek, hogy hozzanak teknőt, meleg vizet 's matólát! parancsolá. Ezeket teljesíteni egy pillanat munkája volt. Engem pedig a' szünteleni forgatás 's forgás, ki különben sem állhatám a' keringősdit, olly szédűlésbe hozott, hogy a' halál tőszomszédjába, egy mély ájulásba szenderültem. Ezer szerencse pedig, hogy lélekéberségem elhagyott, 's tán még lélekzetem is! különben ha bár száz lelkem lett volna is, éltető lég hiányában ki kellett volna adnom. Miután valahára magamhoz jöttem, embereim 's a' basa tanútételéből úgy értesítetém, hogy a' rólami matólázás harmad egész napig tartott, minden sietve tett működés daczára. 'S ez nem csak valószínűvé, de bizonyossá is vált előttem, midőn 30 mázsa selymet tekertek selyemburkomról. Én kötöttem-e be magam, vagy az átkozott selyembogarak, mivel kissé ittas is valék, maig sem tudom; de hogy az átkozott selyembogárlevest megátkoztam, 's a' basa udvarát, a' ki burkomért 300 aranyat kéretlen lefizetett, tőstént elhagytam — azt erősíthetem.

Ennyi nyereség mellett még is sokat vesztettem; mert a' harmad napig tartott valczer miatt, hihető agyvelőm megmozdulván, emlékezetességem annyira meggyengűlt, hogy azutáni egyptomi útamban általam leölt anakondák, krokodilok 's oroszlánok számát, mai napig sem tudnám, ha azt az amsterdámi könyvtárban feljegyezve, 's bőrüket kitömve nem láttam volna. Hol a' mint egy oroszlánra függesztett illy tartalmu iratra vetém szemeimet: „báró Demanx, midőn Nubiában ezen vadállaton halálos sebet ejtett, maga is a' fenevadtól halálos marást kapván, az arábiai öböl partján, hová társai holt-

elevenen hurczolák, eltemettetett!“ a' könyvtárnoknak ezt mondám: — Nem mind igaz, mit az emberek rovásra hazudnak; 's örökös kár, hogy sokan a' valóságot a' mesétől, a' történetet a' költeménytől megkülönböztetni nem tudják! — Haljak én el Nubiában, úgy selyembogárrá nem váltam 's az alexandriai kikötőben fogadott hajóval Konstantzinápolyba még az nap el nem indultam volna.

x x x

Pedig hogy már egyszer oda juthaték, 's megérkezésem tudtára esett az öreg szultánnak, nem kellett több; azonnal maga eleibe parancsolt, 's hogy irántami magas kegyeit nyilvánítná szökött, ugrott a' divánokon keresztül kasul, vetette a' bakfityet, hengerbuczkát örömében, 's úgy közelge felém, jobbomat felséges parokájával megtisztelendő. Hogy a' tisztelkedésekkel én se maradnék a' háttérben, kapám magamat 's czigánykereket járva, háromszor róttam körös körül a' roppant teremet, 's úgy borúlék egész földig a' nagy úr lábaihoz; mert hiába, a' mint Verbőczi is állítja:

Si fueris Romae, romano vivito more!

az az:

Keresztény templomban vedd le a' kalapod,
Zsidókéban tedd fel, 's magad otthon kapod.

Bemutatám aztán a' nagy úrnak embereimet is, kiket mint udvari vadászokat ő felségének ajánlottam, de ritka tulajdonukat mélyen elhallgatva. Mert hahj, gondolám magamban, valljon nem lesz idővel még ezekre szükségem, minden rám halmozott udvari kegyek mellett is! mellyek csak ollyanok mintt jégre írott betük, mellyek-

ről csak a' déli szél aláírása kezeskedik. — Elé kellett aztán a' szultán parancsára sorolnom szárazon vízen történt minden rémletes kalandimat, mellyeknek hallgatásában úgy elmerült, hogy tátva maradt száját nagy ügygyel bajjal tudák a' doctorok helyre igazítni. — Elérkezett valahára az ebéd ideje is a' maga teljes keleti fényében 's engem a' császár nem csak asztalához, hanem maga mellé méltatott, 's kalandimnak előtte nem unalmas folytatását elfogult figyelme azzal nyilvánitá, hogy közbe-közbe a' tevehúst kalánnal vágta, 's levét villával hörpölte. Lakomája sokat különbözött az alexandriai basáétól, mert egy Kolozsvártt tanúlt 's Konstantzinápolyba valami bukaresti boér által beszerzett szakács volt a' császári konyhászok elnöke, kik felett mint éttanár selyem surczczal, bársony sapkával különbözteté meg magát. Mondhatom, ha egy kevés szalonnát 's jó oldalost, 's vagy egy fél sing kolbászt szabad lett volna az ételekbe bele lopni, akár micsoda csillagos, palotás, udvaris dáma megszophatta volna ujjait főztei után. Hát még a' drága levantai kávé mit vétett? egyébb szeszes italokról, mivel azok később jöttek elöttem szőnyegre, én is csak később szólandok. A' gyümölcsök jóságát, özönét nincs miért említnem, mellyektől járni is alig lehetett. A' czukros tésztából, mézes süteményből, a' mi egy hónap alatt elkölt, fel lehetne Európának akár melyik leporlott várát újon épitni.

Az alatt míg napok teltek, hetek multak, hónapok hullámzottak be az örökkévalóság tengerébe; én a' császár kegyeibe 's magas kedvezéseibe mind beljebb beljebb olvadtam; de azért még sem valék magam elbízott 's másokat lenéző hetyke uracs; tudtam ugyan is, hogy *fortuna*

asszony egy gőgös dáma, ki udvarába bár csókkal fogadja, de a' legkisebb ízetlenségre felduzzadván a' háttérbe kiöklözi. — Vigyázz fiu! sokszor intém magam a' tapasztalás ezen tactikájával:

Gratia magnorum currit per terga nyulorum!

's úgy van biz az:

Az iramló úri kegy,
A' nyúl hátán futva megy!

De már valamivel le is kell vala a' szultánt köteleznem, kinek én ugyan eleget beszéltem; de a' szó csak szó, ollyan mint a' só: ha nincs vele mit sózni éhen halunk el mellette. Szerencsémre egy valódi ángol vizslákkal, kopókkal kereskedő hajó érkezett a' kikötőbe, mellynek főnökével, mint híres ebtanár kutyavásárba elegyedtem, 's azon elvből: lengeteg iparnak hangos híre nem támad! a' mind a' két fajból vett egy egy páron, ebtaní ismereteim két hónap alatt annyira kitüntettem, hogy a' szultán ámélkodott a' fiatal ebek tanúlmányán. Vizslám nem csak a' nyúlat, foglyat, fürjet, hanem egykor a' nyársat is mellyen az előtt három héttel szalonka sült, megállotta; kopóm pedig azonkivül, hogy a' rókát nyúlat egy mértföldnyire megérzette, a' nagy úr egy kedves jancsárának akárhol felvett nyomát kopó hangon hajtotta, ugatta mig végre a' jancsárt magát is megtámadta. — Kutyámnak e' tüneményes ingere fülébe ment a' szultánnak, ki mint gyanúra babonára hajlandó, kopómnak ezen jancsár iránti ellenszenvéből nem igen jót gyanitgatott, sőt nagyon is balul kezdett vélekedni, minél fogva a' szegény jancsárt mint gyanus embert börtönbe tétette azon kegyelmes biztatással, hogyha magát men-

teni nem tudja, harmad nap múlva meg kell halnia.— Eltelvén a' három nap az egész város szánakodó mozgásban volt, én pedig majd nem tudtam hová lenni, hogy egy mindenektől ártatlannak tartatott derék vitéznek egy titokrejtő kopóhajtás miatt meg kell sinoróztatni. Már a' bakók gyászpadon állottak, a' megfojtandó körül, ki minthogy ártatlanságánál egyebet mit se tudott önmentségére felhozni, a' vesztő helyen leborúlva élet 's halál közt tusakodott. Mielőtt a' gyilkos műtétel véghezmenne, el kelle egy basának olvasni minden deliquensnek nevét, származását, életét 's halálra kárhoztatásának miérti okát, kinek szájából alig hallám a' janicsár — Nyúl — nevét említni, azonnal a' sokaság közül teletorokkal harsányozám: Pardon, pardon Nyúl jancsárnak! a' császár nevében. Sőt a' bámuló sokaságon keresztül örömük hullámzására karon fogva vezetém fel a' szultánhoz, kopómtól csupán neve miatt űzőbe vett ártatlanságáért kétségen kivül kegyelmet nyerendő. — E' leleményes 's életmentő cselekvényre mekkora örömvillám ragyogott a' nagy úr képén, annak szemtanuja lehettem, de leirója a' világért sem. Bánat, öröm, vigasztalás, nehezetelés, megbocsátás, halál és élet leleményes eszem által ugyanazon zúzott kedélyben egy pillanatban tudott egyszerre alakúlni. — Állitásom pedig, a' szultán előtti névcseréből még inkább kiviláglott, midőn azután jancsárom kopóm előtt minden szimatolás, ugatás nélkül akár örökre eljárhatott. —

Ha az is szünet szüntelen töprenkedik a' főkötő gyanu miatt, kinek csak egy neje van: hát annak, ki egész csorda nőt tart, ugyan hogy ne fúrná agyát 's hogy ne marná féltékeny szivét a' gyanúk velőrágó feneférge.

x x x

Minthogy élet- mentőből örüm- szerző is lettem: gondolhatni, hogy a' nagy úr azonnal titkos tanácsossává nevezett ki, — de ne, hogy én kérnék mástól titkon tanácsot, hanem hogy én adnék másnak. — Nem is volt előttem semmi titka, gyengéje palástolva, mint legjobb barátja előtt mindenekben úgy nyilatkozott; pedig ha valahol, itt kell ám tartózkodva ügyeskednünk 's gondos figyelemmel magunk és mások iránt lennünk, hogy a' nagy bizalommal nehogy vissza találjunk élni. Hányszor törik a' vén dámák ízre porrá a' tükröt, mert a' hatvan éves redők között, a' régi szépségnek csak düledékeit mutatják? nem örömest nézünk annak szeme közé, a' ki szivünk fenekére tud tekinteni; és a' ki titkos gyengéinknek tanúja, arra jó szemet nem vetünk. Illy állásban a' nagyok kedvezéseit el nem veszteni, nagy gond; de nekem ez a' nagy gond is kicsi gondomba került, mert tudtam én rókás mentét ölteni, hol az oroszlán bőr nem látszott használni. Elég az hozzá, én képes voltam úgy gondolni, hogy a' mihez szóltam, talpra esett; 's a' mihez fogtam, kezembe nem szakadt.

x x x

A' köztünk már gyepesedett mohosodott bizalom 's kölcsönös viszonyok következtében, bevezetett egykor a' szultán kincstárába, mellynek vasajtaján ezen fenyegető írás vala olvasható: Hic Argus non Briareus esto! —

Nézhetsz ezer szemmel,
De itt kasmatolni
Ne fogj a' kezeddel.

Az igaz, hogy az aranyat inkább meg lehet igérni száz szemmel, mint egy kézzel. — Midőn körös körül tekingetém az ostobák szemeit káprázta tó 's rakásra halmozott kincseket: hahj! a' gondolatok egész legioja fészkelődött eszembe, a' nélkül, hogy pénzvágyam még csak meg is mocczant volna. — Hát mind csak ennyiből áll, suttogám az öreg háta megett, miért az emberek tengeren szárazon az egész földet összekalandozzák? 's a' hegyeknek e' sárga izzadsága, kifényesített göröngye az, miért életünket koczkáztatjuk, lelkünket hazánkat áruba bocsájuk 's egymást a' népek ölik, öldöstetik. Ezek neked vén kozsók! — mint a' józan eszü scythák vetik vala ama nagy bolond hódoltató Sándornak szemére — csak éhségedet ingerlik, de vágyaidat be nem töltendik. — Úgy képzeltem én itt a' sokra nem vágyó, 's nagyra nem szagoló bölcset az emberek között, mint egy búzakalászt a' többi kalászok között; annyi nedvet szí magába ez is, mennyi elég 's annyit enged a' többinek is: ellenben a' fösvény-gazdagot, mint egy terepély nagyfát az apró csemeték fölött, melly jó darab helyről, mind elnyeli az égnek harmatát, 's csaknem éhen-halásra juttatja a' maga vidékében elhalványodott apró ágakat. — Több esze van egy fecskének, mint egy a' sír széléig töprenkedett zsobráknak; mert az septemberben nem fészkelne, hogy az Isten hidege megvegye télen kirepitendő fiait; ezt pedig korának téli havában töri a' korság, hogy többről többre szaporítsa nem sokára még is itt hagyandó kincseit. Vén balgatag, még az éjjel megkérhetik lelkedet, 's a' mit gyüjtöttél kié leszen? Ne csak ide gyüjts ne, hanem oda is

küldj valamit előre, hová menned kell 's örökre ott maradnod.

Mi után itt a' Mammon templomában több efféle gondolatokon kedvemre legelésztem, 's az öreg is, mint a' kincsek felkentje, Nummus oltáránál elvégezte volna ez úttal égbe repitendő hála helyett, aranyos fohászait: én a' ki nagyobb élveztem az újdon találmányok 's művészetek ritkaságában, mint a' világnak érzéketlen, hideg, néma karikára alapított minden csillogó érczeiben, egy aranynyal áttört bársony párnára vetém szememet, hol egy — a' felirat szerint — a' marokkoi császár fejéből került öreg tetü a' chartágoi contratánczot, utána a' zentai török marsot gyönyörű tenorhangon énekelte. Bámulásom sejtvén a' szultán, mind a' két darabot ismételteté a' fekete afrikai hangászszal. Ezt a' két darabot a' jámbor állat — a' mint értesítetém — egy előtte álló parányi verkli mellett tanúlta, mellyet egy jó testű szúnyog, a' szultán parancsára a' rovatékok által más más irányt adva a' változatoknak, szorgalmasan forgatott. A' darab előttem nagyon érdekes volt, mert benne töstént ráismertem az Angyal Bandi notájára. — De hát ez a' szúnyog kérdém, ez is Marokkoból való? — Nem, felelé a' szultán egész neki savanyodott ábrázattal, hanem ez előtt mintegy hét évvel, midőn Damascus pálmái között délálmat szunyadnám, Erdélynek valamelly tavából éppen addig hozta a' nyugoti szél, 's egyenesen orromra csapta ő is a' szeleburdi, nem hogy különbséget tett volna az orrok között, amúgy vaktában úgy nekem állott, hogy midőn fölébrednék, meróben elzsibbadt a' marástól orrom fölséges czimpája. Akkor hevenyében szétzúzhattam volna a' nyomorúltat, de hogy inkább érezze merénye

sulyát 's legyen az élet neki terhére, mint örökös verkli forgatónak, megkegyelmeztem. Nó de egy pillanatnyi csipésért valakit örökre büntetni, nem egyez meg — mondék — a' nagy úrnak szelid lelkével; 's annyival inkább kellene utánzani a' földi fejedelmeknek a' mennyeit, minél többekre kiterjed kegyelmök. — Ez ugyan nagy, de igaz mondás, felelé komolyan 's ünnepélyes hanggal a' szultán, hanem mivel engem a' szúnyog anyagi, ön pedig szellemi álmomból ébresztett föl, nyisson neki ajtót, menjen víg czinczogással hazájába.

Ha a' Tobiás fecskéi megvakítnak bennünket, csak az igaz mondás keserű epéje nyithatja fel szemeinket.

A' szultán rendszerint negyed magával szokott volt ebédelni; velem, ki igaz kalandim elősorolásával asztal felett mulattatám; a' nagy vezérrel, ki a' szultánnak többnyire csak hizelkede; 's a' muftival, ki az asztalt mindannyiszor megáldá, 's a' hálaadó könyörgést helyettünk is elmormogá. Hatvan hetven tál étel az asztalról egy nap sem hibázott; de még is hogy jól éltem volna, éppen nem mondhatom; mert a' bor mellynek italát, a' Mahomed kába törvénye tiltja, egyszer mint másszor szüntelen hiányzott. Hahj uram, sok dolog megtörténik az életben, a' mi nem szabad, 's csak is azért dühödünk némellyike után, mert nem szabad. Az öreg szultán is vagy azért, hogy a' törvényen daczoljon, vagy, hogy torkának egy egy ünnepet szerezzen, mintha az ország dolgait akarta volna igazitni, beberándult ebéd után az oldalkabinétba, 's a' tokaiból jókat kortyintott. Ezen jóizü titokba magam is be voltam avatva; a' császár ugyan is földim megtisztelésére, ollykor ollykor engemet is

beszólitott. Egy dél után midőn a' legjobbikra, de fájdalom! az utólsóra került a' sor, egy terjedelmes beszédet tarta az öreg úr a' tokai bor dicséretére, annak színét, illatját, de főleg ízét minden borok fölibe magasztalván. — Értse meg tábornok úr, így szóla, a' vizet, azt tartjuk jónak, mellynek sem színe, sem íze, sem bűze; ellenben a' borok között az a' jó, mellynek e' három tulajdona van 's illyen volt az én néhai fogyatékán lévő tiltott portékám. — Úgy van, felelék én, 's az illyen bornak pedig a' világ minden fejdelme örömest megadhatja az indigenatust, de én elhagyom a' fejem üttetni, ha a' bécsi császári pinczéből ennél még jobbat fölséged számára egy óra alatt nem teremtek. — Az Isten szerelmeért! — mondá ő — gondolja meg ön kinek és mit beszélt; 's hogy feje nem olly közönséges szőrgombolyag, hogy helyébe akárminemű gyapjuból vagy döblöczből töstént mást lehetne válla közé illegetni. — Én pedig fogadásom ismételni merem; de minthogy életemet koczkáztatom, akarom tudni, ha vállalatom sikerülend, fölséged részéről mi lesz az ajánlat? — A' mennyi aranyat, ezüstöt kincstáramból egy ember kivihet, az mind öné legyen! lön a' felelet. — Erre parolánk elcsattant, 's Mária Therésiának Bécsbe ezt irám: fölséged dicsöült atyjának VI-dik Károlynak, mint általános örököse, kétségen kivűl a' cs. királyi pinczét is örökölötte; ennél fogva térdeimen esengek: méltóztat ezen futáromnak egy üveg legfainabb tokait átadni, de haladék nélkűl; mellynek jóságához 's minél hamarábbi megérkezéséhez élete vagyon lekötve fölséged legalázatosabb szolgájának — báró Demanxnak. s. k. — Ezt irva, elérikkantám futáromat, — ne, mondám, itt a' levél, ezzel

iramodj Bécsbe, a' császári udvarhoz, 's a' mit adnak hozd el. De egy óra alatt keritsd elé magad a' föld kerekén át is, különben halál a' fejünken.

Délután hármat üte — órám szerint-, midőn elvillant; mi pedig a' szultánnál leülénk ferblizni, 's három negyed alatt 3000 aranyat nyerék el a' császártól. De én gazdag nyereségem mellett is egyre rebegtem, 's az aranyakat úgy néztem, mint jövő temetkezésemre szánt költséget; elkondult ugyan is a' három fertály a' négyre és futárom még sehol sem volt. Szabadabb lélekzés végett kimenék a' kertbe, hol egy bakó, mint nyaktanár, szüntelen hátam megett udvarolt pallosával. Szólítom Rikkancsot, ki egyszersmind messzelátó is vala: — ha nem látná-é valahol jőni a' futárok ezen veszedelmesebbik futárját 's ha szemügyre vehetné, siettesse lépteit, mert nincs kedvem még éppen megőszülni. — Nézett, de nézett minden felé, hogy szemét szinte kinézte gödréből. Végre egy kis dombra felpattanván, meglátá nagy nehezen a' belgrádi várnál aludni egy diófa alatt. Akkorát orditott erre; hogy a' futár fölébredett 's magát összeszedvén, hopp! éppen 59½ perczenetben a' négyre, borral együtt a' szultán előtt termett. — Brávó! ez volt ám az örömek öröme. A' szultán örvendett a' fölséges bornak a' hogy örvendett: de örvendettem ám én életemnek.— Hej, hej, Demanx báró, mondá az öreg, ön sokkal jobban áll Bécsben, mint én, a' mellett gyorsfutója is ollyan van — — bizony csak gonosz kalandor az úr! — Ezt mondva, már akármillyen lélekkel, de becsengetett kincstárnokának irásban átadott legfelsőbb tetszése szerint parancsolá, hogy vezetne Nummus templomába, hol emberterű kincs-

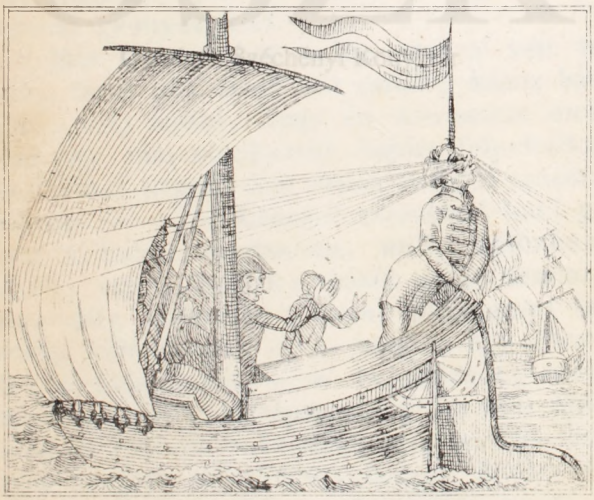
ben szabadon rendelkezhetném; maga pedig az alatt bezárva a' nektárcseppeken nyalakodott.— Én minthogy mindenben parolás 's szilárd jellemü ember valék, a' világért sem hágtam volna át az egyezményt, csak annyit vettem el, és nem többet, mint mennyit Erősdi legényem egy tizenkét bivalbőrből összevarrott zsákban a' vállán kiemelhetett.— Tátva, nyitva maradt nem csak a' kincstár, hanem a' tárnok szeme szája is, látván hogy az utólsó aranyig kiürített kamrát nincs mért többé bezárni.

Így adá el Esau, mint első szülött örökségét egy kalán lencséért; így olvasztá 's ivá meg Kleopatra 750,000 forintos gyöngyét az Antonius egésségiért; így ürítette ki kincstárát az öreg szultán is egy üveg tokaiért; a' mint mások is cselekesznek, midőn egésségüket, pénzöket, becsületök, hivatalukat földi 's égi boldogságaikat koczkáztatják torkukért 's egyéb alá való baromi gyönyörökért.

Már bizony lett volna esze a' vén tromfnak, lássa már most mit csinál; káros bánkodjék — elég hozzá, hogy én kincsemet embereimet egy rám várakozott hajóra felpakoltam, 's az afrikai partok felé útnak indulni tanácsosnak véltem. — — — Lencse! szerelem! bor! gondolám a' hajón magamban, milly különböző lények; egyik főzelék; másik nesze semmi fogd meg jól; harmadik a' torok pillanatnyi öröme: milly különbözők! — — még is egy útra vezeték a' bolondokat! — a' bolondokat, mondom; mert az arany középszerüség itt sem tántorítja meg az embert.— Azonban alig tevénk hátra ötven tengeri mértföldet, bezzeg fölébredék andalgásomból, midőn messzelátóm kiáltá; hogy egész árbocz erdő nyomul utánunk 's a' török

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

lobogók felénk fordított ágyukkal nyomunkban vitorláztak. Erre

Borzalom ijjedelem dermeszté minden erőnket,
'S a' szepegés rebegés rátódúlt embereimre.
Ennyi baj, ennyi zajon nem nem nem könnyü segítni,
Tengeri rablókkal kevesebb baj vár vala ránk tán!
Ámde a' szultánnak dühe semmi határra nem ismér;
'S öt kis szúnyog ezer tigrissel szembe hogy állhat?
Vesszen el — így szólék — a' világnak kincse pokolra,
Hogy ha halálvésszel fenyeget szerezése birása!
—— Félre panaszt, rebegést! ész 's tényt vár a' jelen óra!

De hát engem mi lelt illy borzasztó körülményekben. Igazán mondják magas órákban felmagasztaltatik az elme, csakhogy most nem hexa — hanem pentameter illetett vala minket; haneha a' jó szerencsét kapandjuk hatodik társnak.

Megriasztám hát az egész ötös pentarchiát; hármukat a' kormánylapátra rendelém; Szélházinak parancsolám — hogy ha csakugyan — mert gyakran kérkedett — 's valóban az Eol családjából való; most! rajta, 's támasszon tengeri vihart rögtön, melly a' törököket ha egybe nem zúzza is, legalább hátráltassa; magam pedig felpattanék az árboczfára 's annak is a' tetejére, hogy onnan nézném az ozmán flottának végveszélyét. — Nem kelle több Szélházinak, csak egyik orralyukát használá pedig fúvónak, 's még is akkora szélhangászat, forgás kerengés lőn e' Neptun tánczteremben, hogy a' török hajók a' zordon viharokkal, rontó bontó orkánokkal összeölelkezvén, a' hullámzó padolaton körtánczra kerekedtek.

De ne örülj a' más kárán,
Ne, ha a' más háza ég;
Mert nem tudod számodra is,
Mi vészt rejtett el az ég.

Úgy van; míg én a' töröket kárörömmel néztem tánczolni, nem vevém észre hogy magam még légben vagyok, 's toborzott, mint egy neki dühödt huszár. Hogy nem nó! árboczom, mellynek tetejébe csipeszkedtem volt, emberem orra előtt állván, éppen szélirányába esett, melly engem, mint egy hitvány szúnyogot földünk gőzköréből kilódítván, mind felebb addig röpitett, hogy nehány percz alatt valami titkos erőnek juték ölelő karjába, 's engem a' nagy sebesség miatt behunyt szemekkel, isten tudja hova kezdett ragadni. — Aha! ez a' ‚vis attractiva' gondolám, mellyet a' physicában tanúltam, mellyben most éppen benne vagyok, 's hogy ez nem hiú vélemény, hanem való experimentuma tudósainknak, nem kell tettel bebizonyitni. De bár hol vagyok; elég hogy élek, mert ehetném, a' hóltat pedig nem gyötri kivánság! illy gondolatok köztt szédelegve felnyitám szemeimet; óh de micsoda rémek mutatkoztak a' mérhetlen magasságban körül 's fejem felett. Egy roppant berbécs, bika, rák, oroszlán, harcsa 'st. úgy forogtak egy a' világot körülevező körben, mint a' gyöngyösi barátok kutyája a' pecsenyeforgató kerékben. — Úgy-e? ezek tehát a' zodiák jegyei, mellyekben szokott a' nap hónaponként tanyázni. Hallék már tyúkkodácsolást is, a' mi velem falut képzeltete, de hát! e' nem házi kotló, hanem az égi fiastyuk vala, mellynek csak egyik szeme is lehetett akkora, mint a' Chimborasszó 's csillagos tollú százezernyi csirkéinek egy csűr

mellett kaparcsála.— Ekkor, ki tudja hány napig tartott légi útazás után mély álomba szenderültem, miből nem is ocsudtam fel hamarább, mint midőn megérkeztem — — de hova? majd megmondom, csak öltözzem fel elébb, mert anyaszült meztelen vagyok, mivel a' vihar testemről minden gúnyámat lehurbolta. — Én tehát egy kies kertben találám fel magamat, még pedig egy olly fa alatt, melly alatt az ingek, lábravalók 's egyéb fehérnemük úgy teremtek 's olly sűrűn állottak, mint nálunk a' falevelek. A' szomszédfák pediglen meg valának rakva magyarkákkal, nadrágokkal 's t. a' mellék-táblai fák pedig semmi mással mint főkötő, florenczi vagy hs inkább tetszik firenzi, párisi 'st. kalapok, brüsszeli csipkékkel 's minden némberi öltönyekkel, ékszerekkel, a' legutólsó papucsfűző szalagig hajlongtaták le és fel ágaikat. Bezzeg itt lenne itt az élet! nem kellene ám fonni st.! Én a' nekem kellőket hamar kiválogattam 's felöltöttem.— Pedig hálá istennek, akárhol, de hogy talpon találom magam.

Óh ti szülő földemnek renyhe emberei, kik ép kézlábbal aluszékony hanyagságban vesztegeltek 's mocsok 's piszokban dögleni szeretitek, kik lomhaságtok miatt mint annyi rongy verbunkok, az ipar által kisímitott polgárok közt mint szapulatlan mozgó kapczák ténferegtek 's kéregettek! tudom, szeretnétek e' köntösfából oltócsemetére szert tenni; akkor bezzeg vígan danolhatnátok aztán:

Jersze kenyér, megeszlek,
Jersze köntös, felveszlek!

Ám abból bizony semmi sem lesz; mert míg a' lélek renyhe fedelét le nem teszitek, ha

nem dolgoztok, nem esztek 's önként termett köntöst magatokra nem vesztek. Mert hol a' fa, azt bizony hiába akasztanám orrotokra! — — Valljon polgári rend — rendőrség — dolgozóházak — de ipar! de ipar! mikor álltok lábra hazámban? —

Kiérkezvén a' köntösfák közűl, egy tűndér szépségű várost pillanték meg. Mellynek ezüstszín tornyai, templomai, épűletei, ezüstös útszái varázs ragyogással kápráztaták szemeimet, 's alig tudék ráismerni ezen néhány évek előtt gondviselésem alatti légi testre, — a' holdvilágra, úgy megváltozott. Ember, törvény, szokás, köntös, nyelv mind mind új meg új alakba valának öntve. Szerencsémre, midőn ezen változáson bámészkodnám, bóldogúlt atyám házánál kihalt inasok, kertészek, lovászok, vadászok jövének előmbe talpig dicsőült mundurban, felettem körűlem lebegők, 's nekem földi salaktól megtisztult szívökből örvendők. Kik miután csudás kalandim hallék, értésemre adták, hogy miután a' persa birodalom a' szomszéd hatalmasokkal elnyirbáltatott, a' hold is elesvén tőle, az óta mint légitestek közé számíttottban többé már nem élők, hanem csak bóldogúlt árnyékok szállásolnak.

Most látám először a' holdnak minden hat órábani lélekzését, melly a' tengernek ahhozképesti dagályát apályát napjában okozza. Némellyek ugyan ellenvéleményben valának 's azt mondák, hogy az nem attól van, hanem valamint a' kis világ, az ember, napjában sok ezerszer lélekzik: úgy földünk is a' nagy világ roppant tüdőjéhez képest 24 órában kétszer veszen szuszszanást; hatig szíván, hatig kifúván a' léget; tehát a' tenger is ahhozképest annyiszor dagad és apad napjában. — Úgy van biz az nagysás

úrfi, mondá Márton, a' mi néhai inasunk, az a' vén inas, a' ki engem két éves koromban ferblizni, pipázni és borozni tanított, úgy van; a' hold viszi a' maga kötelességét, föld uram is vigye a' magáét. Nem úgy van itt mint a' kis világok között szokott történni, hol sokan a' más eszével gondolkoznak, más tollával írnak, más szájával referálnak, 's a' más ajkából papolnak, 's egy szóval nem magok érdemökkel is tudnak fényelegni. Tudnám én azokkal is mit tenni most. Hagynám, hogy lélekzeljenek is, de a' más tüdőjével; egyenek is, de a' más szájával; igyanak is, de csak nézzék! 's hiszem hogy ezekben már lenne helyettesök elég, 's így is volna az egész igazság! vagy ha rátolják az élet terheit, osztanák meg a' föld zsírjait is. — Igaza van Márton bácsi! mondék neki, azonban ha nekem most Demosten vagy Cicero beszélne, mégis terhemre volna az oktatás jelenleg, úgy ehetném! és úgy ihatnám! — Bezzeg nem enném én más szájával, de vendég torokkal sem innék; csak lenne mit? — Kész az ebéd, felelé 's ezzel bevezet egy gyémánttal rakott roppant étterembe.

Miriás lelkek nyüzsögtek egy kerek asztal körül, kik között apámra, anyámra, falubeli lelkészünkre, hát mennyi velem harczolt tábornokokra, mennyi hadfiakra 's barátimra ismerék! Öröm, de tiszta; ölelés, de nem színlett; csók, de nem judási, őszinte kérdések, feleletek, harmonia hangok váltogaták a' jóízűséget 's fűszerezék az ambrózebédet. Ők az örömet ették, itták; én meg a' nagy örömzaj mellett éhen maradék. Mi csak örömmel élünk, örömet élvezünk, örömen édelgünk, mondá néhai lelkészünk dicsőült pofával. Látom biz azt, felelék, 's elég

sajnos nekem, hogy meg nem halhatok, mert úgy én is jól lakhatnám örömszín, örömhang 's örömillattal; de így, mint szegény meghagyott halandó az örömfalatok köztt sem élek, sem halok. — Képzelje ön, okoskoda tovább is a' lelkész, de erősen képzelje, mintha jól lakott volna: ám nem úgy van-e a' földi világban is, nem sokan élnek ottan is szinte képzeletből? hány rútat széppé, vénet ifjuvá, szegényt gazdaggá, ostobát tudóssá, szájahültet ügyessé nem tesz a' képzelgés? 's a' világért se lehetne velök elhitetni, mámoros fejökből kiverni, hogy azok csak ábrándképek 's nem való tulajdonságok. — Hja tiszteletes uram, mondám én, ez éppen ahhoz mehet, mintha a' kárhozott lelket mennyországban lenni, 's a' bankán két hajdu köztt 25 alatt lihegőt kedvese karjai köztt édelegni állítnám; valamint azok közűl egyik sem adna hitelt persvasiomnak; úgy az én gyomrom sem olly kába stoicus, hogy azt merő sophismákkal el lehetne bolondítani. Ételt nekem, akár honnan, ha mindjárt a' sz. Dávid hárfájáról a' húrokat lehuzzák is, csak legyen harapni, rágni 's nyelni való; mert különben vagy magamat eszem meg, vagy titeket ráglak össze: pedig a' hóldi lények egész tömege sem vala testesebb egy hegedűhangnál, olly átlátszók, szellemiek 's fényszövetüek valának!

Anyám, ki heves természetemet jól ismerte, fokonként hágó ingerültségemtől tartván, intett a' lelkésznek, hogy a' velem vitatkozással hagyna fel, hanem inkább szállítana a' Jupiter plánétába, hol nagyapám létezik; — úgy is csak ő tudott vele bánni életében is: csináljon belőle most is, a' mit akar!

Hamar magát feltaláló
A' némberi sebess ész;
'S feleletet rögtön adni
Még kérdés nélkül is kész.

Anyám leleményes gondolata egy pillanatban valósíttaték, ugyan is alig töltém meg magyarkám zsebeit a' köntösfáról szedett oltványágakkal, már ott termett a' gyorsrepítő, kinek vállaiba csipeszkedvén, e' mérhetlen mindenség tömérdek ürében csak amúgy föllengettem. Szerencsémre a' fonák arczú kötélverő vala vontatóm, kinek felém fordított szájához füleimet fordítva, reá alkalmazhatám, különben a' nagy sebesség okozta zúgás miatt egy szavát sem érthettem volna. Útunkban, a' mint hol egy hol más égitest közelében elvágtattunk, valami hideg szellő csapott meg, — hát ez a' dermesztő szél honnan jő? kérdém. — Ez a' Szaturnus kehe, felelé, 's nincs rajta mit csudálkoznod; nálatok is vannak elég hidegvérű stoicusok, kik valamint ön magukhoz kemények, úgy másokhoz is érzéketlenek. Tulajdon honod zsirján is hízik egy olly nemzet, kiknél, ha pénzed van, jól lakhatsz; de ha nincs, koplalhatsz. Ezek olly embertelenek, hogy a' gorombaságot mázsa számra, az emberiséget pedig lóttal is alig mérik, 's olly hideg érzéketlenek, hálátlanok, hogy saját édes anyjokat is — a' hont — kinek keblében tápláltatnak, tulajdon anyanyelvén megszólítni makacskodnak. Kár őket a' Szaturnusba nem honosítni! Most vagyunk a' *Mars* felett, mondá, ennek is a' földön számosak rokoni, kik vagy belső czivodásokkal, honárulásokkal, vagy — hogy egy darabig többet mondjanak sajátuknak — külháborúkkal zavarják, zaklatják a' világnak legdrá-

gább kincsét, a' békességet. — Ama fényes pedig *Venus*, 's ennek vannak ám még követői, tűkrös udvarlói 's jajveszéklő nyomoréki, egész csordával a' nap alatt. Ezek mint az istennő után iramlott Irion, csak felhőt ölelnek, 's e' fárasztó de ki nem elégítő pályán a' gyönyörök mámorában dühöngvén, kergetik a' nagy semmit, 's utólérik a' gyötrelmet, míg végre a' kárhozatba kerűlnek, hol mint a' soha magát meg nem églő testi örömnek csonka bonka czégérei kelletlen penitentziát tartanak. — E' meg itt *Merkurius*, ennek sem szakadt magva köztetek, mert vannak hivatalra ásítozó 's tányérnyaló hirnökök, kik midőn követségükkel a' nagyoknak tetszelkednek, ezreknek ártanak. — Végre ez itt a' nem régen fölfedezett *Uranius*; illy uracsok is vannak a' földön, kik alig kezdenek urak közt fényelegni, már is úgy ágálnak, ágaskodnak, 's olly maga san lebegtetik törzsfájokat, mint egy olasz nyárfa. Biz éppen! mintha nem tudnák, hogy csak a' főkötő nemesítette méltoságozta fel őket. De egy cseppel sem különb a' mi holdunk ezeknél, 's még ennek is töméntelen perepútya van a' földön; egy része a' köntösön, más a' szokáson, harmadik a' törvényen, amaz a' valláson szüntelen változtat. Ezek midőn mind feljebb feljebb, mind nagyobb meg nagyobb tökéletességre akarják vinni a' mondottakat, végre úgy járnak, mint a' mi holdunk; melly a' melly perczben megtelik, ugyan abban már fogyni is kezd, 's soha azon egy alakban nem marad. Igaza volt a' vén Pliniusnak, ki azt mondá: quidquid ad summum pervenit, tendit in imum! — mikor az ember a' hegytetőre ér, mivel nincs tovább lefelé kell szállni! — 's ezt tanusítja a' világnak állapotja szinte összesen is, a' birodalmak sorsa; egyes személyek

állása, a' halandók változó kora. A' mohos kérget üdves takarítni; de elpusztúl a' fa; ha belébe hasábolunk! — Változtatnak mondám, köntösön, mert miként holdunk minden hónapban hol szűkebb hol bővebbre szabatja öltönyit, úgy követői is évben legalább 12-szer hol hosszabbra hol kurtábbra, simábbra vagy fodrosobbra, hol karcsúbbra, hol duzzadtabbra szabatják varratják nem sokára porrá válandó testük fedelékét. Pedig ha megnézzük nincs miért Luna asszonynak annyira módizni, mert azt a' kicsi fényt is mivel ragyog, csak a' nap gratiájából kapogatja; valamint követőire is az a' kicsi hópénz, mellyel a' divat szeszélye szerint gáláznak, csak a' főrendüek kegyelem-csatornáján szivárog. Másodszor változtatnak a' ————

Midőn már ezt akarná légi kalauzom terjedelmesen fejtegetni, 's taglalni, hopp! éppen Ju-, piterbe érkeztünk, hol eltűnt a' lélek, 's így a többi benne maradt. — Itt magamra hagyatva, miután egy füstös torkolatu, szikrákat okádó barlang mellett, mellynek üregéből borzasztó kongások, kolompolások, csörömpölések kínzották a' léget, elhaladtam, egy tündöklő liget közepén álló platina-levelekkel borított arany-almafa alatt sok nagy lelkek körében dicsőült nagyapámat megpillantám, ki éppen Newtonnal egy gyémánt táblán sakkozott, 's midőn éppen ‚schakk reginae' t kiáltott, sakk biz az én gyomromnak édes nagypapa! mondám én, mert a' holdban minden öröm mellett haldoklottam, itt a' nagy fényörömben pedig ha csak ennem nem adnak, éppen meg kell halnom. — Ki vagy, mi vagy? halandó bogár, kérdé 's mit keressz itt a' dicsőültek fénykörében? — Hát 40 évek, mondám én keseredve, elegendők-e a' halandókat a'

boldogultak emlékéből 's az utánoki vágyat szivünkből kitörleni, vagy tán a' külön világiak között annyira megszüntet a' sír minden viszonyokat, hogy egy nagyatya nem ismer többé kegyencz unokájára. — Ne ábrándozz csengé füleimbe dalhangon, az én Hillarim nem vala dunnyogó, sem pisze, hanem egy alcibiadesi orr emelkedett szép nyilású 's szebb hangu ajka felett. — Erre megdöbbenve kapok ide is túl is, tapogatom orromat, hát annak bizony csak hűlt helye, mint a' monostori toronynak! pedig ha rút a' vár torony nélkül, bizony az ember sem szebb orra nélkül! — Semmi, semmi, szóla a' nagy Galenus 's ezzel kiveszi zsebéből nagy burnot szelenczéjét 's nyujtja felém, hogy szippantsak egyet; mit alig tevék, hát! a' légi nagy sebesség miatt benyomult orromat régi déli állásába töstént visszaprüsszentettem. — Prosit! kiáltá nagy apám 's ezzel rám ismervén, agyba főbe csókola. De csak hamar vége szakadt a' rokon édelgésnek, mert egy fejünk felett elcsattant borzasztó durranásra egy óriási csirke lezuhant a' sakktáblára, mire a' dicsőültek még csak nem is pillantottak, holott én a' nagy zengés, rengés, ropogás, csattogás miatt szinte az életből kicseppentem — Se baj! mondá Leibnitz, ne féljen nagysád! hihető, az öreg Jupiter megunván a' fiastyúk karicsálását hozzá sujta egy mennykővel, mellyel a' kotlót is elhallgattatá 's egyszersmind önnek is falatozni valót rendele. Ugy van ez a' földön is, verebek sokat zsinatolnak, lecsap a' sas közikbe, 's meg van a' silentium. — Meglehet felelém, de a' csirke még mind nyers, hogy eszem belőle? Itt az én oculárom, monda Pater Hel, a' jesuita, mit a' nap ellenébe tartva, a' már villám által megmej-

jesztett majorságra olly ügyesen irányzott, hogy az egy pillanatban úgy megsült, mint ha soha nyers sem lett volna. Kezdetben kikéredztek belőlem a' falatok, sótlanságuk miatt, de e' hiányt a' salzburgi kamraispán egy lehelletével helyre hozta. Én ettem, ők nézték; én fontos fontos falatokat nyeltem, ők fénnyel tölttek el 's szomjamat a' rám halmozott dicsözön enyhítette. — Eleget koplalnak, szomjaznak, fáradnak, gondolám magamban, a' földiek is, 's főleg a' miveltebbek hiú dicséretért; 's a' romai költészként: — nagy a' dicséret sarkantyuja, mert az némelyeket az olvasásban, mást a' tanulásban, harmadikat a' szavalásban 's többi hangversenyekben, hát a' tánczban! úgy elkínoz hogy szinte megszakadnak bele; 's miért? semmiért legtöbbször; mert az balga hiúság 's pengése mulandóság mert nem lélekből van!

Szerit számát a' fényben úszó 's körülem zsibongó tömegnek le nem írhatom. A' gothok, vandalok, indusok ostora a' vén Belizár különösen telhetetlenkedvén dicséretemben, hős társának fogadott. XII-dik Károly csak azt sajnálta, hogy a' földön végbe vitt harczvitáiban tábornoka, tüzes mérges hevének megosztója nem lehettem! Péter czár Oroszhonban tett rémletes kalandimat magasztalá! Nagy apám életrajzom általábani elősorolására pedig midőn mindig unszolna, 's mellyet midőn elkezdtem 's el is végeztem. — Igazod van, lelkemtől szakadt! kiáltá, mert né, kalandor társaid a' palermoi kikötőben éppen most horgonyoznak. — Nézd, hogy működnek a' kincseknek szárazra szállitásában! — Én néztem, néztem, úgy hogy szemeimet szinte kinéztem hatvan éves gödréből, de a' vastag légszövet miatt, semmit nem láttam. Vátig tarták

szemem eleibe Kopernik, Galilei, Newton a' látcsőket, de mind hasztalan, csak homályban tapogatódzott szemem kábult világa, utóljára előmbe tartott Herschel egy akkorát, mint a' straszburgi torony, — most már látom! mondék én; embereimet mint apró hangyákat vevém észre mint egy dióhajban mozogni hajómon 's holmi parányi morzsákat többekkel együtt magok után vonczolni. A' parton állók közül láték nehány felszegzett kalapú, veres sapkás, bársony köntösü nádpálczás embereket is, kik a' portékák között csempészkedtek, 's a' javát elrekkentették. — Lásd, mondá a' jámbor Gellert, ezeknek kellene a' jövevényeket pártolni 's azokat tollal, szóval, hatalommal védelmezni 's ők a' legdrágább tolvajok; mert midőn szegény garast oroz, ők aranyakat lopnak. Pedig ha igazán meggondolnák, nem volna miért magukat illy rútúl bélyegezni, mivel az egész föld kereksége, a' mint látod, egy hangyaboj, a' benne mozgók apró férgek, a' kincsek porondszemek, birásuk pedig egy pillanat! Alatsonyok, kiket egyedül a' jelen csábit; csak a' nagy lelkeket tartja a' jövendő nemes törekvésben! — E' beszédre únni kezdém a' földet 's leszálla eddigi becse előttem; de még is magam sem tudom miért, csak vissza vágytam én annak reám nézt ha bár is kopott kebelébe.

Ebbeli agályomat sejtvén Morus Tamás, azt mondá: — ember, tudom mi bánt, 's miért vagy elégületlen fénykörünkben, az t. i., hogy mi csak fényt, örömet éldelünk, vastag étkekbe nem harapunk, 's itt a' halhatatlanság forrásánál szenvedhetlen dicső lényekké változtunk. Itt a' hol számunkra minden van, hol mi csak fény és örömmel élünk, neked vékony a' lég úgy-e? de

nem vetek bele 50 esztendőt 's a' földön is, mikor az emberek gőzzel fognak bibelődni, gőzzel szekerezni, gőzzel hajózni: gőzzé válik közttük a' hit, vallás, gőzzé az ígéret, a' fogadás, gőz lesz a' szent eskü, gőz a' barátság, összveséggel: törvény, igazság, hűség, házasság, mind mind gőzbe mennek. 'S ha a' földön a' gépeket, szíveket viheti a' gőz, miért ne lehetne a' szellemieknek élvök a' fény? Nálunk e' nem divat, mert így volt örökön; köztetek pedig csak a' divat jár, 's a' mi régi nem jó már; holott a' régi ösvényeket csak nyesni kellene, nem járatlanná tenni. Ti nyomorultak! csak az értelmet művelitek, a' szívet meg parlagban hagyjátok.— Na neki, e' be dolgozott! gondolám.

De még többet is akart ez a' nagy lélek, de a' hosszú leczke alatt is kedélyem már ingerűlve volt 's elhallgata. Jól is tevé; mert ha nyelvemet a' szomjuság, lelkemet a' sok szellemi mende monda már annyira epesztette, hogy folytatására a' föld haragos hangjára fakadtam volna közöttök.— Nem lehet a' materialismushoz még leczövekelt embert csupán illy szellemi traktával jóllakatni!

Midőn így állanánk, Vulkanusnak egy legénye éppen akkor vive a' füstös torkolatú barlangból — melly a' Jupiter mennykőgyára volt — ő felsége parancsára egy száraz villámot, melylyet magamhoz szorítván, vele együtt egy hamis kötelezvényt készítő bagdádi kalmár háza eleibe egy másod percz alatt lesujtattam. Hopp? ez igazán salto mortale volt! mert ne tudjam a' módját az esésnek, — talán — nélkűl is! ízre porrá törtem volna: de midőn útitársam a' ház ormozatjára czélozott, én hirtelen elbocsátám magamtól 's a' ház előtt kiterengetett selyem-pár-

nákra ugrottam — 's így már nem csak a' földön, hanem kívánságomon túl a' földben valék, mert abba a' nagy zökkenés párnástól együtt nyakig sülyesztett. — A' csattanás, kénes bűz, ijjedelem, a' háziakat mind egy lábig az udvarra pattantá, kik keleti babonákkal telvék, engemet gondolván mennykönek szinte vernek már agyon, ha világszerte híre futamodott nevem a' haláltól meg nem mentett volna. — E' volt igazán a' szorult körülmény, mert eszem, szemem, szám kivéve, egyéb tagjaim meg sem motszantak. Fel is tevém magamban; csak most az egyszer menekűljek, a' menykővel, mely jelenleg még is jól fogott, soha többé czimborába nem állok. — Mikor halott van a' háznál, vagy a' mennykő vizitet ad a' gazdának, a' legfukarabb szívben is megfoganszik a' könyörületesség; így lett a' kalmár is az irgalmasság proselytája, ki engem, mint valami Phidiástól került antik szobrát, minden sérelem nélkül rögtön kiásatott. Itt első gondom volt a' másvilági csirkét megáztatni, mit olly mohon tevék, hogy torkom tágas csatornáján mit nyeltem legyen le szomjam tikkasztó hevében, mai napig sem tudom. Elég az hozzá, hogy jól esett; mert nem szokás, hanem szomjuságból ittam.

Óh te édes föld, be sok gyönyör fejlik ki életdús kebledből, melly csak azoknak ízetlen, kik minden érzékeiket már a' csömörig jól tartatták, 's kicsapongásaikkal eljármozták a' természetet. —

A' teljes igyekezettel véghez vitt ivás után nyelvem kereke megindulván, miután a' kalmárnak hozzám intézett száz meg ezer kérdéseit a' nagyából ledaráltam, 's egyszersmind a' nembódorgóba indult, hanem ex offo házára küldött

villámnak okát is szemére hánytam volna a' köntösfáról szedett oltványokat elő-mutatám, mellyekkel mi nagy hasznára leendek hazámnak 's könnyebbségére minden rendü és nemü honosimnak, terjedelmesen megmagyarázgatám: olly halálborzalom futá el a' kalmárnak minden valóját, mintha Damokles feje felibe függesztett kardja alatt ült volna. — Egek ereje! kiáltá, hát ugyan Nagysád vég-inségre akarja juttatni a' mesterembereket, kiküszöbölni honunkból a' brüsszeli csipkéket, firenzai kalapokat, párisi divat öltönyöket, 's mi engem leginkább érdekel, koldus-botra akarja szorítni a' divatárusokat?— Hiszen hogy Dráke Ferencz a' burgonyát szegényeink számára behozá, jól tette; de ha a' köntösfa honunkban indigenatust kap; mire fecsérlik majd páváink kamatra is alig jutó évi jövedelmöket, kiket fognak a' kalmárok holmi csecse becse portékáért megmejjeszteni, 's az egész foliantokra menő kontókért, kiknek jószágába magokat introducaltatni?— Ez nem tréfa, azért kérem Nagysádat, édes kedves tábornok úr, ezen kártékony ágakat terjesztő szándékáról mondjon le, 's az érettök lefizetendő 10,000 darab aranyat, mellyet egybe lepengetek, fogadja el. — Három kisértete van a' világnak: egyik *édes*, másik *magas*, harmadik *gazdag*. Én már az elsőre nézve éltem caniculáján túl valék, a' másodiktól meg is csömöröltem, így hát mint pénzetlen lazaroni, a' harmadiknak aranyhálójába estem. Mert a' két elsőnek van bizonyos ideje, a' harmadiknak nincsen, az az örökké való! — azért is a' pénzt elzsebelém 's a' fidibusnak használt ágak mellett, hogy hamva se pora a' földön ne maradjon, pipára gyujtottunk, 's mellette a' föld minden termékének — a' más

világiakéhoz hasonlítva — semmi — becséről barátilag beszélgettünk; hogy beh hasztalan a' nap alatti világnak minden kincse, dicsősége, boldogsága. Hiszem biz azt. Könnyü tele erszénynyel a' szegénységről, tele hassal a' bőjtről papolni; e' mind össze is csak annyi, mint üres kannával a' lankadt virágokat öntözni. Nem a' szószékben, hanem a' nyers ösztönök színpadján tetszik ki az igazi hős; ott oroszláni tűzzel harczolni, itt a' vágyak lángja mellett elolvadni — az több mint gyerekség! meg kell a' szónak testesűlni, ha lelkesítni akarunk!

Én már a' kalmárt, 's hozzá tartozó csögbög családját annyira megszerettem volt, hogy akár örökre nálok maradtam volna; de hiába, mint a' gyolcsos tótok a' vásznat, engem is hurczolának vágyaim országról országra. De hová, merre ennyi sok szép pénzzel? — Egy talán ehezett diák hajdon azt mondá: viatico levi nihil est gravius! igaza is van, mert útra nincs nehezebb teher az üres tarisznyánál; de ha felettébb tömve van, úgy is baj, 's ha éppen kincs a' tartalma, éppen nem bátorságos. Így beszélgeténk a' kalmárral, ki nála-maradásomat mindenképpen ohajtá, mint az unokák a' pénzes nagyapának házuknáli rájok hullását. Kinek ha hópénze jár, gédelgetik, tatarozzák, mint a' rongyos párnazsákat, hogy tovább tartson; ha pedig kész pénze, alig várják halálát, hogy e' Mammon kotlója hamar felfordulván, annál többet hagyjon.

Volna szárnya a' macskának
Látnánk-e egy verebet?
Telnék vágyunk; vajh ki bírna
A' semminél egyebet.

Mentsen isten! — Az én gazdámnak sem valósult biz az; mert a' vándorszellő, a' honvágy korom daczára is kirángatott háza köréből. Egy reggel éppen útszára nyíló ablakom előtt vonult el a' mekkai búcsúra menők csoportja, mellybe szokás szerint sok adó vevő 's a' pénzt minden úton módon kereső idegenek is keveredtek. Ezen abrándos gyülevészek közt megpillanték egy medvés olaszt, ki körmös talpas útitársával a' Mahomed csordája után éhen, szomjan czammogott. — Eladó-e a' medve? kérdém. — Jó pénzért miért ne? felelé. Vásárba ereszkedtem vele, 's hosszas alku után magamévá tevém a' maczkot 20 aranyért. Aztán egy ügyes kis szekeret csináltaték 's a' kalmártól ajándékba kapott pompás arab mént eleibe fogám, a' medvét pedig aranyszövetü turbánnal, hosszu keleti köntössel, bugyogóval, czipővel nevetségesen felöltöztetve, a' pénzes ládára mint egy parvenue-t szekerembe ültetém. Elbucsuzásom után a' medve úrrá, én meg kocsissá lettem. — No de ebben meg ne ütközzenek Nagyságtok! hiszen illy ferde cserét eleget láthatni édes körükben is, hol útközben a' kocsis úri, az úr pedig kocsis-szerepet játszik. — Utunk víg volt, csak amúgy eresztgettük habpipánkból a' bodor füstöket; mert *NB.* maczko komám, valamint én is szenvedélyes pipások voltunk, 's ő még úr is tudott volna lenni, csak esze ne hibázzék; mert pénze is volt 's még így is! ha szabad lett volna vele; különben szőre bőre, barkós képe, goromba hangja még a' nőnemet sem hozá undorodásba. — Jól mondják, hogy még a' medve is kap szeretőt, csak vágassa el körmeit 's tartson equipage-ot. — — Más nap a' csoportozó tömeg közt megláték egy törököt egy roppant griff hátán ülni, melly az

adott jelszóra most a' légben fellengett, majd a' térdig érő homokban a' gondolat szárnyain sebessen iramlott. Megvevém ezt is 50 aranyon 's a' körmös principális mellé a' kocsiba helyezém. Csak képzelni is illy tarka quodlibetet! hát még látni! mondhatom, már előre zsebeltem a' képzelt aranyakat, mellyeket Mekkában a' töméntelen sokaságtól mutatványaimért nyerendek: de a' számított terv nem mindig valósúl; 's legnagyobb működésünk néha csak ábránd, puszta képzelgés, 's még is hogy harczolunk mellette! mintha a' várnai vércsatára fúnák a' harsonyát. Sokszor úgy járunk képzeletünkkel, mint egy kaczajfalvi uraság, ki szemem láttára csak holtszénnel festette le leendő csűrét a' konyha falára, 's más nap jól meghátolta cselédét a' megázott garmadáért, — mert künn és nem a' csürben csépeltek? De hagyjuk a' képzelgést, lássunk a' valósághoz — én már Mekkában voltam.

Egek ura! mint a' hering a' hordóban, olly tömötten állott a' nép a' mecset udvarában. A' roppant sokaság mind egy lábig szekerem körűl nyüzsgött, ámulástól, bámészkodástól elfoglalva, hozzám mind közelebb közelebb tolongott, melly a' törökösen felöltözött medvét Mahomednek 's a' mellette ülő griffet az ő-belé látnoki lelket fúvalló nemtőnek gondolván, ordítással, bőgéssel, síppal, dobbal, kolompokkal, ostorcsattogatásokkal üdvözlötte a' bozontos profétát, ki az ő népét több mint ezer évek mulva is meglátogatni szíveskedett.

A' vakbuzgóság, buzgó keleties vakság különbféle érzelmeket gerjesztett bennök; némellyek szánták, hogy úgy el öregedett; mások, hogy úgy megrútult, mintha emberi kép se lett volna; többen megjegyzék, hogy tán mióta meghólt

soha sem mosdott meg; sokan irtódzni kezdettek még a' tőle ígért paradicsomtól is! — de mind e' mellett az örömrivalláson nem tágított a' turbános tömeg, melly midőn végre a' nagy próféta lábaihoz kezdett esni 's azt csókolni: komám megunván a' nagy tisztelkedést, nagy mormogással, szikrázó szemekkel kirohana szekeremből, 's a' körűlállókat tépte, marta, szaggatta 's olly irgalmatlanúl! hogy e' véres beköszöntésre több mint 500 ember vonaglott. — Én, úgymint e' véletlen catastrophe szerzője — kinek kevés lett volna egy halál — hogy életemet megmentsem, griffem derekára pattanván, hopp! minden aranyam, equipage-om nélkűl a' földieken felűl emelkedve, eltűntem. — Egykor egy vásott gyerkőcze egy kutya után sujtott kővel mostoháját találván, azt mondá: *nec sic male cecidit lapis* — a' baleset jól esett! mert így is eben esett! — az mondom én is: pénzem oda veszett, de jól esett; nem kell vala a' köntösfaágakat eladnom, 's az országos közhasznot privát érdekemnek feláldoznom.

Nem ember az, ki a' más letiport bóldogságának sírvermén termett rózsákkal szereti magát piperézni; 's szeretlen az, ki az emberiség elnyomattatásán kiván fölemelkedni, pusztításával gazdagulni. — —

Sem én, sem szárnyas paripám az útat nem tudtuk. Sokat kasmatoltunk tehát a' légi tévútakon, míg végre a' zodiák alatt eszembe juta, hogy most éppen az ikrek havában vagyunk, melly égi jegytől Kaczajfalva, mikor a' fák virágoznak egyenesen éjszakra a' gönczöl-szekere felé esik, azért is nem függőlegesen, hanem rézsút ereszkedtem le földünk felé, 's éppen 1789-ben majus 17-kén reggeli 6 órakor kertemben

virágzó terepély hortensia tetejére, hol tegnap volt szerencsém Nagyságtokkal lakmározni, szárnyas paripámról éhen szomjan leszállottam. Istennek hálá! csak hogy már valahára megint haza érkezhettem, tudom: hogy e' pipás világban nem fogok többé fészkemből kirepülni.

Boldognak magamat csak azért mondhatom,
Hogy az élet terhét békével hordhatom.
A' ki vígan élhet boldogúl meghalhat,
Az ekképpen minden ördögöt megcsalhat.

x x x

A' mint veszem észre, ön készen is van már arczképemmel. — Szolgálatjára Nagysádnak, az utólsó szürke hajszálig. — Brávó! azokra mint látom kevés fekete festéket veszteget az úr. — Hja, deczemberben a' fák nem virágoznak, a' biz a' halál kopár szénafüvén sem teremnek többé bájvirágok; én pedig a' természetnek hű másolója lévén, nem akartam az eredeti képet hízelgéssel elferdítni. — Helyes! nem is azért mondom, hanem az ügyes művészekkel enyelgésért. Ébredt ész tulajdona az okos tréfa; a' mogorva koponyák, mint a' nehéz idő, főleg beboritják kedvünk tiszta egét. Nó hát tisztálná-e a' művész úr, hány ecset-vonás kivántatik e' képre? — Erre többé egy sem kell, mert azt tartom, tökéletesen be van végezve. — Csak gondolja az ember, bizony mindenre meg tud felelni. — Sokszor könnyebb felelni, mint okos kérdést tenni. — Igaza van önnek, de hát mondja meg, miért festeti le magát az ember? — Legfeljeb pénzért. — Nem úgy, nem; hanem, 'mi okból? — Erre helyesen csak Momus tudna felelni; de ő is csak úgy, ha kivánsága szerint

az ember szíve tája ki volna ablakozva; mert különben e' nagy rejtélyt, melly az egyiptomi négynyüstös sötét éggel van beleplezve, ő is csak talán-talánnal felelné meg. Hiúság, kevélység, dicsvágy, tetszvágy, hírvágy, hát még hány lére készített mindenféle vágy dolgoztatják sokszor a' képírókat; 's mí az indokot nem vizsgálván, csak irjuk, akár a' chinai császár, akár a' montblanci embermentő komondor legyen a' feladat. A' hiúság világában élünk, mellyben a' való úgy elenyészik, mint egy porondszem a' tengerhullámiban. Ha a' nyelv egy úton járna a' szívvel, könnyű volna a' felelet a' támasztott kérdésre: de mivel az ember szíve titkát nehéz nyelve hegyére kicsalni — azért erre nem is felelek. A' hordó csapján csak a' foly, mit bele tőltöttünk; de szívünkre hányszor rá nem illik a' szemrehányás:

Szája tele lépes mézzel,
Szava virágos tavasz:
De ármányos álnok szíve
Elárulja, hogy ravasz.

Ki miért festeti le magát mondom, azt mí nem tudjuk; mert azt a' kezünk alatti kép originálja sem tudná vagy merné mindenkor megmondani. Egy angol költész után ennyit még is mondhatok:

Lefestetjük arczképünket, hogy maradjon vásznunkon,
Mit az évek elromboltak virágvesztett arczunkon.

De ennek is csak ifjaknál van helye, mert vén ember képében, mellyre a' hetvenedik hamvas szerda *memento mori* czímét kiültette, a'

bélpoklosság többé nem tehet kárt, főként kinek arczán az ónos himlő ostáblázott, vagy a' vulcan surczával törölték meg az első feredő után.

— Ha ha ha! mit gondol ön, ha telyesült Momus kivánsága, jót vagy rosszat okozott volna az életben?

— Mentsen isten annak életbe lepésétől; hiszen akkor az a' fölséges ajándék — egy perczenyi általváltozás, vagy is a' tettetés mestersége kenyértelen maradna; a' képmutatás nem országolna. E' nélkül pedig országos szövetségek nem szerződnének; a' zajos bajos házasságok bilincsei, a' szívet rágó gyanúskodása fergei dühösöbbé lennének. Csak a' tettetés tündér mestersége teszi még a' világot eltürhetővé. De ugyan csak be is illik ám jelenkorunkba, midőn a' képviselések rendszere napirenden forog. — Ha a' mejjeken nyilt ablakok divatoznának, akkor a' szívnek azon átlátszó sajátságait is le kellene rajzolnunk, azon esetben pedig nem hiszem, hogy a' legjobb arczfestők is kenyér nélkül ne maradnának. Minden magát lefestetni akaró vágyának ellentállana ama német mondás:

Keiner will zeigen, was er ist;
Jeder nur scheinen was er nicht ist.

— Pártolám mondását képíró úrnak. Jó tehát, hogy csak külsőnket rajzolhatják le, mit az én képemben úgy eltalált, hogy ha holnap valami akadály miatt életem további kalandjainak elbeszéllését nem folytathatnám, nem hiszem, hogy helyettem ez a' kép meg ne szólalandna.

x x x

Erre zajos örömökkel fűszerezett gazdag vacsora, mellynek fogásai között kitünő volt a'

rátotta, melly a' báró úr paripája tojásából, de a' légi — a' grifféből volt pompásan készitve, mellyet mindenki igyekezett nagy mohósággal felvillázni 's azt az Ararát hegyén termett 50 éves borral leönteni. A' fényes vendégek kitünőbbjei pedig Aleph, Beth, Dalet herczegek, Vau, Zain, Lamed grófok; O- mega O- mikron bárók és sok czondraházi nemesek valának. A' poharak sűrű üritéséről 500 lelketlen czilinder tett üres bizonyságot.

A' míg egy rövid, de kalandimhoz szükségképpen járuló előzményre önöket figyelmeztetném: töltsünk addig pipára; de a' torokenyhitőről se feledkezzünk el.

Noha nem éppen fő nélkül, de erős főtörés nélkül is elgondolhatni, mi keservesen esik egy magas szellemü úri embernek, a' világ hírneve hősének, 's dícső tettei által a' halhatlanság országába magát ezer szobrok által beavatott vitéznek, midőn az ő rémletes kalandjait valami német iró, egy a' nap alatti világban tudtomra soha nem is létezett báró Münchausennek tulajdonítja. — Pedig nincs különben barátim, az óriási hircsonkitás rajtam történt. Igazán, ha valaki, én elmondhatom magamról, a' romai koszorussal:

Sic vos non vobis —
az az:
Szegény méhek, ökrök, juhok.
Mézet, ekét és gyapjut,
Mások számára hordoztok
'S nektek csak a' munka jut.

Hoho! korán sem úgy Münchausen jó uram! hanem; ha én izzadtam a' forró égalj alatt oroszlánokkali küzdésemben, ha én áztam czethal-

bani lucskos lakomban, ha én szédültem a' felettünk mérhetetlen távolságban lebegő Mars, Jupiter, Szaturnus, Luna, Venus, Mercurius ragyogó rengetegein csillag-pályámon: legyen hát, ne idegené, ne másé hanem egyedül enyim az érdem-koszoru. Ne irtódzék a' tövisektől a' ki rozsát akar tépni, sem a' diotöréstől a' ki diót akar enni; szedjen magának töményt a' ki illatfelhőben akar gőgösködni: mert azt tudja meg minden idegen érdemmel kérkedő hetykefi, hogy én véres verejtékimmel öntözött 's jövőben hamvaimat nyugtató borostyánom árnyékában, mellynek levelein örökhír fog lengedezni, azt senkivel a' földön meg nem osztandom.

B. DEMÁNX.

II. Rèsz.

‚Sokat mernék feltenni kedvesem! hogy e' fiu lesz, mondá velem nyolczadik hónapba menő nehézkes anyám apámnak, mert helytelen fészkelődései egyenesen arra mutatnak.'—Igazad van anyám, gondolám magamban, mert én fiú még pedig ugyan csak fiú vagyok; 's hogy iránta készségemet jó előre nyilvánítnám, kissé selypítve, kvártélyombúl így szólék ki:— mit parancsol édes mámi?

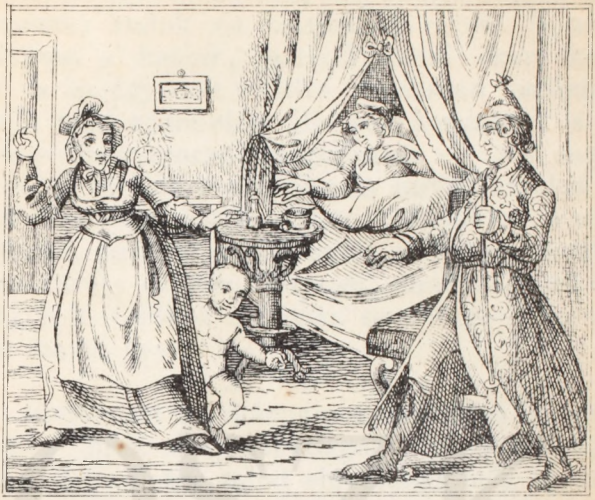
Nem kellett több az öregnek. A' csuda, bámulás, rémség fogá el mind kettőjöket. Engem beszéltek éjjel nappal, velem ábrándoztak 's rólam ezer meg ezer hímet vartak. Apám mások előtt csak hallgatóbb volt, de minthogy némberekben nem igen áll meg a' szó, anyám e' rémletes történetet a' kit elől utól talált mindennek elbeszélte. Minek a' lett aztán az eredménye: hogy engem csuda-gyermeknek, tátosnak, ördöngösnek 's minek még? látnoki lélekkel előre elmondottak.

Anyámat a' minden órán várandót látogató rokonok egyszer nállunk maradtak ebéden, kiknek a' közelgő szerencsés megszabadulásért poharazás közben tett— éljen! ezésökre én is visítottam egy vivátot. 'S aztán apámnak egy hatalmas prüsszentésére midőn elkiáltám — proficiat! anyám szégyelletében az étteremből kiserült, rokonink pedig rémüléssel eltelvék, mint valami bűbájös lakomáról haza siettek.—

—— Ütött már valahára a' szerencsés óra, melly anyámat tőlem, engem pedig tőle feloldozandó vala. Egy szép tavaszi reggel, midőn e' nagy mindenségnek apróbb elevenjei megmozdúltak 's az egész természet tarka színben dicséri a' teremtőt, sötéttel butorzott lakomát megunván, addig fészkelődtem, vaczkolódtam, hogy szegény anyám ájulásba esett, kinek midőn a' bába gyöngyvirág eczettel dörgőlgetné homlokát, orrát, mejjét, halantékit 's szinte felém is vala közelitendő; én egyszerre kipattantam világtalan czellámból, mint egykor Minerva a' Jupiter homlokából.

Volt bámulás a' kis ördöngösön; a' bábának elállott szava 's apámnak kiesett szájából hosszú szárú pipája, anyámnak görcsös csudájában minden idegei megmerevűltek. Erőnek erejével nyomhattak le a' fürdőbe, mellyet midőn félig is kipocsoltam, egy székre pattaván az ablakon keresztül kilóditottam.— Készité már az öreg asszony a' bölcsőt, főkötőt, pólyát, hogy engem, mint valami kis tolvajt lekötözzen, 's fejemre mint valami vászoncselédnek főkötőt húzzon:— de abból bizony vén ördög, semmi sem lesz! hanem ide nekem ollyan köntöst, millyen édes tátin van. — Apám hogy tréfát üzzen, egybe szabót hivatott 's csizmadiát; én pedig a' más nap reggel felhozott 's kissé bőven szabott ruhákba mindenek bámultára belenőttem.

Hogy fel valék már öltözve, bejött a' dajka hogy megszoptasson: ám de még annak gyült meg a' baja! mert azt a' szobából úgy kirugdostam, hogy alig lelte szegény ijedtében az ajtót.— Borlevest nekem! mondék, mert én ehetném.— Mikor ez is megkészült, eljött az ebéd ideje is. Asztalhoz ülénk 's szegény édes anyám a' leves-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

be apritott kenyeret rágva akarta velem megétetni: — de édes anyám, selypitém, rágjon kiki magának; tudok én magamnak rágni! 's azzal kikapom a' kalánt, mellyel étetni akart kezéből 's amúgy két oldalra derekasan pofáztam. Aztán neki apám előtt álló tele kancsónak 's azt amúgy magyarosan meghúztam. — Az engem csudálva bámuló vendégeknek, mivel orrukat fel nem érhettem, jókat vágtam a' hasukra, 's azzal szöktem, ugráltam, pamlagra, székekre, ágyakra körüskörűl; vágtam, csaptam, mindent a' mi törhető volt földhöz az egész teremben.— Én voltam ám a' gyerek!

x x x

Elérkezett az innepélyes szertartás is, mellyen a' húsz évig napvilágot nem látott arany asztali készűletek mind elővétettek még egyszer. Mivel talán még a' cselédházban is minden evőszer ezüstből pompázott. Jöttek, mentek az atyafiak, csődültek a' vendégek, tolongott a' néptömeg; 's ez vala az a' nagy nap, melly a' tegnapra következett, t. i. az én megkereszteltetésem nagy napja.—Tudtára adák a' lelkésznek, hogy készűljön, 's engem is készítgettek: de megvallom, hogy ebből már mit sem értettem; azért mindenképpen mesterkedtem, bujkáltam, réjtődztem annak valamikénti elkerűlhetésiért. Tyúkkal kalácscsal kellett utánam járni, míg megkeríthettek. Végre engedék a' szép szónak, főleg a' nagyapám, — ki egyszersmind keresztapám is lett — gyügyögésinek. A' hogy a' templomba értünk, jaj! mekkora szájat tátottam a' talpig feketébe öltözött 's hozzám surlódott papra, a' ki beszélt egy darabig felettem 's megkérdé: — mi neve a' gyermeknek? — Nem gyermeknek, felelék, hanem az urfinak ám — neve: Hillarius, az-az Semperlustig! — Ekkor karon foga, 's egy

nagy kőmedenczéhez vezete, de keresztatyám is segített, mert különben nem birt volna velem a' tiszteletes, ki a' keresztvíznél ismét kérdé: — Hillari, akarsz-e megkeresztelkedni? — Igen, lön a' felelet. Ezzel egy öblös kancsót bele merit, 's azt keresztatyám karja köztt vaczkolódóra, rám öntötte. — Haragudtam, prüszköltem, töröltem, dörzsöltem magamat mindennel, mivel csak lehetett 's azon lucskosan siettem haza a' keresztelési lakomára. — Több mint száz vendégek között fodrosan, borzosan, parókásan díszelgett a' lelkész is, kitől jó távol ültem, ne hogy az asztalnál orozva megint szemköztt öntsön. — De gondolám, nem csalsz meg többé! — Volt evés, ivás; de részemről sem hibázott semmi, mert ha egyebek ittak meg ittak a' mások egészségiért, én is ittam a' magaméért, 's pedig olly hősileg, hogy ezen ritka napom emlékére az egész terem keringőbe indult velem.

x x x

Kilenz éves valék, 's még nem tudtam egyebet, hanem, hogy a' földes úr — már mint én is — egy olly mások fölötti teremtmény, ki csak azért van előállítva az élők sorába, hogy mint egy két lábú töltsér, alattvalóinak véres verítéköket magán keresztül szűrögesse. Ő parancsoljon 's mások engedjenek; ő vesztegessen, 's jobbágyai keressenek; ő dorbézoljon telefővel 's a' szegények nyögjenek tele gyomorral; néki legyen igaza a' legnagyobb törvénytelenségben is, ezek veszessenek igaz ügyök mellett is. Mindössze az életben ennyit tudtam; mert szülőimtől csak ennyit láttam, 's mást nem is hallottam.

x x x

Miként a' miveletlen ugarban többnyire csak tövis, burján 's bojtorján terem: úgy bennem is, mint elhanyaglottban nőttön nőtt a' sok nemjó. Végre, a' minden csinjaimra csak mosolygó apám is megsokalván kitöréseimet, hogy legalább írni, olvasni tanúlnék, feladott az oskolába, a' falusi paphoz. De ha volt valaha kínja egy tanítónak, ennek ugyan meggyült a' baja velem. Mert könnyebb lett volna neki akár milly mokány kilencz hetes borjút apportirozni, mint engem kilencz éves koromban valami szépre, jóra 's hasznosra tanítni. A' mennyi a b c-és-könyv volt a' vidéken, azt mind elnyőttem, téptem, szaggattam 's legalább mintegy harmincz bál papirost bemázoltam, még sem tudtam sem írni, sem olvasni. Ha mesterem mondá: a —, én mondám b —; ha ő v —, én z —; 's így egymást, mint a' bábeltornyán működők nem értve, nem meheténk semmire. Ölt az unalom; evett a' méreg, hogy arany szabadságomtól megfosztatva, otthon a' pipázó-teremben dévaj cselédeinkkel nem kártyázhattam 's kártyázva nem borozhattam. — De miért is tanúlnék én? gondolám magamban,— hisz van apámnak pénze, mind rám marad; a' kinek pénze van, az gazdag; a' ki gazdag, elég tanúlt az, ha egy csepp esze sincs; aztán anyám mondásaként: fogaim gyérek, szemeim nagyok, ezek pedig mind arra mutatnak, hogy én a' szó értelmében nagy ember leszek, ha bár az apám rudas ökrénél leendek is.

Látván a' lelkész, hogy szép szerével belőlem embert nem faraghat, Orbilius kezdett lenni, szorosabban fogott: napirenden volt a' plága, de ezzel nem javitott; mert mint könnyen

nevekedett vele szembeszöktem 's a' hányszor a' fejéről lekapott parókával haza futhattam, azt egyenesen nyomám a' trombás fejére. Annyira is megszoká vala már az a' vén kopó a' parókát, hogy nélküle esős időben még vadászatra sem vihettem ki. — E' pajkos tett miatt közttem 's a' pap között minden oskolai 's tanulmányi viszonyok valahára félbe szakadtak.

Hogy még is a' tanulás a' maga rendén menne, házi praeceptort fogadtak, ki alatt haj! feljött az én örömem csillaga. Ám meg is volt keményen hagyva apámtól, hogy velem engedékenyen, szeliden bánjék; 's még is ezen kényelmesen, szilaj kedélyemet nem zabolázó 's minden fenyiték nélküli oktatás mellett, belőlem egy a' haza nagy embere képeztessék.— Éppen bizony, azok képeznek nagy embert, kik magok is csak alkalom, 's legaljasabb tettekre törpűlnek. Mind kettőnkről válogatás nélkűl ellehetett mondani: a' mi csalán, csíp a' korán! — Ő vitte a' magáét; én a' magamét. Nekem fő gondom volt puskámra, pipámra, kopóimra, lovaimra; neki a' komornáknak, kik egyikének olly szorgalmasan adá a' privát órákat, hogy vele együtt magát a' háztól elprivátázta.— Most valék én még szabad, 's önálló valami! Szerencsémre még is tudtam mindössze annyit, mint nagyatyám, kinek, ha nevét akará valami levél alá írni, minden cselédeit ki kelle házából parancsolni, nehogy a' subscriptiot elhibázza.

Most vala már Hillari, ama deák mondaként: imberbis juvenis tandem custode remoto— a' maga teljes elemében. Otthon nem volt, kinek parancsára hatjsak, a' faluban mindent önkényem örvényébe sodrottam. Köznapokon öltem magam az erdőben vadak után, vasárnap

midőn a' többiek templomban valának, hogy a' vétkes unalom meg ne kisértene, be-belopództam a' falusiak pusztán hagyott konyhájukba, 's ott az édes étkeket a' savanyukkal egybe töltögettem vagy egy marok sóval étköket ehetlenekké tettem. — Hétfőn alig vártam az áldott nap viradtát, már a' felzaklatott falusi gyermekek ajtóm előtt állottak, a' napi parancsot tőlem várandók. A' ki eljött az is megbánta, a' ki elmaradt az is megbánta; mert a' megjelentek nálam féltek, a' félénkek pedig hon maradásukért otthon reszkettek.

Minden a' ki csak fegyvert foghatott 's vadászi szerepet vihetett, a' kürthangra talpon állott. Felfűzött kopóim a' mezitlábas suhanczokkal elől ballagának, kiknek egyike hihető a' puskaszótól tartván, mivel minden zörrenésre hátra nézett, hogy könnyitsek az árván, hogy ne kelljen mindig hátra felé tekintgetni, hirtelen ollyat tekerinték a' fején, hogy czopfja rögtön a' hasára fittyent, arcza pedig háta közepével egy vonalban állott. Az ostoba nem értvén el a' tréfát, vadászi mulatságunk daczára, bőgve orditva mint atyás gyermek, a' hogy tudott, haza ment. Ki bolházván az erdőt, hol fegyverem előtt egy szúnyognak sem volt irgalom, haza felé indulót fuvattam: de alig toppanék bé az udvarunkra, nosza sirás, jajgatás között előmbe jövének a' tekert nyaku szülei, tőlem 's apámtól kártéritést követelvén. — Áhá! mondám mit csálnak kendtek e' csekélységből olly nagy lármát, éppen bizony kártéritést, a' hol kár nincs. Ha otthon nem tarthatják, bevesszük az udvarba inasnak, 's mikor arra való lesz, odaadjuk kötélgyártónak, legalább mikor kötelet teker, nem kell neki mindig hátra tekintgetni. — A' hogy mondám

úgy lett, hol apámnak, hol anyámnak, mivel hátra felé nézett, jó lett kisérőnek 's végre a' kötélgyártók között Brassóban czéhmester lett, hol most is él, ha meg nem hólt.

x x x

Minden apró pajkosságaimat, mellyek velem velem kétszer kilencz éves koromig történtek— ne hogy mester legyek az unalomban — nem tartom helyesnek elősorolni. Azért a' többiekre fátyolt vonván, ide hallgassunk! — Ütött már egyszer az óra, melly engemet hősi nagy tettekre 's a' nyaggatott falusiak örömére honi fészkemből véletlen kirepített.

Éppen derék nyárban, midőn kivűl égetett a' hő nap, belől melegített a' jó champagner, úszám keresztűl kasúl kertünk pompás tükrét, a' szép halastót, hát egyszer egy nagy roppant gödény —— czupp ! a' tó kellős közepébe belevágta magát. — Két öles orra, hámbárnyi tokája, maga mint egy gálya 's szárnyai mint annak vitorlái az egész vizet fenekig megrendítették. Nehány mázsa halat hogy egy más után felkapkoda, engem is mint valami bogarat, a' víz színéről elnyele, 's azzal felemelkedvén, olly sebesen úszá velem a' léget keresztűl, mint a' gondolat. Az igazat megvallva, ha a' pipa 's bor hiányát nem számítom, soha kényelmesebb útazásom nem volt, mint e' légi forsponton; mert orrából az alattami tengereket, hegyekel, vőlgyeket láthattam, öblös tokájában, rám ért az álom, jót aludtam 's gyomrában pedig, mint egy pénteki étteremben a' legjobb halakban csak amúgy válogattam.

Huszonnégy óra mulva éppen az Ararát csúcsa felett eveztünk, hol a' minket bámuló ör-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

mény barátok számára vagy tizenkét mázsa halat lehánytam, 's ezzel annyit könnyiték tollas hámbárom haladtán, hogy nehány percz mulva megérkeztünk, de hová? — Teheránba, a' persa schah napsugárból — font — sövény — keritette udvarába, mellynek közelében a' pálmák között az öreg schah kényére pipázott. — Dsufár Hafiz volt ez, nekem atyámfia, olly közelről, mint Kairó esik Szengyeltől. Kedves házi madarának, melly háremét Europából már több lopott némberekkel gazdagitá, haza érkeztén megörvendett, de most az egyszer csak elhűlt az öreg úr, midőn nem tetszelkedő hölgyet, hanem egy tenyeres talpas sühedert láta gödénye torkából 's mi több anyaszült meztelen kiugrani. A' sok tisztelkedő 's kelletlen módi kézszoritások után felsült reménye kárpótlékául, annyit nyert, hogy Demanx nevem hallattára, bennem rokonát ölelhette. Mindenek előtt, mivel a' nyers haltól olly büdös valék, mint a' vidra, egy kád rózsa essentiában nagybátyám parancsára megfördödtem, 's aztán tetőmtől talpig aranynyal hímzett pongyola köntösbe bonyálva — mivel éppen vacsora ideje volt — asztalhoz ülénk, hol evés ivás, kaczagás közben gyermekkori kalandimnak elbeszélése alatt a' fényes udvariak ragyogó szemöket, mint lélektolmácsait mindig magamon kaptam. — Vacsora után egy narancs filegoriába, éjjeli nyugalmam kitűzött helyére maga nagybátyám ő felsége vezetett be, 's ezzel kezem tapintva jó éjszakát mondott. Bársony divánom melletti éléfántcsont asztalkán volt minden; mert volt pipa, volt dohány, volt bor, tehát volt minden. — Hiszen, gondolám, én itt is megélhetek, úgy is mi az élet? — Ifjuság, — bolondság; szerelem, — gyötrelem; férfikor, — marha-

kor; vénség, — betegség; bajban gyógyszer egy jó pipadohány 's egy pohár bor — végébe fokába az egész ember egy maroknyi por. — Ezzel a' keleti eteziák illatos fúvalma paplan helyett reám rázván a' narancsvirágokat, elaludtam.

Reggel, mihelyt a' nap aranypillájú szemeit rám mereszté, talpon valék; de már a' schah is egész keleti rátartással sátromba toppana, oda hozatott reggeliét velem elköltendő. Az utolsó korty után, bajuszát, szakálát végig simítván — tudod-e mit? fiú, így szólíta meg. — Parancsoljon, mondám szerényen, fölséges bátyám. — Jövedelmem egyik ága, folytatá, töjmén forrásból csergedez, 's ezt nálunk a' hangyák készítik, én téged ez intézet főfelügyelőjévé szántalak. Mondá a' király 's meglett; mert én egy óranegyed mulva a' tömjéngyár igazgatója lettem. Nyolcz milliom hangya számláltatott kezem alá, mellyeket még az nap személyesen mind egy lábig megismertem 's nevöket 24 óra alatt annyira betanultam, hogy más nap estve, mikor a' munkát végzették, névtár nélkül is akármellyiket nevén tudtam szólítni. Perpatvar, irigység, csalárdság, lopás köztök soha sem támadott, ugyan azért tisztekre sem vala szükségök. Lomha, renyhe csoportok társaságukban nem léteztek 's azért here, dologtalan egyének tartása nem terhelte. Józanabb óráimban sokszor órákig elnézém munkájokat 's gondolám magamban: — emberek, emberek, mennyi nálatok hivataloskodóknál az ellenőrség; mennyi a' parancsoló, tiltó, büntető törvény; mennyi a' világi, egyházi, megyei, városi 's falusi fenyiték; 's még is napirenden vannak a' tolvajságok, czégéres kitörések, 's a' büntetlen maradott nyilvános gyilkosságok! — 'S mi még is fényes gonoszságunk mel-

lett fel felé mászunk, 's ezen munkás bogarak csak az alanti hangyabojban hemzsegnek! — — Egy hónap alatt, mellynek fogytán 100 mázsa tömjént hordaték a' raktárba, egyetlen egy kérelem-levéllel terheltek e' munkás polgárok, mellyben arra kéretém, hogy a' fülemiléket, mivel őket nagyon pusztitják, 's az által csökken a' dolgozók száma, életném rakásra. Engedék helyes kérésöknek. — A' teméntelen fülmile-nyelvből telt ki mindennapi ozsonám, mitől eddig fakó hangu torkom úgy kinyilt, hogy az egész persa birodalom bámulatára, akármelly keleti csattogánynyal versenyeztem. — Orrolt egy kévéssé az öreg úr, hogy a' szárnyas hangászok megritkultak; de nem szégyelte schah létére is okulni, midőn tudtára adám, hogy: *haszon*, *gyönyörűség* nem mindig testvérek; 's ezt szükség néha a' fejnek nélkülözni, hogy amazt tagjainak bóldogságára a' háznál megmarassza.

A' bogarakkali kitűnt ügyességem, vagy talán, hogy rokona valék a' schahnak nem soká tiszté emelt. Sirászban, hol az udvar nyaralni szokott, a' hóldfényesítő társaság elnökévé rendeltettem. Most, most, ha valaha, hogy ezen fényes de kényes vállalatot emberül vihessem, egész testi és lelki valómnak kellett izzadni. Nó most Hillari, gondolám magamban, — paulo majora canamus! — eddig csak hangyákkal bibelődtél, de most már emberekkel lesz ügyed. Könynyebb pedig a' szeleket hámba fogni, vagy a' hétfejű sárkányt nyereg alá tanítni, mint emberekkel bánni — hát még 20 ezer emberrel! ám, mert a' hóld éjjeli harmattól kapott rosdát foltjainak kisurolására minden nap 40 ezer kezek kivántattak. — Még csak képzete sem lehet az europai embernek ezen óriási munkáról. Az amal-

gamát minden nap 10 ezer napszámos töri egy 6666 láb átmérőjű 8000 magasságu csillagdarabból öntött mozsárban, melly ülőjével hogy menynyit nyom, túl tevén minden mérhető mértéken, nem tudhatni. Annyit még is bizonyosan mondhatok, hogy mint felügyelő, én sem tudom. Az amalgamának négy része tiszta platina; három finom arany; kettő tizenöt probás ezüst; egy része pedig fosforral vegyített gyémántpor; ezekből készül a' fényesítő vegyület, vagy is a' polituranyag, mellynek feldörgölésében, míg a' hold tányérja egészen megtisztul, naponként 10 ezer ezüstmíves gyöngyház kefével ángolaczéllal működik. Ezért van Sirászban szüntelen hóldtölte, vagy ha nincs is, ennyi költség, fáradság után, az udvar megkivánja, hogy szakadatlan a' legyen. A' ki csak földi paradicsomat élvez 's jövendőt nem reméll, annak csendes éj, hóldvilág 's karon öltött némber minden bóldogsága. Erről pedig azt mondja a' jerusalemi bölcs:— „Elmulik a' világ hóldalatti bóldogsága. ——“

Mekkora ügyelet, munka, erő, működés kivántatik a' hóldnak minden 24 órábani lecresztésére 's felhuzására, — úgy borzadok leírni! mint némelly sötét eszméjű olvasóim borzadnának elhinni.— Sokat mesélnek a' parasztok a' hóldban látszó foltokról, egyik egyre, a' más másra magyarázza; ezen alaptalan költeményeken én is sokat ábrándoztam, mind addig, míg Sirászba érkezetemmel úgy láttam mint most, hogy azon homályos folt nem egyébb, hanem egy brontes testü udvari irnok, a' ki minden estve bele űl a' hóldba 's felhuzatik írószereivel együtt, a' világnak éjjeli kicsapongásait feljegyzendő. Magam is fellebbentem vele egynehányszor, 's a' mi meg van írva a' sánta ördög köny-

vében igazán mondom, a' hóldból színről színre áttam.

Ha ki igaz tollal írott kalandimban kétkednék; a' Pirho legyeinek kiűzésére fejéből, ránduljon Persiába, 's ott a' sirászi könyvtár 1749-lik lapján az ottani tekárius Dsingis Tambur engedelmével megolvashatja. 'S ha ki tőlem, gyermekkoromban gézengúz semmirekellőnek indultból illy hirtelen változást 's magas lépteket sokallana, gondolja meg, kérem hogy a' szülői rakonczátlan kedvezés 's a' magát eleve meggyülöltető tanító alatt, ritkán szoktak a' nagy elmék kifejlődni. Én jó tapló voltam, nekem csak szikra kellett, hogy éghessek; kész gyertya valék, csak tűzre volt szükség, hogy lángolhassak. Mind ezeket Persiában nagybátyám velem czélszerű bánásától megkaptam, azért is léhakori vásottságomat jelenlegi derékségemmel egybevetvén, Horáczuak e' három szavait metszém föl örök emlékül Teheránban a' királyi csarnok homlokára: „Olim truncus eram!“ A' ki otthon tőke valék, itt szoborrá alakulék.

x x x

Kiben egyszer a' hírszomj, hősi merények utáni vágy felébrednek, az nem ülhet egy helyen, mint a' vakondok földalatti gödrében; hanem jő, megyen, szárazon, vizen, békén, veszedelmen keresztűl kasul, miszerint hírneves tetteit forró, jeges égalj alatt termő borostyánnal koszoruzza. — Isten veled puha föld, maradjatok magatoknak pongyola persák! én honomba sietek, apámnak, ha még él 's ismerősimnek világszerte híres kalandimat elbeszélendő. —

Reméllem: emlékezni fognak olvasóim azon történetre, midőn lovamat a' torony tetejéről le-

lőttem, akkor csudámban elfeledtem megmondani, hogy ez úttal a' toronyróli lezuhantában három oldalbordáját eltörte 's bőre úgy kiszakadozott, mint a' fördőre menő kopott uraknak 60 éves párnazsákjok. Paripám romjain segéllendő; bordáit singvasakkal, elrongyollott oldalát vastáblákkal Moszkvában egy tábori kovácscsal, kihez a' sérült pára, mint orvoshoz önkéntesen vágyott, kiegészítetém. De az már nem igaz, mit némellyek hozzá hazudtak: hogy még azon túl 50 évig használtam volna — hiszen megette volt a' farkas!

x x x

Most is didergek bele, ha meggondolom, 's ablakomnál függő kénesőn megfagy, ha említem, mekkora hideget kellett kiállanom 1740-ben a' már említettem sziberiai vadászaton. Egyedül a' tobolszki görög püspöktől kapott medvebőrnek köszönöm, hogy ott az első nap jéggé nem merevültem. De a' mi halad, nem marad; mert december utóján az engem mindenütt kerestető muszka czárné tágas birodalma bánatjára, épen az éjszaki tengely végszegénél csakugyan jéggé dermedtem. — Baro Demánx már sehol sem volt, nélküle pedig az urak asztala, társas élet, divat világ, gondűző borozások, mint a' szőlő szüret után megtépázva, gyászolának. — De csudálatos a' természet játéka. Igazán mondják, hogy az ember kis világ, mert ha változás tartja fel a' nagy világ életét, az tartja fel az emberét is. — Ki hitte volna? Julius derekán, midőn az áldott nap olvasztó sugárával halálos dermedésemből felcsókola, borzadva látám a' körülem hóba nyomott medvelépteket. — Hm, gondolám magamban, minthogy már eszem is ki-

engedett — igaz az, hogy minden roszban van valami jó. Ne fagyjak én jéggé, soha meg nem fogtam vala e' bundás ficzkóktól menekedni, annyival is inkább, mivel ónglyóm mind elfogyván, csak porral volt megtöltve a' hideget minden daganat nélkül kiállott fegyverem. De épen azon pillanatban, mellyben így okoskodám, bőszült morgással közelge felém egy roppant tapsifüles engem gyomrán keresztül a' más világra küldendő. Ha valaha, most volt eszem kezem ügyében, mert a' là Rodrigó rögtön kiütött két zápfogammal a' port lefojtám, 's azzal úgy lővém szűgybe a' maczkót, hogy puskám roppanására tösténi elömbe hengeredett. — Bizony csak nagy a' szenvedély még az oktalan állatban is; szegény kopóm, ki velem együtt hat havig az életről semmit sem tudott, a' puska szóra megelevenedett, szimatólni, hajtani 's a' medvére ugatni kezdett. Örömömben, hogy már ketten valánk, hátulsó czombját magam 's kutyám számára lecsapván a' maczkónak, az emberlakta világ felé indulék. Mentem, mentem, nem áncsorogva 's szemetezve, hanem, mint a' gondolat jéghegyeken, torlásokon keresztül kasul, éjjel nappal, Muszkahon felé; hát egyszer csak véletlen egy a' zordon jéghalomra felütött magas oszlopon felütött tábla szemembe ötlik, mellyen oroszul, németül, frankul, deakul, tatárul, 's nagyobb csudámra már magyarul is! óriási betükkel e' vala felirva: Baro Demánx hólt-testének megtalálóját 10 ezer rubellel, 's életbeni megkeritőjét két annyival fogja jutalmazni a' muszka czárné K. s. k.

Haj, mondám szegény Hillari, neked hát így hegyen völgyön lakadalom, te személyesen kerited meg tenmagadat az udvarnak, 's így nem

más, hanem te fogod a' 20 ezer rubelt személyesen elzsebelni. Ha megtámad valami bolond medve, maradt még 30 fogad, lőhetsz azokkal még eleget; — megéhezel? ott a' medve czomb rágjad. Élve pedig; mert ha halva találsz megézkezni, csak 10 ezerrel szúrják ki a' szemedet. Ezen gondolat annyira feltüzelt, hogy hamarább, mint reménleni mertem volna, sebess kutyafuttában Pétervárat termettem. Ott, mivel rögtön falatozni való nem volt egyéb csak tojás, egybe parancsoltam, mig a' többi étel megkészül, magamnak huszonnégyet. De mivel én azokat, mint erősen éhes, töretlen, hántatlan, rágatlan egymásután nyeltem el— jaj! mekkora émelygés szédité egész valómat. Oda valék egészen's a' halált érzém magamban kasmatolni. Egy óra múlva, mintha ég föld rám vala szakadandó, körülvett egy veszedelmes hányás, Hát! az én számból a' csirkék frissen egésségesen, csipogva potyogtak le a' padozatra. Hjuj! a' fogadósné elrémült 's az urának bámultában örökre tátva maradt a' szája. Én e' szép majorságot mint saját költeményemet felszedtem, megolvasám huszonkettő volt összeséggel, ketteje hihető zápon maradt bennem.

Mivel hogy nekem kenyerem az igaz mondás: ennél fogva nem állhatom, hogy azon hazugokat, kik azt regélik: hogy bennem a' főtt tojások keltek volna ki, meg ne czáfoljam, — az nem igaz; hanem a' fudázó asztalnok ügyetlensége a' főtteket nyersekkel felcserélvén, azokat künn hagyá 's ezeket szeleskedte elém a' terített asztalra. — Innen: hogy a' szeleburdiság, mohón evés soha sem volt jó — leczkéül szolgálhat mindenkinek.

Más nap reggel fő gondom volt megberetválkozni, mosdani, fogaimat kikefélni, magamat takarítni, parfumirozni, hogy a' fejedelem előtt egész illedelemmel megjelenhessek. Aztán kezkenőmbe tévén három párt a' bűbájos csirkékből, bajnoki léptekkel az udvar felé siettem. Nyüzsgött pezsgett a' sok nép körülem, elől utól a' ki talált bámészkodott, köszöntött, tudakozódott, 's egy része hogy a' kitüzött jutalmért életbeni létemet a' czárnénak megvihesse, nyakra főre a' burg felé tolakodott. — Hoho! barátim, nem úgy, én keritem elő magamat, én leszek az első hírmondó. Ezzel, minden audentia nélkül besurrantam az éppen kávénál ült czárné reggelizö teremébe. A' legmélyebb tisztelkedést jelentő 's magamat gúzsnak tekert hajlongások után. — Itt vagyok, testestől lelkestől mondám, fölséges császárné! hat hónapi halál dermedésemből kiocsudva hatalmasságodnak legalázatosabb szolgája báro Demánx. — — Findzsát, kávét, theát 's tokait, 's kincstáromból a' 20 ezer rubelt! parancsolá a' czárné, e' világszerte híres kalandornak, kinek bámulatos megkerületére illő, hogy magunkat örömzajba felejtve ma napestig lakmározzunk. Ez öröm lakomát nekem a' rubelek, a' czárnénak gyomrom kotolta hat csuda költeményeim fűszerezzék. — Másnap a' csirkékből, származásuk leirásával küldöttem egy egy párt Bécsbe, Berlinbe, Londonba, Párisba 's a' többit Erdélybe Kaczajfalvára. A' nagy városokon tanárkodó természet-buvárok mint ritkaságot betevék a' museumba; a' kaczajfalviaknak pedig több eszök volt, mert ők, mint minden szépet, minden jót másokkal közlendők, a' vidékben elszaporították. Azért ott mindenütt főkép Torda tájékán sok gortyukokat láthatni.

x x x

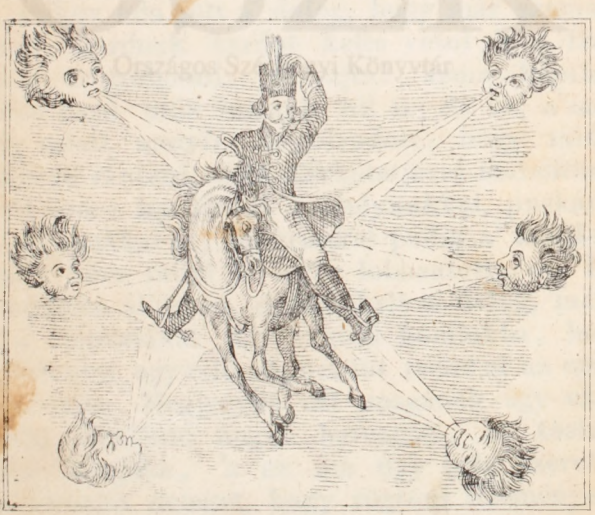
A' ki felövedzi szíját fegyverének,
Két végét köti fel az a' szerencsének.

Az igaz, hogy én katonának szűlettem, idő vel azzá termettem: de mivel én békesség idején soha sem, hanem csak háborúban csatáztam; a' hol pedig véres harcz, háboru van, valamint bajos rendet tartani, úgy a' csatázási kalandokat bajos rendszeresen leirni: azért ha jó rend azok elsorolásában hiányzani találna; az ne fésületlen periodusimnak, hanem sisakos, buzgányos, kardos, pánczélos Mars uramnak, ki rigorosumait lárma, rikóltás, ordítás, rontó, bontó, tagokat szaggató bombák bömbölései közt a' véres halál elnöksége alatt tartja, tulajdonitassék.

A' többek között jut eszembe, hogy Poroszhonban, hol én vezetém egykor a' csatázó serget, mikor oda jött a' dolog, hogy már szemnek szemet, kardnak kardot kelle vetni 's a' francziákat megrohanni: a' rajta! szóra kaptunk az éles kard után innen is túl is; de az, a' nagy hőség miatt annyira megolvadott, hogy midőn ki akarók rántani, csak markolatjával maradtunk. Szóról szóra így járánk pistolyunkkal, puskánkkal, ágyunkkal is, lőporunkat pedig a' kánikula lángoló heve mind a' légbe lobbantotta. — Illy fegyvertelen állásban, ökölre kelt a' dolog, melylyel a' francziákat úgy vágtuk homlokba, hogy a' kilöccsant agyvelő záporként terité el az egész harczmezőt. Megjegyzé ezt magának egy ezredemben viaskodó ángol harczmok, ki tösténi megirá honjába, 's az óta úgy belé szeretett ez a' vitorlás nemzet, hogy rögtöni leleményem, a' mint hallom, közttük mai napig is divatozik.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Egy más nevezetes ütközetemben, mellyben szakadatlan bömböltek az ágyúk, olly közel állánk egymáshoz, hogy a' félig elsodrott franczia a' burkus lábhoz, 's ismét a' derékban metszett burkus franczia derékhoz, hogy egyik vagy másik legkisebb sérelmet érzett volna, szemem láttára úgy hozzá forradt, hogy sem testükön, sem köntösükön legkisebb repedés sem látszott: de mivel a' tüzes franczia alatt lomhán mozgottak a' német lábak 's megfordítva; a' szapora léptű franczia vitte tűzbe a' mélázó németet, csak zavart okoztak táborunkban — ennél fogva oda ajándékozám őket a' svékus királynak, hol most is fele-más nyelven, u. m. franczia és németből korcsosult zavarékot beszélnek.

Jaj annak, ki sokat probál; de jaj annak is, ki semmit sem probál. Soha talán csudásabb kalandom nem volt, mint tábornok koromban, midőn az orosz hadsereget a' törökök ellen vezetém, hol a' tüzes véres ütközet derekáig nekünk kedvező Bellonna nagy hirtelen a' törökök szájába adá a' győzelmi lármaharangot. — Okát e' rögtöni hanyatlásnak nem képzelhettem; de ugyan is mit lehetne fő nélkűl képzelni? tudni való, hogy ha valahol de főkép, ha a' táborban fejetlenség uralkodik, ott egy örökös zűrzavarban kell az egésznek őgyelegni. Csak gondolják meg olvasóim, szegény fejemet tábornoki méltóságom daczára egy jancsár vállaim közül úgy elüté, hogy egy csapásra lábam eleibe hengeredett. De én se valék rest! felkapám azon melegen, 's karjaim között magasan tartva ordítám vele a — jobbra előre! balra! hátra! rajta! vitézek — commandó szavakat. Bezzeg használt a' merény, mert kozákjaim úgy neki tüzűltek a' csatára, hogy álló két napig egyhuzamban tartott véres harcz

után 500 ezer törököt küldöttünk Mahomedhez vacsorára. Fejemet pedig egy görög orvos úgy nyakamhoz illegeté 's ezűst pántokkal olly ügyesen oda szorítá, mint ha onnan nőtt volna ki. Nem is érzettem semmi változást annak tekerésében, facsarásában, kivévén a' nyeldeklőmben egy kis rosz izüséget, de azt is csak akkor ha valami rosz borral öblitém meg. Az átkozott jancsárkard czopfomat is, mit tán inkább sajnálék mint nyakamat, kettédes ketté vágta, mit egy orosz kaluger jós lélekkel arra magyarázott: hogy nem sokára fog egy évtized következni, mellyben az europai katonáknak lenyirott hajokból a' fodrászok arcztagokat, kazalokat, boglyákat fognak rakni.

Éppen Várna alatt, hol I Ulászló magyar király 1444-ben a' török csatában elesett, vezetém már győztes sergemet haza felé, midőn a' szultán haremének legszebbikét, mint hajdan Juno Dejopeját, a' szeleburdi Eolusnak igéré, ha táboromat valami dühöngő orkánnál szétverendi. Nem kelle több Szélházinak; engem azon pillanatban egy forgószél lovastúl együtt felkapott 's a' gyeplőtlen orkánok három álló napig a' világnak minden szárazán tengerén, keleti nyugoti, éjszaki, déli határain jeges, tüzes égövek alatt össze vissza hurczolának, repítének. Fázni, hevűlni, reszketni, izzadni, megfagyni kiengedni volt merőbeni foglalatosságom. Végre könyörülvén rajtam, egy a' mexikói öbölben támadt tengeri sodrony (Meerhosen) melly engem csak nem lélektelent éppen Hollándiában Beukelszoonnak a' hering-sózás feltalálójának sírdombjára, hol minden vándornak, mitől V Károly császár sem vala ment, meg kelle enni egy heringet, levágott. Képzelhetni; nekem kinek

a' világ porától torkom kiszáradt, a' tenger savától lelkem is sós volt; hogy esett a' sós hering? De meg kellett lenni és enni 's a' mi több e' kénytető biztosság facsart nyakú elnökének parancsára; kit a' szóvágy azon hozzá intézett egyetlen kérdésemre: honnan való? úgy utólért, hogy hamburgi születését, apját anyját, 's illy fonák alaku még hét testvéreit mind elő sorolta. Megszerzésűl utóljára, azzal mosá ki száját —sokszor mondá az apja: szeretné azon gazfattyú számára, a' ki nyakát gyerek korában kitekerte egy finom nyakravalót készíteni, minél fogva magát a' légben kedve szerint hintázhatná. Ha valahol, itt bocskorbőr volt az arczom, nehogy az elpirulás miatt magamra vakarjak.

A' nagy zökkenés miatt porrázúzott lovamnak levont bőrét itt egy mechanicus által felfúvatván légszeszszel megtöltém, 's ezen tüneményes paripámra pattanék. Ha szokták mondani az emberről, — hogy vérében van ez vagy ama szenvedély, néhai lovamról is el lehetett mondani, hogy: bőrében volt a' honvágy, melly miatt, minthogy muszka faj volt, egyenesen északnak tartott, 's egy pár óra alatt a' pétervári fogadós ajtaja előtt termett, ki éppen akkor doboltatá: hogy 100 rubel üti a' markát, ki őt egy óra alatt a' borivásban legyőzendi, 's a' vesztő felen szintannyit követelend. Soha rám nézve ennél üdvesebb szerződés nem eshetett, mert hering-vágta gyomrom, torkom égve égett az italért; ennél fogva magamnak az elsőséget kikérve 12 percz alatt 24 kupát— mint pestisben a' halottakat minden czeremonia nélkűl — eltakaríték. Több is fért volna még belém, de ez arany szabályomat: non me vinces gula! — az-az: nem fér több belém — valamint mindenkor, úgy je-

lenleg is szentűl akarám teljesítni. — A' hírneves borászák visszarettenvén a' vállalattól, több úri vendégek láttára a' feltett 100 rubelt újdon új tallérokban — hohl dich der Teufl! compliment között elémbe lepengeté. — Ha valakin, rajtam mindenkor valósúlt a' borivás közben Horácz apánk ama szép mondása: *si fractus illabatur orbis* st. Ha a' világ borát meginnám is; még sem tudnék a' Bacchus elázott romjai közé leszédűlni. — Az, a' törökkeli csatát, rám nézve igazán főbenjáró dolgot, 's egyéb tündér kalandimat elbeszéllém, császári módon jutalmazott.

x x x

Szóról szóra, betüről betüre igaz, mit a' hajdankori költész mondott:

Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra sequuntur.
Elhull a' fagyalfa patyolat- virága,
'S helyébe fekete bogyót terem ága.

Rég elhangzott az idő óráján nekem is az ötvenedik év, minek következtében mind anyagi mind szellemi elénkségem napja alkonyodni kezde 's hajdani kék egemen fekete felhők borongának. Arczom rózsáit rézszín tarjagok, domboru símáját ráncz barázdák, szemeim pár égő csillagát két fakó mécsek válták föl. Bajszom szürkült, barkóm szakálom hamvasodott, hajfürtjeim őszbe vegyültek, 's ajkaim nyiltával sárga fogak ingva lógva mutogatták magukat. Talán azért is ritkább vén embernél a' nevetés, nehogy ezen rothadozó ingókarókkal másoknak unalmára legyen. Kentem fentem szürkült fürtjeimet mindennel a' mivel tudtam, de hiába,

mert Bécsországnak minden kéményseprői nem vakarnak annyi kormot, mennyivel az őszült hajat, szemöldöket, barkót, bajuszt meglehetne feketítni. Biz édes szépeim, ti is hasztalan kenitek magatokat krétával, kásaporral, kárminnal; mert a' hol az idő eltörölhetlen bélyegével ötvent írt, nehéz azt a' világ minden festett rongyával is ledörgölni, 's helyébe húszat írni! — Nem hagytam tehát magamat; de végre jelentgette magát hozzám a' podágra is, mellynek enyhitésére mondá sokszor egy velem evődni szerette orvos: ne töprenkedjen azon uraságod! hiszen nem is gavallér az, kit a' köszvény ötven éves korában meg nem látogat, 's hetvenig nem szolgál. — Nyavalyámat még ingerültebbé tevén a' tréfa, azért húzamos sziszegéseimre gyógyászom fürdőt parancsolt, hová, mivel néhai lovamnak a' légszesztől összetöprödött bőrét nem használhatám, hintóra szorúltam.

De ki is látta fürdőre lóháton menni? hisz azt csak azon dévaj ifjak cselekszik, kik az oda sereglett korságosak csonka bonka sápadt karaványát délczeg paripáni feszengéssel felakarják boszontani. Ambár nem mindig beteg az, legalább testiképen, a' ki oda csődűl. Sokat láttam én, ki oda ment olcsó betegséggel 's haza ment drágával; itthon egy forintjába került volna a' házi orvosság, ott évi jövedelmét elfecsérli, hol a' gyógyításon kivűl a' látás hallás, beszédet, sőt még a' léget is meg kell fizetni. Láttam ollyat is, ki oda ment olcsó egészséggel, 's visszajött drágával, — itthon meg, nem Eskuláp drága de ízetlen konyhájára szorult, csupor helyett czifra gallérú üveg, leves helyett decoctum, galuska helyett apró labdacsok tarták fenn egészségét. — Eleget kerget fürdőre a' divatköltség, mert ott idegen

falatokra jobbízüen vesztegeti pénzét; másokat űz az unalom, hogy a' házi ugyanazonságtól, gondtól, bajtól, zajtól ottlétökben józanodjanak ki; némellyeket kifüstöl házokból a' foglalatosság, hogy hivatalos jármukat egy darabig nyakukról lerázhassák. A' ki pedig házi gondjait magával együtt oda költözteti, az csak léget 's szobát cserél, de gyógyulni nem érkezik. Nem csuda aztán, ha a' fürdőkben tánczvigalom, de nem csak, hanem temetés is! Úgy kell nekik, miért nem tartják az én átalános receptemet. — Ki mit ad értte? — közlendem —— ej, ej, ingyen kaptam 's ingyen adom; 's csak ennyiből áll:

Non cures curas, permittas currere curas;
Si cures curas, cura redire solet.

A' bokros gondot ne gondold gonddal elűzni;
Mert gyülevész gonddal, gondolatodba befúlsz.

No épek, szépek, lépek 's végtére cserépek! Önök kedvökért, hogy vele élhessenek megmagyarítám. 'S ezen ingyen recept sikerülend annak, a' ki nem adós; de belőle bajosan kap egy gránt is a' ki adós, és nincs honnan fizetni.

Ne szökjem meg éjjel a' fürdőből; talán mai napig sem tudtam volna barátim karjaiból kiszabadulni, kiknek az én receptemmeli élés annyira sikerült, hogy két hét alatt mindenik arcza rózsaszínt váltott; mert per-se van rózsa, sárga rózsa, fejér rózsa, szennyes rózsa, illyenek valának fürdős embereim is. Az én fürdő utánni egésségemről sokan sokat regélnek, de arra csak azt mondom, nem mind igaz, mit az

emberek hazudnak. A' meg a' tulságon is tul van, gyomrot kever, tisztes füleket sért, a' mit rólam egy németíró költött, hogy p. o. orromon, fülemen, szájamon, szememen a' rendes nedvek helyett merő vaj, méz, olaj csepegett volna ki. Az mind hazugság, csak mondjuk azt, mi igaz; annyi bizonyos, magamat annyira megerősödöttnek érzettem, hogy nem volt kéz, melly rajtam csípést ejthetett, sem testemre tett tűz, mellyet öt hat perczig fájdalom nélkül ki nem állhattam volna. 'S ha a' szónak teljes értelmében csak az igazán egészséges, a' ki hideget, meleget egyaránt ki áll; én a' kemenczében, míg a' kenyér kisült, benn pipázhattam 's a' legdermesztőbb hidegben egy ingben az ég alatt alhattam. A' mi igaz, igaz! —

x x x

Haza érkeztemkor mivel udvaromba a' kerten kelle átmennem, tenger rózsáim már messzéről illatoztak; tányérnyi szegfűim, 's mint egy csernyő három ezer georginám különféle színü fejeikkel elömbe hajlongottak. Egy negyven éves hortensiának, mellynek árnyékában egyszer huszonnégyen ebédelénk, két ága hon-nem-létemben letöre; azért azok egyikét malomgerendelynek, másikát halastómban csónaknak használám. Violakarókkal, majoránnaveszszőkkel font kertem annyiféle almát, körtvélyt termett, a' hány nap van egy közönséges esztendőben. Cseresnye rózsafába, meggy, rozsmarintba, eper vaniliába óltva, kimondhatatlan balzsamillattal lengék körül veteményes tábláimat. A' döblöczbe óltott dinnyékről, mellyekre lábtón*) kelle fel-

*) Ideje volna már egyszer a' leiter fából faragott lajtorját, létrát nyelvünkből kikuszöbölni, 's helyebe a' magyar erdőn vágott *lábtót* mind a' két hazában honositni.

mászni, az egész kert vala látható. Nevezetes volt benne, egy Moszkvából hozott 's az egész 6 ezer nyolcz száz ölre terjedő keritést ágaival körül koszorúzta szőlőtő, mellynek bora 50 esztendő mulva ízére, színére, szagára nézve Europa akármelly híres borával mérközhetnék. De nem is csuda, mert e' szőlőfaj az Ararát hegyéről, hová az első boros gazda Noe apánk szurá le az első venyikét, vette származását.

NB. A' ki az említettem óltásokba bele akar igazán tanulni, keresssen meg kérem, bérmentett levéllel, 's én mivel minden szépet, minden jót szeretek másokkal közölni; magyar parolámra fogadom, hogy mihelyt Kaczajfalván postahivatal fog állitódni, az első futártól levelét 's feletemet benne megküldendem. Addig pedig kiki mivelje kertjét, a' mint tudja.

Kertem ezerféle ritkaságai közül kiemelve, csak remete barlangomat említem, mellyben Farao roppant táborának a' veres tengerbeni sülyedése gyanánt, rubint, brilliant, zafir, topáz, smaragd, gránát, hiáczint, beril, krisolit, karneol, calczedon, achat, opál, onix, sardonix, lazur 's turmalin-kövekből pompás mosaik munkával vala kirakva *). Ott tartogattam egy darabkát az egyptomi sötétből egy üvegben, melly remete-lakom éjji sötétséggé szörnyitette; 's ha onnan a' szabadba kivittem, tüstént meglett a' napfogyatkozás, az irányzáshoz képest, külön részeiben Europának. A' mi jövedelmem forrását tetemesen

*) Tisztelet becsület b. Demanxnak, 's az általa elésorolt drága kövek osztályának, de mind azoknál drágább egy jó lisztelő malomkő: mert azokat nélkülözhetjük; de ennélkül hogy élhetnénk?

A' kiadó.

öregbitette, mert a' csillagászok: — mikor 's hányszor akarom kitenni ezen világosság evő sötét falatot? hogy a' kalendáriomban előre megegyezőleg pontosan közölhetnék — pénzes levelőkkel, közttünk maradt szó legyen, minden évben megkerestek.

x x x

Minthogy csak rongyos szorúl segédköntösre; úgy csak a' félérdemü vágyik dicséretre. Én feleségemet nem dicsérem; mert ha jó, nem szorúlt rá; ha rosz, nem érdemli. Ellenben nem is gyalázom, mert rosz madár az, melly fészkét begazolja! — De mivel magamról tudom embernek azon gyenge oldalát, hogy a' fürkésző vágy nagyon szereti tudni: e' vagy ama hírneves embert, hát még némbert? minő vonások jellemzettek. — Ám halljuk tehát nőm anyagilag bevégzett szépség volt. Mellynek, miként felelt meg szellemi éke, a' kinek füle van a' hallásra, esze az okulásra, hallja! Soha sem jó az ágyat nagyon tenni azoknak, kiknek bőlcsőjök nagyon távol vala egymástól; értek pedig távolságát, mellyet nem lánczczal mérnek, hanem a' matriculából évtizedenként számlálnak: Könnyü gyürüt, de nehéz szívet cserélni, kivált mikor az egyik már megporczogósodott; 's érzelminek lánghevében ég a' másik. A' házasság csikorgó szekerét ifju tulok, 's vén ökör együtt nehezen hurczolják, amannak rózsás járma 's ennek kopott igája egymás mellett, jaj be dísztelen equipage. Annak reggel első gondja fejére, nyakára, ujjaira, csipkéket fodrokat, gyöngyöket, gyűrüket aggatni; ennek vendéghaját letarlott fejére 's idegen fogakat árván maradt szájába illegetni, egy turczet flastrommal lábszárait kitar-

kázni, mielőtt a' nyár és tél reggelihez ülnének. Illy fonák házasságból származik aztán az a' szivet ketté hasáboló beszéd:— O be kedves, mivelt, látszik hogy világot látott ember ez az ifiu tiszt, hogy tetszik neked? lelkem!— Igaz hogy azon ügyvéd nem hiába járta az oskolákat, minden szava talpra esik; a' mihez fog, kezébe nem szakad, neked kedves, sok pereid vannak neki tetemes hasznát vehetnéd, csak értted mondám angyalom, ezt jó lenne házivá tenni.— Hát még ama tanitó ékes beszéde, szerény magaviselete, megelőzö gyöngéd társalkodása mit vétett? látszik, hogy a' muzsák avatottja, mert nem sérteget mint némelly vadóczok, hanem nyájasan érezteti az emberrel tudományát, 's csak akkor él így nyilatkozott, midőn veled időzhet...— Nem léphet az ember egy házba, hol az újdon új orvost ügyességéről, tudományáról, szerencsés curáiról ne emlegetnék, őt neked kedvesem, ki mind régi mind új nyavalyákra szerencsésen szert tettél, lehetetlen nélkülözned. — — Éppen illyen csalogányok megforditva az ifju férjek is az öreg donna mellett 's ezekre a' felelet a' kopottabb féltől nem egyéb, mint egy nyájas mosoly; de az olly erőltetett, mint a' martiusi nap— fényesen süt; de bunda kell hozzá, mert foga van melegének. Itt is a' mosoly mellé egy adag patientiát türöm olajban be kell venni, mert tövise van a' rózsás dicséretnek.

Jöttek, mentek hát lakomhoz a' megdicsért vendégek, dongották virágomat a' nyalánk méhek, mind addig, mig egy feddő szó nőmet három egész hónapig megszótlanitá. Nem volt kérelem, nyájas fenyegető vele bánás, mi bele szót verhetett volna, de én ki a' némaságot nem ok nélkül gyanitám tettetettnek, kikapék raj-

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ta: fényes délben gyertyát gyujtaték, 's azzal körüskörül térdelve, görnyedve kerestem kutattam össze vissza az egész szobát, mire eddig szótlan nőm:— Hát te mit keressz? rám kiálta A' te szádat lelkecském lőn a' felelet. 'S ez vala az első szó, melly egy negyed év alatt szép ajkáról felém hangzott. Ezen órától fogva — mivel én soha sem hittem annak, a' mit szemeimmel láttam, hanem a' mit feleségem mondott — minden szegletességünk mellett is csend, béke, nyugalom lebegett felettünk.

Rendes dolog; míg a' férjnek szarva nincs, addig nejével öklelőzik, házi csendet zavar; mihelyt 's minél több szarva nő, megszelidül, 's annál inkább hasonlit a' jármát csendesen hordozó házi állathoz. Proficiat?

Nem sokára ősz volt. Pirultak, sárgultak, hulltak a' falevelek 's dérrel leforrázott virágaim 's felfolyóim a' vén karókról lesorvadván veszten vesztek. Így jára nőm is, az angyali, egy félévig tartó belsorvadás által minden újdon új gyógyászok st. daczára mellőlem a' sírba szenderült, 's én mint szüette vén karó nőtlen itt maradék. — Kinek utána ha fájdalmas barázdákat véstek könnyeim éltes arczomon; legyen az ő sírkövére is bevésve e'

Gyàszemlèk.

Te, borzasztó enyészetnek
Sírjába szállt szép párom,
Nélküled a' kikeletnek
Örömét már nem várom.

Érzem, hogy a' rám nehezült
Sorsnak mázsás terhe nyom,

'S haláloddal a' jéggé hült
Víg kedvre nincs semmi nyom.

Kedves szépem, csak elmenél
Itt hagyván vén férjedet,
Ki nélküled sem hal sem él,
'S biztos léptet nem tehet.

Ki teszi már nyugpárnára
Porhadozó csontjaim,
Ki fedi be éjszakára
Romlott kopott tagjaim?

Csak a' könyez velem, a' ki
Irgalmas gombát evett;
Örömében tudjuk, senki
Nagy apóra nem nevet.

Mig bájoló társalgásod
Között negyven év haladott:
Addig minden pillantásod
Szűmben mézzé olvadott.

A' rózsaláncz ketté pattant,
Berkek, mezők, kisültek,
A' kéjek, hogy rájok zuhant
A' sír hantja kihültek.

O ha veled megyek vala,
E' lett volna boldog vég,
De megtartott nagyobb kínra
'S nem hallgatott meg az ég!

Sirván sirok hát kínomban
'S riratlak szép kedvesem;
Volt nyugtomat bús lakomban
Mind hiába keresem.

'S addig öntöm szemeimnek
Értted folyó záporát,
Míg a' halál tetemimnek
Szét nem zúzza vén porát.

Ha nem hiszed, nézz e' képre,
Nézd; könyem mi zavaros,
'S olly bőven foly emlékedre
Mint Dévánál a' Maros.

x x x

Varietas delectat.

Tarkán szép a' világ, tarkán a' kaland is,
A' szomoru után szóljunk hát vígat is!

Nyerek-e a' fakó kedvü mogorvák előtt kalandim elsorolásával tetszést, arra nekem semmi gondom, tudhatok-e sötét arczokra felgombolt szájukból egy fanyar mosolyt kicsalni? higyjék az urak, hogy ebben a' pipás világban fejemet azon ha nem töröm; de még arra sem vágyom hogy dicséretekben feresszenek, tudván, hogy az ajkaikat körüllengő dicséretek, csak léha szappanburborékok, mellyek egy orrszusszanástól is elpattannak. — Elég nekem, ha sima kedvü, könnyű vérű czimboráim beszélyeimen hahotára fakadván, karcsu magas talpasokból a' sámpanert rám köszönik; elég ha velök együtt, akár reggel, akár estve ollykor ollykor ha úgy esik éjfélkor is a' világ gondját leihatom, 's több vinoversitáson eminenter absolvált nyeldeklőmet pinczebeli nectárjoknak kármentőül bizodalmasan ajánlhatom.—

Nőtlen öleletlen állapotomban, azt gondolnák az olvasók, hogy én már mint a' szőlő szüret után látogatók nélkül, mint a' puszta malom vendég nélkül, maradtam?— Éppen nem: füs-

tölt még a' konyhám, 's hűlni kezdő barátimat fűszeres illatjával felmelengette; csorgott még a' csapon 100 vedresem lelke, 's hogy a' barátság fája tőből ki ne száradjon, minden nap öntözgettük. Ezen nyalánk legyek között volt ollyan, ki csak a' mézre, volt ollyan, kí rám szállott. Azok az enyémet; ezek engem szerettek. Ezeknek kedvökért gyakran kelle ismételnem borral gyöngyőző poharak között ifjukori kalandimat.

A' többek között, midőn egy szép nyári napon az említettem hortensia alatt ozsonnáznánk, palotás dámákkal megtarkázott főrendü vendégeim azt kérdék tőlem: — Igaz-e kedves Demánx! hogy már reptében is lött nyúlat? mit mí semmikép meg nem foghatunk; hiszen ha nyúl volt, nem repűlhetett; ha repült, nyúl nem lehetett. Hej, hej, ön valóbon sok költeményt fűzött közleményei közé. Látja, kár az embernek a' hiedelmen túl szólani; mert az által többi igazmondásának is eltemeti becsét. — — Nincs könnyebb, felelék, mint valakit a' hiedelmen túl vinni, mihelyt az eléadó állításának okát, módját, körülményeit vagy nem tudja, vagy nem akarja kifejteni. Én pedig nagyságtokat e' tömkelegből három szóval is ki tudom vezetni. Mihelyt azt mondom: *sas* = már hajnallik; *repült* = már megviradt; *nyúllal* = már délponton! az igazság. Ezt bővebben elbeszélni lehet, de nem igazabban. Mert az önként hozzá értetődik, hogy a' sas egy felkörmölt nyúlat, midőn felettem makogtatott 's a' körülöttem kopózenétől hangzott a' berek: lekapám fegyverem 's a' czélba vett még ekkor magam sem tudám mit, úgy le sózám, hogy a' szárnyasak elnöke prédájával együtt szinte a' nyakamba zuhant. Ho ho! mondám: — nem oda Buda! a' te koporsód

édes nyúlam', nem repül, hanem ül, 's bravó poharat iszik; ezzel úgy becsípék egy kupát szárnyas nyúlam haláláért, mint e' kancsó 50 éves foglalatja mind egy cseppig belém csördúl e' főrendü társaság hosszú életéért. — Erre a' magas vendégek — éljen! kiáltással, hősi czímmel, 's örömzajjal tetézének.

Nagy csend, szószünet után ünnepelyes hangon folytatám, mivelhogy nyelvemről az igazság olly egyenesen lövődik ki, mint puskám csőjéből az óngolyó: nem állhatom, nem állhatom hogy nevezetesebb kalandimat minthogy most neki vagyok tüzülve, még egyszer elé ne hozzam.

Bátorság, elszánt szív, lélekéberség jellemzék egész életemben szilárd lépteimet, 's azért tudtam annyi sok világ bámúlta merényekre vetemedni. Nem hibázom azt mondva, hogy én szinte kétlaki állat valék; itthon találám magam a' szárazon, 's nem valék idegen a' tengereken, hol még is utóljára szinte megjártam, midőn az ángol tengerészekhez a' keleti szigetekre indultakhoz csalatkozám. — Lélekzetem kurtult, mejjem dagadozott, szívem bájérzetektől elfojtódott, midőn e' regényes tájt először megpillantám. Mint a' levesbe hányt apró galuskák, úgy lebegtek a' malabári partoktól nyugotra fekvő szigetek a' tenger színe felett. De a' milly bájkép ömlött el ezeken a' termékdús drága szigeteken; éppen olly otromba képpel, pisze orral, placsinta fülekkel, kupa vágásu ajakkal mozgának előnkbe azoknak apró szemü, lapos fejü, undok termetü lakói. Ceylonban borssal, mannával, elefánttal, dárga kövekkel; Szumatrában kokusdióval, gyömbérrel; Borneoban majmokkal, tigrisekkel, kámforral, ámbrával megrakodva

haza indulánk. Útunkban, mivel a' fölöttünk repkedő papágájok, kanárik, kolibrik közül elevenen egyet se foghatánk el, mit gondoltam? — Én biz a' kis pálma csemetéket — mivel földem nem volt az apró porrá tört bors, gyömbér 's a' hajó fédelére vastagon elhintett anyagba kiültetém, méllyek a' nap- fűszer- 's kövér harmattól táplálva, 24 óra alatt akkorát nőttek, hogy Ásiának Afrikának aranyokkal fizetett drága madarai hajónkat valami lebegő szigetnek vélvén, ezrenként fészkeltek, tojtak, költöttek óriási pálmánk lombos ágaira. —

Igazán mondá ama józan gondolatok atyja Seneca, hogy „a' jótéteményt még az állatok is érzik"; — én ezt jelenlegi útunkban nem csak tapasztaltam, hanem nagy haszonnal élveztem is. — Egy a' hajót gyakran játszisággal körül uszkáló tengeri disznó; holmi, neki oda vetett étmorzsalékkal annyira megszelidűlt 's hozzánk szokott; hogy rövid időn felkantározhattam ráülhettem. Hopp! az enyém volt a' világ, mert mihelyt a' hajóbani veszteglést megúntam, egybe vízi-paripám hátán termettem, az öreg Neptun birodalmát mint valami Triton körülnyargalandó. — De alig haladánk el a' közép és az atlantikumi tengert összekötő gibráltari szorulaton: hát egyszer csak a' tengeri rablók ránk ütének 's iszonyatos robajjal lődözék hajónkra a' bombákat, 's mi is viszonzók a' veszedelmes tisztelkedést. Tört, recsegett, ropogott innen is túl is a' golyóknak 's tüzes bombáknak ellentálló gálya 's ágyúink a' mérhetlen szörnyüségben élethalál hangon bömbölének. Ők győzték a' csatát, mi nem; mert lőporunk, mint hajdan a' nagyidai czigányoké, elfogyván, futással akarók magunk megmenteni; de mivel a' víz nem en-

gedte, tehát nem lábakra hanem észre szorúltunk. A' deszkázatra lezuhant árbocz mindnyájunk arczára kiüté a' halál zászlóját.— Mindnyájunk szerencséjére engem a' lélekéberség ekkor sem hagya el; szokott rikkanásomra tengeri hátasom eléúszik, én rajta termék 's néhány a' mi hajónkra czélzott tüzes bombákat kikapván, alló! a' víz alá bukkanok, hajójukat átfúrom 's a' mig sustorgó bombákkal az ellenség lőportárát hajójukkal együtt borzasztó ropogások között ízre porrá szaggattam.

Bravó! kiáltá az admirál, éljen báró Demanx! — A' tengerészek hurrah! hurrah! ordítását nem győzte nyelni az Atlanticum. Bezzeg a' — de már se árbocz! sem eleség! itt halunk meg a' győzelem mellett! — zúgák az ijedt vitorlázók. — Van minden kiáltám elbizottan. Hát mire való a' fejünk feletti erdő? neki a' pálmáknak, vágjátok; neki a' tigriseknek, majmoknak, madaraknak, öljétek. — Nosza rajta a' fákat ontani, vágni, faragni; a' tigriseket majmokat nyúzni, konczolni, szénre vetni; papagájokat kolibriket mejjeszteni, nyársra húzni — egy pillanat munkája volt. — Ha sokba nem kerűlne, mindennap majomszemet, fület, orrat enném 's kánárit kadóczban rántva, úgy megszerettem a' tengeren ezen jóizü csemegét. Eleget mondá az admirál: ne zabáljak annyi majomhúst; mert hóltig fogok másokat majmozni: — — de látszik is rajtam a' jóslat, mert magyar létemre azóta Europa minden nemzeteinek nyelvét, köntösét, szokását akaratom ellen is utánozom.

Egy gyönyörü szép éjjel éppen midőn Sz. Helena szigeténél horgonyozánk, a' tenger ezüst habjain libegő hajó népe hosszas úttól, munkától megroncsolva, édes álomba szenderült. Én

ki egyedül a' pálmák felett a' hajó tetején virraszték 's ájtatos andalgásokba merűlve nézdegeltem a' felettemi pompás ég kék mezejét, láték fenn a' csillagokból alakult nehány betüket; azokat egybeszedem, 's hát szavakká; a' szavakat összerakom, hát egy pászma *) vers válik belőlük. E' tüneményes látvány által előmbe rajzolt gondolatot, vagy is inkább jóslatot írónnal azonnal feljegyzém, hogy ha elmémből idővel kihullana is, maradna még zsebkönyvemben. Egyszeriben meghalljuk, csak hadd tegyen fel orromra az üvegnyerget; mert mi tűrés tagadás benne,— ifju koromban egyik szememmel is nem hogy látni, de beszélni is tudtam, 's jobban pedig, mint most négygyel olvasni. De így megy az mindennek idővel! — halljuk azonban az égre irott verseket:

Bella Paris movit, rapuit dum Helenam; sed acerba
Bella silent Paridem postquam Helena abripuit.

az az:

Páris támaszta vérharczot,
Hogy Helena övé lett
Páris *) urát, hogy Helena
Itt ölelte béke lett.

Midőn ezt leirám vége lett a' betűknek 's a' csillagok megint glédába állottak; én pedig papagájtollal tömött párnámon mint az agyon vert úgy aludtam. Reggel beszéllém az égi-tüneményt 's előadám magyarázás végett látványo-

---

*) Stropha helyett, mi egy csomó versnek szerbe számba vevését illeti, kimeritőbb szót nem látok mint ezt: *pászma*

*) Város.

A' kaczajfalvi kántor.

mat az admirálnak, ki a' Páris 's Helena közti viszonyokat mint történet-búvár jól tudta; de az utóverset, mint annak ellenkezőjét nem értette. Hátha úgy mond a' jövő század méhe fogja ezen jóslatot kiköltení? mert a' mit a' csillagok ura az egekben megírtt, annak nem lehet nem valósúlni. — A' milly szent érzetet támasztott bennem az admirál komoly magyarázata, épp olly kaczagásra fakasztott csak hamar hazaérkeztem után egy temetésen ezen verseknek falusi kántorunk által ügyetlen használása. A' boldogtalan, mint tőlem hallottat belé sodrotta, fonta, fűzte, szőtte mindjárt az első alkalomkor a' falusbiró felett tartott halotti bucsúztatóba; pedig úgy nem illett oda, mint fokhagyma tejeskávéhoz. —

Most veszem magam észre, hogy a' hajótól messze távozám. Tudom pedig, hogy nélkülem indulót nem igen csengetnek. Azért megengednek Nagysádtok, ha visszasietni nem mulasztom el, nehogy a' haza vágyó népet várakoztassam. — Megindulánk tehát a' kedvező széllel, hurrah! kiáltások között, 's mind össze félévi útazásunk után nagy ügygyel bajjal a' britt partokhoz érkezénk, hol tengeri disznómmal, még egyre velünk úszót, mivel elmaradni nem akart, szárazon pedig meg nem élhetett, megnyuzatám 's irántai hála emlékűl bőrét kitömetém, melly a' nálami ritkaságok tárában mái napig is látható.

Azt a' bámulást, csudálkozást, meglepést, melly a' kikötőbeni bámészkodó legalább két milliónyi néptömegben mutatkozott, én magamnak se hinném ha nem látnám, 's ön magamnak sem hiném minden látásom mellett, ha 100-ad magammal nem néztük volna a' hajóból. Magyarázhatlan volt a' nép lármájába vegyült pa-

pagájok csevegése, mellyek a' hajó fejedelmi pálmaerdő felett egy repkedő felhőt képezének. A' király öröme leirhatatlan volt, ki nem annyira örvendett a' hajóbani kincsnek, mint a' felette nött pálmaerdőnek 's benne nyüzsgő szárnyas családoknak. Ugyan azért, hogy ezen indiai termék, mint keleti ritkaság Londonban is tenyészhető lenne, azt egész hajóstól együtt a' vindsori kertbe elültetteté. Csudámra, az árbocz annyi faragás fúrás vaskapcsok daczára, nem csak megfogant, hanem a' többi fákat 12 öllel is meghaladta. Hány száz ezer font sterlinget kapott az udvar a' több mint kétszáz féle madarakból, mivel a' kincstárhoz megolvasás végett közel nem eshetém, nem tudom: eléghozzá; nekem díjul a' kincstárból ő felsége kegyelmes parancsánál foyva 10,000 font sterling rendeltetett. Igaz, hogy még egynehány schilling is járult hozzá, de minthogy arróli jegyzékemet elvesztém, inkább akarok hallgatni, mintsem többet vagy kevesebbet mondva, az igazságnak patyolat ruháján több vagy kevesebb pecsétet is ejteni. —

Én ha az említett madarak hajlamát 's természeti ösztönüket meggondolom, mindjárt eszembe jut ezen siralmas tapasztalás: ezek szegények értetlen létökre elég lelkesek voltak, apródaikért a' világ egyik széléről a' másikig vándorolni; holott az értelmes némberek sokszor elég lelketlenek saját szülöttjöket némelly vétkes tekintetből borzasztólag elveszteni! —

x x x

Ha a' gondról egy valaki okkal mondá azt:
A' gond eret koptat, és az erőt lopja;
Vért ront és a' velőt a' csontból kiszopja.

én sem oknélkül mondom az időről ezt:

Idő embert koptat 's emberi míveket,
Ront 's bont és megemészt végre mindeneket.

Ez előtt hetven évvel, míg orrom messzebb volt lábom fejétől, nem volt erő, mellyet meg nem törtem; nem hatalom, melyet meg nem aláztam; nem volt fortély, mellyet ki ne játszodtam volna. De hiába, mert a' természet az erőt, valamint lassanként adogatja: úgy azt apránként vissza is szedegeti, 's végre minmagunkat is visszakér minmagunktól. — Mekkora erővel bírhattam én 30 éves koromban, kitetszik csak abból is, midőn egykor Konstánczinápolyban az öreg Amurad szultánnál valék. Fegyvertárát a karád velem a' nagy úr csudáltatni, e' végre kiadatá a' parancsot Ali basának, a' Mars templomára ügyelő főnöknek, miszerint azt rendezze, illőleg takaritsa, nehogy abban egy porszem is a' császárnak magas tekintetét megsértené. Nem sokára belépénk mintegy század magunkkal, a' fegyverek felett szemlét tartandók, hol az orosz, magyar, burkus, angol, franczia, olasz, persa, tatár ágyúk, puskák, pistolyok, handzsárok, kardok, nyilak, tegzek ragyogása még a' szokott szemet is káprázta tá, az idegeneket pedig szinte megvakitá. A' föld kerekségének ennyi számlálhatatlan ritkaságai közül kérém magamnak a' Zrinyi Miklós — a' világ második Leonidásának kardját, előadatni, hogy én annak szivem szentséges érzelmét, melly ajakimon egy forró csókban központosult, markolatjára nyomhassam. Ali basa, kinek ennyi száz megezer fegyverek neve, származása, állóhelye, úgy szolván mind az ujján volt, egy gyöngyökkel kirakott arany ládából a' szigetvári szent ereklyét elém kitárá, mellynek vasán a' még feketéllő török vér meglátására

a' nagy úr annyira felbőszült, 's minden könyörgésem ellenére ökölbe szorított jobbjával úgy vágá a' basát orrba, hogy a' szeméből kipattant szikra az elöttük álló puskaporos hordót 's ismét az egész Mars templomát minden ágyústól puskástól, kardostól, a' szemlét tartókkal együtt menydörgő csattogások között a' légbe repítette.

Ám ha valaha, itt volt szükség mind anyagi, mind szellemi erőre, mellynek, éppen most, midőn mind a' kettő kellett, egyike sem hiányzott. Mert a' velem együtt felcsaptatott szultánt ölbe kapván 's turbánjánál fogva jobbommal fenn a' levegőben a' földtől szinte egy mértföldnyire mind addig tartám, míg a' szomoru tűzjáték, ez a' milliókat szétromboló kártékony el nem enyészett. — Leszálltunkkor keleti szokásként szakállát akará az öreg úr végig simítni; de hogy igazán mondjam, a' bizony mind egy szálig elperzselődött, 's letarolt álla olly dísztelen volt, mint a' füstön felejtett sonka darab. Miért élete mentését feledvén, ellenem feddőzésre 's hála helyett szitkokra fakadott.

Úgy van biz az, úgy is volt 's azt tartom úgy is marad, hogy nagyaink csekély botlásunkat szemünkre lobbantják, 's hősi tetteinket illőleg nem jutalmazzák. Nem csak hanem a' kis hibáért a' büntetések, mellyek sokszor ezreknek ártók, napirenden vannak. Ali basán is, a' le nem surlott török vérért ki akará a' nagy úr bosszuját önteni: 's hány embert külde mérge hirtelen a' halálnak áldozatul! — Ugy van:

Mikor a' nagyoknak epéje háborog,
Abból a' köznépre veszedelem csorog.
'S még is ők nem hibáznak
Csak szemeink kápráznak.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

X X X

Emlékezetünk az ész lombikja, ezen tisztálódnak le hű másolatban a' múlt képek. Ezen lombikon szivárog elömbe boldog emlékezetü ifjuságomnak egy tündér órája. Az t. i. midőn Teheránban a' persa schahot elhagyván honomba az édes szülőföldre érkezém. Anyám már nem élt. Apám jól birta még magát. Nagyapám a' számára letett étkeket, a' földről mind felfalatozván, csupán a' halaványsárga lére csinálandó confectet várta még — a' kerülhetlen halált, ugyan azért örömben zajlott minden kis részecskéje, hogy még egyszer láthatott. Nagy volt köztünk, bár én az élet virágában, ő a' sír szélén állott, az egymással i összehangzás 's a' költsönös szeretet szenvedélylyé vált. Az öreg semmit el nem mulata, a' mi kényelmemet nevelhetné, de részemről sem hiányzott legkisebb is a' mivel kedvét tölthetém.

Vannak genie-k, kik eszöket nem tudják valami nagyhoz, széphez egy helyben leczövekelni, hanem ide is amoda is kapkodnak; vannak kik talentomaikat mint jó kövér földet nem buzával, hogy élhessenek, hanem virágmaggal vetik be, hogy gyönyörködjenek; vannak, kiknek a' szigoru rendszer, mint a' szamárnak a' kerékhajlás haláluk, 's az azon — kivül — csapongás élvöket megadja; — 's minthogy engemet ezek osztályába tartozót látnoki szemekkel nézett ki a' nagyapám, hogy idővel kalandori szerepemet a' nagy világ színpadjain emberül viendeném, egy estve vonagló óráiban, ágyához intett. — Szeretett Hillarim, úgy monda, int az óra, közelg a' pillanat, melly a' romlandóság romolhatatlan törvényét velem érezteti, már a'

végpercz nyelvem hegyén van; hanem látod ama ládácskát, a' felette függő kulcscsal, — nyisd fel azt gazda koros éveidben 's használd a' számodra híven őrzött kincseket. Isten veled! Ezzel egy mennyei mosoly vonult el lélektelen arczán, 's örökre elment. —

Mint mikor naplemente után kövér harmat szállong földünkre, úgy tódultak a' könyek öregem napjának leszálltával most éltemben legelőször, kesergő szemeimre.

Ingerültebb volt bennem a' látvágy, hogy sem a' láda felnyitására gazdakori éveimet várhattam volna be. Mi több? úgy használtam a' gyász órát, mint azon fiatal özvegyek, kik a' könytől kiázott szemeiket fekete fátyolon keresztül jövendő férjükre kacsingatnak. Én is, míg nagy apám siratókkal 's gyertyákkal környezve a' parádédeszkán feküdt, már a' ládát ha valljon nehéz-e? emelgetni — ha nem zörög-e a' kincs benne? rázogatni kezdettem; a' hányszor kiváncsiságból érintém: szinte annyiszor csökkent kincshez juthatási reményem, mert a' négy láb hosszu fiók alig nyomott három fontnál többet. Harmad nap, midőn a' gyászmenet az öreg elföldelésében foglalkozott, noha én még hetvenkét óra alatt emberré meg nem értem; de mivel látvágyom a' vén korba is belé őszült, felnyitám a' bűbájos rejtvényt — soha illyen megütődést! fel merek tenni egy lyukas magyaróra 100 aranyat, hogy olvasóim soha ki nem találnák ha én nem mondom meg, mi volt benne? — találék tehát:

1.) Egy aranyos maroklatu kardot.
2.) Egy gyémánt fejü aranygyűrüt.
3.) Egy selyem szalagba füzött nyakba való talismánt.

Puff! no ugyan volt minek örülnöm. Ezért bizony kár volt az öreget még csak meg is siratnom. A' kardot, gyűrüt ugyan használhatom; de a' talizmán hanem ha a' görcs ellen fog használhatni. — Fáin dolog, ki vagyunk állítva kincs dolgából. Szegény boldogult öregem, tán nem tudta, vagy elfeledé: hogy három dolog szokta az ember eszét leginkább kitüntetni: *épület*, *házasság*, *testamentom*; mert ennek első kettejét nehezen, az utólsót pedig soha nem lehet változtatni. Az épület áll, mint letetted; a' házasság menny vagy pokolba juttat, a' mint szerzetted; a' testamentom nyugtat vagy nyugtalanít, a' mint megírod. Midőn magamban így töprenkedném, szemembe ötlött a' láda fenekén egy roncsolék papiros; felveszem, olvasom; bámuld ember, a' ki vagy, következő tartalmát:

„Halandó, akárki légy, ki e' kincsre bukkantál, gazdag, szerencsés, becses leszel, ha azt illőleg használandod...“ 's olvasám tovább.— ...E' karddal keresztül vághatod magad a' legtüzesebb csatán is; e' tündér hatalmu 's ujjadra alkalmazott gyürü, kővével befelé fordítva, mindenek előtt láthatatlanná tesz; a' nyakadon függő talizmán pedig minden balesetektől mentesít 's általa mindeneknek, gazdag, szép főrendü ifiak és öregeknek kedvökbe jutandasz. — Ezzel vetem az ereklyét nyakamba, hát egy villanyos erő tetőmtől fogva talpig minden ízemben zsibongani, elmém láng eszmékre, kedélyem örömre, nyelvem mint a' sebes folyam akadatlan szónoklatra 's egész valóm leirhatlan kéjekre kezdett hevülni. — Felhuzom a' gyürűt, kővét befelé fordítom, 's hát én sehol sem vagyok, eltüntem, magamat érzettem, de sehol sem láttam. — Haj, mondám, Hillari! ez ám a' kincsek kincse, ezzel

te ezer, meg ezer mesterséget űzhetsz. Lehetsz már bűbájos, ördöngös, szemfényvesztő, lidérez a' kisértetek országában is. —

Midőn az örömpoharat, öröklött kincseim fölött gyönyörittasan így ürítgetném, hah! kiesék a' gyűrű ujjamból, — — — 's ízre porrá tört. Jaj nekem! oda tündér hatalmam. Úgy van, mert nagyapám szavára nem hajtva, azt idő előtt használtam. Csak nem oknélkül mondák a' régiek: jó az öreg a' háznál, ha egy csepp esze sincs — az az: ha nem tudnak is tanácsolni a' divat könyvekből, tudnak a' kitanult életből. Ők beszélnek a' tapasztalásból, ez pedig az időnek későn erő leánya. 'S a' ki ennek mellőzésével botlik, csak azt lehet mondani, káros bánkodjék! — Eleget forrasztatám, csináltatám, ujra meg ujra öntetém 's a' varázsló asszonyokkal felette olvastaték: de mind hiába, mivel előbbi tündér erejét minden működésem mellett soha többé vissza nem adhatám. A' még megmaradt, 's gondosan őrzött talismánnal 's karddal tudám tehát azon rémletes kalandokat végbevinni, melyeknek szárazon vízen valódi sikerűltét talán mai napig sem tudtam a' hitetlen világgal elhitetni. Idővel elvesztém a' többit is: de mi hasznokat is venném már most éveimnek egybedölt romjaiban? Megvannak azok ugyan most is, de másoknál: a' talismánt tőlem az ifiu Pitt, midőn egykor nálam hált, szerencsésen elorozta, 's annak varázs erejével lett aztán egész Angolhonban párját nem látta szónok; a' kard pedig Suvarownál, ki azt az utolsó törökháboruban tőlem elköltsönözte, örökre oda veszett. Nagy későre, mint egy 40 év mulva tudám meg, hogy a' hunczfut zsidó ötves, kivel a' bűbájos gyűrüt újra öntetém, annak ellopott kővét mással

kicserélte 's az eredetit egy Filadelfia nevü zsidónak, ki azzal Berlinbe Nagy Fridriknél sok ördöngösséget űzött, ezer talléron eladta. Eleget jártam utána, 's Berlinben rá is akadtam az alakosra, kit midőn az udvartól nyert felsőbb engedelem mellett, a' rendőrséggel el akarék csípetni, szemünk elől eltünt, kétség kivül soha nem feledhető varázs gyűrűm ereje mellett. — Én itt az ötvesek probájának authentiáját nem akarom kétségbe hozni, csak azt mondom; ha szemesebb figyelemmel vigyázok vala gyűrümre, most is meg volna; dolgoztattam, igazíttattam ki szemem előtt: annak kövét ki 's bé felé fordítva most nagyságtok látnának 's nem látnának. — Más a' mi ollyan más a' mi éppen az. Más az embernek festett képe, más önnön maga. A' kivarrott vagy festett virágnak is meg van színe, de nincs szaga; gyűrűmnek is meg volt köve, 's meg külformája; de oda lett tündér hatósága! A' fanyelü bicsokra is rá lehet ütni Londont, Párist, Bécset; ámbár Pusztacsán közelében a' ponyva sátrok alatt füstölt fábrikája. —

Kardom gyűrűm 's talizmánomtól megfosztatván, ki aludtak belőlem a' hősi tettekre feltüzelő ingerek: de még is hogy minden vigasztalás nélkül ne maradjak, karon fogott egy csendes természetü kegyes dáma — a' vénség, 's levezetett egy színe hagyott bútoru, hideg, puszta terembe, t. i. —— a' hetvenedik évbe, hol tág csizmában, tág köntösben, hol orromat, hol szememet törülgetve huzogatom felfelé csipeimről térdeimre sietö nadrágomat. — Itt azóta falusi magányom csendes körében a' világ zsibongó lármájától elszigetelve, számlálgatom az örök valóság tengerébe sietö napjaimat. 'S ha ollykor ollykor, boldog emlékü ifjuságom napja gémbere-

dett kedvem felderíti, hajdani híres gégém hegedüm hángjaiba olvasztva — nem ugyan magam de mások számára — Hóltynek e' mezei dalát énekeljem.

Szép az isten pompás földje,
Felül kékje alól zöldje;
Hol, míg porrá nem válok,
Öröm rendet kaszálok. st.

Ehhez még több is van, de az igazat megvallva, elfelejtettem. Nó de nem is csuda; mert valamint a' vén czigány minden nap egy nótát, úgy én is mindennap egy dalt felejtek. 'S ha dallás közben megakadok, valamint télen a' szabadba kicsapott juhok a' permete havat kaparják, én is töstént fejemet vakarom. Ők kaparják a' havat, hogy zöld fűbe harapjanak: én vakarom fejemet, hogy betanult verseim eszembe jussanak. De mind két részről csak úgy sikerül, ha valamint a' hó gyepet, úgy a' havas hajszálak tudós kaponyát fedeznek.

„Boldog ember, ki ifiú korában annyit tanult, hogy vénségiben legyen mit belőle felejteni!" úgy mond a' kaczajfalvi tudós egyetemi ifjuságnak plágás, vesszős, korbácsos elnöke, Nasarius Pisze. s. k.

x x x

Engemet egy német iró másodszor is megházasított, de jó hogy házasságom csak az ő fejében 's a' papiroson történt: mert ősz fő, ránczos arcz, tortyos nadrág — vőlegény; éppen olly egymás ellenébe szegült eszmék, mint bajusz, sarkantyus csizma, magyar gavallér — német feleség. — O be jó, hogy nem mind igaz, a' mit hazudnak! — vén létemre legnagyobb

gyönyöremet találom kertemben, fegyvertáromban; ez számtalan csatáimat, hősi tetteimet, amaz a' természet változó scenait juttatja eszembe. Kertem, mivel szinte 50 évig tartott kalandozásom alatt csak ritkán láthatám, úgy elpusztult, mintha a' világ minden kecskéit fogadtam vala bele kertészekül. A' tavaknak vízeséseknek nevezetesbjei mind kiszáradtak, pedig olly dísztelen a' kert víz nélkűl. Még az is szereti a' víz mellett andalogni, kinek orrán túl egy arasznyira sem terjed képző tehetsége.

A' többek köztt éppen a' nagy diófa mellett volt egy tó, mellyből ha a' tolvaj ivott, elvesztette szemevilágát. De talán jó hogy e' kiapadott, mert különben ha most, midőn a' világ nagyobb része lopásból él, meg volna: hogy győznők el a' vakokat alamizsnával? valljon mit gondolnak nagyságtok, ha léteznék még jelenleg e' tó, a' hivataloskodók, pénzkezelők, a' tolvajokat ex officio zaklatók mernének-e belőle egy kalánnal bevenni? — — Itt ezen gödörben pedig volt egy más éppen a' garamantáktól hozatott víz, mellyben a' könnyű testek leültek, a' nehezek pedig fenn a' víz színén lebegtek. Sokszor juttatá ez a' csudálatos víz eszembe azon birákat, kik előtt a' csekély hibák — ha szegények a' hibások — a' tömlöcz fenekére nyomatnak; az országos gonoszságok pedig — ha pénzesek a' gonoszok — fenn lebegnek 's a' pólczon ülnek. E' tónak emlékére metszettem fel e' nyárfára ama még gyermekkoromban hallott igaz mondást: Hollóknak kegyelem; megöletnek az árva galambok.—

Minthogy egész életemben — a' holott kellett — szabad szájú valék, ezen igaz mondás miatt kellett egykor honomat elhagynom, 's tél vész idején idegen országba költöznöm. — Itt volt

egy meredek szikláról lerohanó vízesés, melly a' most itt álló kőmedenczébe buktatta le tajtékzó zuhanyát. Valahányszor mellette elmenék; mindenkor eszembe juta a' különféle indulatoktól, kivánságoktól elragadott ember képe, kit sem az ész, sem a' becsület, sem a' törvény nem tud visszarántani kártékony szenvedélyéből; míg nem egy — a' részegségnek, más a' testiségnek, amaz a' haragnak tébolyodott, mézes, dühöngő árkain lesimulván, az önkény szikláiba ütődnek, 's egybezuzzák magukat. Az egybezúzott víz hamar össze tudja magát tenni; de a' becsületnek sebe nehezen gyógyul. — Elevenen tűnik emlékembe még most is, hogy ezen filegoriába, mellyet akkor a' virágfuszulyka tömötten befutott, egy szép nyári estve igen számos vendégeim valának, kik minden rendű, rangú 's koru személyekkel úgy ki valának tarkázva, mint majusban Flora réti szőnyege. Evés, ivás után megpendűlt a' lant egy ügyes magyar hangász kezében, 's zengettek a' különbféle dalok egymás után gyönyörű hangjában. Mi mint örömittasok, úgy elvalánk merűlve a' szép zenébe, hogy csak eloszlásunk előtt vevők észre a' pajkos hangász költészi csínjait, mellyekkel bennünket, személyes érdekünkre vonatkozólag mind egy lábig kidolgozott. — Bezzeg, ha olly emlékezettel birna fejem, mint torkom, most mind elé tudnám a' hallottakat sorolni; de a' sokból alig jut több kettőnél eszembe. Mert köztünk maradt szó legyen; ha valahol jó bort ittam, tíz év mulva is ráemlékeztem, — nem így az okos dolgokkal!

A' többek közt tehát egy — valami vén gavallér száraz karjára fűzött — lánykát, ki éppen

mátkás volt e' kriptavirággal, így énekelt meg szánakozástól elfogult hangászunk:

Úgy nézem én a' lányokat, mint virágfuszujkákat,
Vagy a' gyenge virágokkal kékelő szép folyókát;
Ha ezek csak önmagokra, karó nélkül állanak,
Mint virág mind gyümölcs nélkül, lent a' porban maradnak.

Egy mellé hát egy karócska
Kell, akár új, akár ócska,
Hogy ne mondják: vén Márta
Fején száradt a' párta.

Nem baj: ha lesz akár bükfa, borza, fűz- vagy rakotya,
Görbe gurba vagy egyenes, megöleli Dorottya,
Nyers, vagy száraz, rongyos kérgü, féregrágta szúette,
Elég hozzá, hogy ő karó, mert növény áll mellette.

Magas, törpe, faragatlan,
Alól felűl bárdolatlan,
Út félen nőtt nyír vagy nyár,
Elég ha ő karó már. —

Szép növény! az érzéketlen karót miként szorítod,
Virág hagyta darabfádat virágoddal borítod,
Te örvendesz a' napfénynek, 's a' harmatot éldeled,
Hideg vérü, reves karód nem érzi azt te veled;

Még is neked szép létedre
Hamarább von zöld színedre
A' halál gyásztakarót,
'S itt hagyod a' vénkarót.

x x x

Hogy az ének elhangzott, a' hölgy pár szép szemeit rezgő könyek, 's az öregnek szégyen mosoly, vaczkor redők futották el szederjes ajakait.

Különös érzésbe jőn illy jelenetekre az emberi kedély, mellyel hogy ez ember magát el ne árulja, kéntelen erőszakot tenni, 's hogy a' kijátszottat gyöngédségből megkimélje, a' tettetés mesterségét kell neki játszani. Köhög, pedig nyelve sehogy sem megy; néz ide is néz túl is de szemeit akaratja ellen is kijátszottan kapja; törli magát, orrot fú, hevűl, fázik mintha rajta történt volna a' vért arczba szöktető dévajság. E' magában ugyan gyöngédség, de némi részben gúnypótlék, mert a' kijátszottal a' gúnyos tréfát, hogy ő is érti, még inkább érezteti. — Én hogy a' gúny-kaczajtól mind a' karót mint a' szép növényt a' valóban sajnálottat megmentsem; azt kérdém a' hangásztól, van e' neje? mire ő teljes megelégültséggel felelé:— nincs.— Ugyan nincs? és miért? tovább kérdém. — Azért felelé, mert nézetem szerint sokszor *kincs* a' *nincs*.

Ezzel, az én utó kérdésemre egész enthusiasmussal rögtönezve felelő hangász, a' virágos bolt alól kifelé indult, 's kalpagos mentés, patyolatos, selymes színnépét gitárhang 's ének mellett ekként kisérte ki a' kertből:

Mi az úri méltóság?
Csak czifra nyomoruság.
Rozsából font kalitka,
Mellyben nyög sok szív titka.
Kínlódnak sok bajjal,
Küszködnek sok jajjal:
Ám de én vígan élek,
Sorsot nem is cserélek;
Nekem könyekben vidám szemem nem ázik;
Csendes szivemben a' gond, bú nem csatázik.

Az egybegyült nagy kincstár
Sokszor semmivé lett már;
Ez a' szerencse dolga,
Ki ma úr, holnap szolga.
Így aztán gyászban élsz,
Balra dölsz jajra kélsz:
Én sorsomon nem sirok,
Mivel semmit sem bírok.
Úgy van: hogy a' kincs a' kinek van annak vész;
Nekem pedig nincs, tehát kincsem el nem vész.

A' rózsás kor játéka
Az élet buboréka,
Csak addig lesz kelendő
Míg virít az esztendő.
Ha ezek hervadnak
Szikrái hamvadnak,
Ha nekem nincsen párom
Nincs a' nyakamban járom.

És ha egy széppel szívem meg nem oszthatom,
Nem lesz vesztével búba mártott falatom.

Hogyha roszat választol
Fejedre bút árasztol;
Legyen bár szép Helena
Mit ér ha vad hyena?
Bús pályán kell menned,
Ellen nincs mit tenned;
Mert ha elűzöd nagy baj,
Ha megtartod, úgy is jaj.

Hát már mi könnyebb: gonosz párral kínlódni?
Avagy pàratlan egy rosz nélkűl bajlódni? — —

Ha gazdag leszen párod,
Bezzeg akkor megjárod;
Mert ha pénziért vetted,
Magad rabjává tetted.
—Jöszt' elő! — jőnöd kell,
—Lódulj el! — menned kell;
Pedig kemény gyeplő szár,
Mikor a' férj kéztől vár.

A' parlamenten akár kivel szembe száll,
Otthon meredten papucskormány alatt áll.

De tegyük, hogy már végre
Akadtál egy szépségre;
Ha e' kincsre szert tettél,
Álomtalan csősz lettél:
Hánynak lesz lépvessző?
Házadnál a' szép nő.

Tűrni kínos, űzni baj,
Mert mar a' tekergő raj.

Zárd be nem bánják a' Danae tornyába,
Ott is megrontják aranyeső formába.

A' kellemes etéziákkal egybeölelkezett báj hangok, mellyek úgy repkedtek az esti légben, mint az ábrándok tömege a' Don Quixot fonák agyában — elhallgattak 's ezzel szíves kézszorítás után jóéjszakát kivánó vendégeim szétoszlának; mire magam is az én minden tagjaimra szétoszlott podágra miatt, jóéjszakát mondék nem csak a' társaságnak, hanem az egész mulandó híuságának. — Rég hordozám már térdeimben ezen velem járó kelő, nyugtalanító vendéget, melly hihető a' már sok ázás fázás miatt ingerültségbe jövén, magát minden kis porczikáimba introducaltatta, 's a' sok meghasonlott magyar megyék daczára szülőimtől öröklött joszágimban minden óvásom ellen is az ősiséget kivívta. — Így ha eddig a' podagra volt enyém, most én merőben az övé lettem, 's mint egy elrothadt vén hajó vízzel iszappal megtelve, tört árboczczal, rongyos vitorlákkal, szakadozott kötelű horgonynyal, 's beteges kormányzóval a' Charon kikötőjébe siettem. — Semmi nó! *quae nocent, docent*; használ, a' mi rongál: én is sok hasznát vettem testem rontsoló gyötrelmének; mert most látám igazán az emberi kicsinységnek 's nagyságnak nyomorú fölséges voltát. Bár milly fontos szerepet játszik is az ember a' történetek sorában: még is visszarántja őt magas fellengéséből, annak meggondolása: — Mi az ember?

Alig születik a' világra, sirással kezdi meg első zenéjét, melly hogy annál csúfabb legyen, redőkbe szedett arczát, 's felfintoritott orrocskája alatti száját elgörbíti. Talpig érő köntöse meztelenség, holott egy kis pipe bársony viklerben gálázik. Nem sokára lekötözik, mint egy kis tolvajt, mintha Ádám apánkkal őt is rajta kapták volna az almalopáson. Kezdetben sem állni, sem járni nem tud, hanem mint egy tavaszi novitius béka, négy kézláb probálja mászni kétes pályáját. Több esze van egy báránynak, mint neki, mert az ezer közül is kiismeri anyját; ennek mindegy: akár kecske — akár menyecske emlő — csak hogy megszophassa; — tisztaságát, mellyben a' fecske fiak meg előzik mutatják a' dajka ruhái. Élelme férgekkeli tele voltáról kezeskedik a' nagyitó-üveg. A' nyavalyáknak mellyeket születésével öröklött, számuk egész legio. Végre, a' hány résen szívja az életet, szint annyin várhatja a' halált; úgy hogy az egy óra alatti 4065 érütés közül mindenik lehet utolsó.— Mondhatom a' nyavalyák 's halál ellen derekasan vagyunk kármentesítve — de e' még mind csak anyagilag; 's mi a' több, szellemileg sem vagyunk szilárdabb tulajdonokkal kiállítva.— És még is, ha a' pillangó porlepte szárnyaira kaphat, kevélykedik ez a' hideg 's melegtől 's még az indulatok szusszanásától is könnyen elpattanó hitvány buborék! a' ki szellemileg csak egy festeményre készített tábla, a' mellyen még egy vonás sincs, de szülői nevelői a' mit tetszik, rajzolhatnak Egy ív tiszta papir, mellyre akár az isten parancsolatit, akár a' sátán leczkéit fel lehet írni. Egy darabka lágy viasz, mellyre ördögi vagy angyali alakot nyomhatni. Egy sarjadék, mellyen a' beoltott vaczkor vagy császár-

körtve hatalmas ágakat vethet. Egyforma még itt a' leendő barompásztor, a' csillagok útját 's a' mindenség rendszerét felfedező Newtonnal. —

De ne csüggedj el embertársam, mert nagy vagy te minden gyengeséged mellett is; a' mérhetlen oceánnak dühöngő hullámiban ringattatja, 's egy szálkányi vezértő után a' tengeri viharokban tájékozza magát az ember, a' fene vadakat orszlányi erő nélkül is megdönti, sas szárnyak nélkül — már mint én is — a' léget, plánétákat megjárja, az orkánok szárnyain beútazza; a' gőzt száz ezernyi mázsák alá vasútra, vashámba fogja, 's Fulton vele hajókat vitet; egy szappanfőző, aranyozott nyárssal a' mennyköveket kormányozza; más — valamint én is — a' derékba csipett villámmal magát viteti; egy maroknyi lőporral várakat döntet, meredek sziklák járhatlan gerinczeit sima útakká löveti, 's a' tüzes bombákat — mint egykor én is — kifogja, 's a' feje felett zúgó folyam alatt terhes szekereket zörgettet. — Valóban az emberi nagyságot, minden gyengeségei daczára is a' tengeren szárazon végbevitt óriás mívei, alacsonságából kiemelik.

A' napok és csillagok, tengeri apály, dagály, essők, szelek, harmatok, magasabb törvényhatóságot ismernek, kinek hatalma előtt leborúlni, nagyságának hódolni, felsőségét imádni mulhatlan tiszte minden halandónak; és ebben áll az ember legnagyobb nagysága, méltósága, szabadsága! melly még akkor szem csökken meg, midőn a' föld a' magáét követeli rajta, 's viszsza kéri tőle, mit csupán haszonbérbe adott — a' testet. Ez a' kemény kénytelenség nem szállítja mondom, alább méltóságát, szabadságát; mert tudja, hogy a' halál harminczadján idegen portéka keresztül nem mehet, azért örömest lerázza

magáról földi porát, mint egy rongyos palástot, hogy szabadabban útazhassék túl a' síri lineán, ama szabad statusba, mellyben hitünk telegráfja szerint mindenkinek — nem születése, rangja, hanem érdeme után lesz kimérve személyes nagysága, méltósága!!! —

Itt irótollam reszketni kezde, mert ez a' semmi nagyságot, érdemet nem ismerő paraszt köszvény, ujjaimnak mint a' török Mohácsnál hajdan a' magyarnak, mácsot adott; ugyan azért hogy a' velem ezután történendők, az utóvilág számára jegyzésben maradnának, kéntelen valék beszólítni 's magam mellé parancsolni helybeli harangozónkat, hogy a' mit ezentúl eszméletlen vagy eszmélve halálomon innen, vagy azon túl teendek — nem úgy mint a' fudázó tudósok, a' valót hazugsággal, a' történetet regékkel egybeszőve zavarva: hanem igazán, őszintén jegyezné fel, 's adná által a' maga eredeti valóságában szóról szóra a' kákán is bogot kereső olvasó-világnak.

Alázatos szolgája

Nagyságodnak!

Én tehátlan kegyelmes parancsára méltóztattam magamat megalázni 's egyszersmind szánakozva jelenteni, miszerint nagyon örvendeném, ha jobb állapotban volna szerencsém tisztelni a' tábornok urat! — Hát Vida, te is csak léha czeremoniákkal 's lejárt becsületű szokásokkal üdvezelsz egy nyomorú beteget, a' helyett hogy az evangyeliom szép szavaival: „békesség e' háznak! köszönnél be a' hősök Nesztorához. A' te-

mondád szavakkal szokták némellyek az előttek hivatalban akadályul álló beteget üdvözelni, szomoru állapotját fájdalomra erőltetett arczczal sajnálni, kik azonban alig várják, hogy isten könnyebbitse ágya szalmáját, hogy minél hamarább helyébe következzenek. Nó de ment vagy ezen kétszínségtől; mert nem hiszem, hogy ezen selyem párnákra helyembe szeretnél feküdni. — Egészségesen azt is megtenném Nagyságodért, de betegen a' világért sem; mert aztán ki harangozna a' Nagysád temetésire? — Emberemre akadtam, millyet akartam: nyiltszívűre. Hallod-e Vida! kilenczven kilencz kiadást értek már egen földön, tüzen vízen véghezvitt kalandim, nincs is már a' világnak olly nyelve, mellyre ne volnának lefordítva, 's hogy ezen kis ízék se maradjon ki belőlök, írd hozzá még ezen kis beszélgetésünket is 's betegségemben történendő vitáimat, változásimat is, 's a' munka végén egész életem tartalmát foglald egy *kurta kompendiumba*, 's annak utána nyomtattasd ki: hogy legyenek már kerekszámmal — a' századik kiadással — életem nagyszerű kalandjai koronázva.

Mindennapi tartásodon kivűl egy pengő forint, négy kupa bor, 's egy kupa pálinka fog számodra kulcsárom által kiadatni. — Végy hát tentát, pennát, papirost 's űlj ezen ágyam melletti asztalkához, 's a' mit dictálandok pontosan jegyezd fel; a' mi pedig eszembe nem jut, megkapod asztalom fiókjában holmi rontsalék papiroson. — — Kezdjük tehát el az urnak nevében:

Bölcső, koporsó! e' két deszka-plánéta közt forog minden ember életének tágasb, szűkebb körökbe szabott pályája. A' koporsó halhatatlanságunk bölcsője, a' bölcső halandóságunk koporsója, mert a' romlandóság romolhatlan törvénye

minden élőt visszatérit a' porba, mellyből gyuratott. De mi elött az ember ezen metamorph—

Itt ő Nagyságának a' nyelve akadozni méltóztatott, 's szava rendre rendre annyira elállott, hogy galagyolásából ez úttal tisztába nem jöhettem. Hihető, mint erős emberrel nem birván a' köszvény, a' gutát szólította maga mellé secundánsnak. — Bár éltetné az isten sokáig, mert így a' szép diurnumot mind pénzben, mind in natura sokáig huzhatnám. Akár miét értte volna az a' guta is, csak nyelvének hagyott volna békét, mert így valami kákum bákum betükkel csak felmázoltam volna a' mit dictál, de illy állapotban már nem csak kezemet, hanem eszemet is használatba kell vennem, mitől nagyon keveset várhatok. Pedig elég baj nekem az irás is; mert karjaimat megrángatta a' harang; de hát még a' gondolkozás! mikor engem senki nem tanított, hanem csak magam — gondolkozni! — Bezzeg, ha pap lettem volna, akkor nem kérnék tanácsot senkitől, de most mint harangozó, kinek esze csak a' harangig, 's onnan le a' kötél végéig ér, ha csak nem írok össze vissza minden bolondot, mit tudhatnék componálni? — Megvallom őszintén, könnyebb ennél százszor a' toronyba hágni. Bezzeg ha apám el nem ijesztett volna, de szüntelen mondá, hogy — „a' jó pap hóltig tanul!“ e' pedig rám nézve nagy strapaczia lett vólna, mert én *abc*ista koromban is úgy untam a' tanulást, mint a' gépelyes ló az aknakereket; 's nem is azért akartam én az oskolát végig tanulni, hogy aztán is mindig tanuljak, hanem hogy tudjak. — Nagyobb koromban, de már későn vevém észre, hogy szegény apám a' papoknak hóltig tanulásával országosan csalódott, mert ismerek én papokat, kik csak addig tanulnak,

míg a' censurán átúszhatnak, azután megyét kapván, ne félj tanulás! a' bizony ritka öli meg magát benne. Mező, szénafű, eke, borona, — minden tékája; a' kasza, kapa, — pennája; 's az itató váju kalamárisa. Dehogy tanul mondom, kivált ha elcsaládosodik, 's kenyeret kérő aprói úgy állanak mellette, mint az orgona-sípok. Akkor házi gondok, 's családi viszonyok akadémiáján tanulja a' sok ki nem tanulható tizenharmadik oskolát. Még a' kiknek efféle gonduk nincs, azok sem tanulnak, szüntelen beszélgetés, hanyagság 's játékkal ölik a' drága időt! azért tanácsosabb a' darázsfészket meztelen kézzel felbolygatni, mint vasárnap reggel tőlünk a' harangozás idejét tudakolni: t. i. akkor akarják az egész héten elhanyaglott időt valami avatag predikátzio olvasására visszavarázsolni. —

Anyám pedig a' néhai, azzal ijeszgete a' papságtól, hogy a' papnak mindig eszén kell lenni! E' sem kisebb baj, sőt keményebb leczke volt az előbbieknél. Mert sokszor van az ember olly társaságban, mulatságban, mellyben a' legjózanabb is eltántorodik. Dávid nagy ember volt 's próféta 's még is megbukott, Péter nagy apostol volt, még is a' konyhán cselédek köztt tagadó lett; 's ha a' szentek is ollykor meggyarlódtak: hát én miként igérhettem volna magamról; hogy az eszem mindig richtájban álljon! — Most ha vagy egy torban vagy másutt lecsípem magamat, harangoz helyettem a' feleségem; de mint pap helyett bár milly nyelves legyen őkeme, még sem papolhatott volna

De szegény anyámnak sem volt ebben általános igaza; mert tudok én lelkészeket, kik néha néha, csak úgy mint én vagy akárki más el feledkeznek magokról, 's az estveli mulatság után

jól fog rajtok is a' reggeli álom. — Aztán azért hogy pap nem lettem, nem olly jelentőség nélküli hivatal ez az enyém, mint némellyek gondolják: ott ülhetne pap uram, 's beszélhetne a' kőfalaknak akár estig, ha én a' népet a' templomba nem gyüjteném; kandikálhatna a' halott szemfedele alól a' gyászpadon akár itélet napig, ha én ki nem harangoznám, 's a' papot népestől együtt a' halottas házhoz nem kergetném; ne huzzam meg ollykor a' lármaharangot, porrá éghetne az egész falu, 's agyon vernék egymást a' csapszékben kancsóhőseink; 's hát a' jégesső elkergetése mit vétett? 'S aztán ki parancsol legfennebb hangon a' falu embereinek? úgy tetszik hogy én; mert ha hajnalra harangozok, — felkel a' kinek tetszik; ha estvére, — lefekszik, kinek kedve tartja; ha ebédre, — mindenik eszik, ha van mit.

Igaz, hogy — a' mit én sehogy sem szívelhetek — egy kissé hátrább ül feleségem a' templomban, mint a' belsőbb emberek nőjei, 's ez az önzés, pórdagály bennem felettébb nagy hiba: mert a' templomban minden ember egy kenyeret kér, vagy bűnbocsánatot koldul az istentől; illik-e pedig a' koldusnak kevélykedni? Hiszen ha olly előre tolakodnak, jobban hallhatnák mint én, mit papol a' pap, ki a' mult vasárnap is azt mondá: „a' farizeus előre tolakodott, nagy gangosan szinte az oltárig 's megutáltatott: a' szegény publicanus pedig a' háttérbe szorulva isten előtt kegyelmet 's megigazulást nyert. Nem a' gyűrűk, nem a' gyöngyök, sem a' fodrok bodrok, hanem a' bánatosan megtöredött szívek nyerik meg isten előtt az elsőbbséget. — Páholy, zártszék, színházba valók, hol eszünk, szemünk, fülünk éldeletén kivül, talán egyébbel is akarunk

találkozni; de templomban sehogy sem áll jól, hol a' szívnek egyedűl csak urával, istenével kellene foglalkozni.

Csak gondolja meg az ember, magam is hűledezek bele, mennyire mentem az írói pályán, minden dictálás nélkűl; soha sem hittem volna, hogy én ennyit tudjak csupán magamtól minden könyv nélkűl. Csak jól modják azt: ne higyjen az ember magának, mint a' kutyának; de azt nem jól mondják: — nem minden botból válik beretva; mert a' bizony válhatik, ha mindjárt egy kissé húz, mar, csip is, mint az én tollam, akarám mondani beretvám; — aztán ha nem válik éppen beretva, válik kaczor, mit többre lehet használni mint a' beretvát. — Most hiszem én, mit öreg kántorunktól hallottam: hogy jobb tudni tapasztalásból, mint könyvekből. Sokan az oskolában eminensek, az életoskolájában pedig esztelenek. Sok nagy tudósnak, minden tudománya mellett jó nadrága sincs. Jól mondja a' mi lelkészünk: hogy azok csak könyvnyomorékok. — Én nem is tudom, miért tartanak némellyek annyi könyvet? Egy némellynek annyi van, hogy ha mind tégla volna, fel lehetne belőle a' belgrádi várat épitni, ha még egyszer Laudon összelövöldöztetné. Azt tartom: azért tartják, mert nem tudják. Lám én az *a b c*-ét mihelyt kitanultam, mindjárt elvetettem; bizonyosan ők is elhánynák, vagy legalább eladnák, ha azokat rendre mind kitanulták volna. Még is talán jó, hogy pap és pedig tudós pap nem lettem, mert jaj! mennyi könyv mint megannyi tanubizonyság, hogy „engem se tudsz! „engem se tudsz“ — lobbantaná most szememre tudatlanságomat. Egy nagy bolond tékát egész életében sem tanulhat ki az ember tán, ha mindjárt a' Minerva policája lesz is; én pedig

a' mesterségemet három évek alatt úgy kitanultam, hogy akkor instantanee e' nemes helységnek actualis harangozójává installáltattam. Mesterségemet legalább senki sem rója meg, 's kezem alá nem szól; mert ha egyszer akár templomba, akár halottnak vagy a' mennykő eleibe elhúzom a' magamét, soha sem húzatja velem kijavitás végett ugyan azon szerepet senki másodszor; a' tudósokat pedig hányszor nem rójják meg 's közrebocsátott hibájokat velök hányszor nem igazittatják ki? Sokszor két tudós sem tud megegyezni, a' mi harangunkban pedig három egybeolvasztott ércz mind egy hangon szól.

Ismét csudálnom kell, mondom, magamat: hogy bele jöttem az irásba minden könyv nélkül!— — hanem ezt én mind az ő Nagysága borának köszönhetem, mellyből alig üriték ki egy pár czilindert, már is úgy dongják a' muzsák tűzbe jött eszemet, mint a' darázsok szüretkor a' mézes gerezdeket: de azért én sem maradtam soha háládatlan, mert egy csepp borát sem ittam meg ő Nagyságának annélkül, hogy mint torkom Meczenásának minden pohár előtt — erőt! egészséget ne kivántam volna! melly szíves kivánságaimnak vette is hasznát; mert mind addig tartott ereje, míg meg nem gyengült, egészsége is — míg a' magát bele quartélyozott köszvény miatt meg nem betegült. No de ezt én nem panaszképpen mondom; hiszen czuchtházba való volnék, ha ebbeli jókivánságomat felhánynám, 's mint keresztény ember ezen túl is ne telyesítném.

Mondom, hogy pohár köszöntésim használtak, 's mámoros fohászaim a' bárót annyira magnetizálták, hogy estve felé magához jött, 's beszélt is egy keveset. Ki e' kérdésemre: hivassak-e doctorokat? egész érthető hangon felelé:

doctorok nem kellenek, elég lessz egy is. Hiszen ha elég egy asztalos, hogy a' koporsót megkészítse, doctor elég egy, hogy a' beteget arra juttassa. Igaza is volt ő Nagyságának, mert ez az egy is, ki rendes házi orvosa volt, három álló hétig olly fáinul curálta, hogy ha tizenkettő lesz vala is körülette, még gyüjtöttek volna több embert temetésére, hát még gazdag torára?— Ez a' doctor — a' mint másoktól hallám, mert én polyhistori üterét nem tapogattam — nagyon tanult ember volt: sokat is darált ő Nagyságának a' különféle nyavalyák okairól, holmi deák, zsidó, görög, német 's franczia szókat discursusba apritván, mit nem tartozom leirni, mivel nekem diurnumot nem a' doctor, hanem ő Nagysága ád, ki megunván végre a' kitarkázott okoskodást, azt mondá; — *nolo medicum eloquentem, sed sanantem.* Mit használ nekem, ha ön harmincz nyelven megtudja is nyavalyámat nevezni; ha egyfélén sem tudja meggyógyítni. Erre a' doctor egész bécsi udvariassággal meghajtván magát, elmene. —Azt bizony jól tette, mert én a' száraz orvosi praelectio alatt úgy megszomjaztam, mint egy arabiai vándor; azzal a' különbséggel: hogy ha ő a' tevéből is megissza a' lagymatag vizet, én boros czilinderből nyeltem a' hatalmas kortyokat.

Nem sokára itt termett a' sok enni, inni, füstölni, dörgölni, kenni való orvosságok különféle formáju, hajtókáju, sinoru, tarka barka ezrede, melly ő nagysága ágya körül glédába állíttatván, olly nevetséges látványra adott alkalmat, mintha a' beteg tábornok ezen Eskulap osztályseregét akarná a' köszvény, guta, meg még ki tudja miféle nyavalyák ellen commandirozni. Még az én asztalomra is jutott belőlük egy tu-

czet üveg, melly cancelláriámat csak egy kis szegletre, boros üvegeimet pedig éppen asztal alá szorította. Evett a' méreg, hogy már tollam szabadon nem mehetett; mert a' hányszor azt kalamárisomba mártottam, szint annyiszor borért az asztal alá kelle hajolnom. Nó de ezt én ő Nagyságáért mind örömest 's békével nyeltem. — Betegünk, mikor csak eszmélő állapotban volt, szinte harmad fél hétig rendesen vette 's használta az orvosi szereket, minden haszon nélkül. A' beteg napról napra fogyott, én hiztam, ő elsápadt, én kipirosodtam, pedig csak egyféle orvossággal éltem. Jól mondja az itteni biró: jó konyha, jó patika 's rá a' jó bor derék kúra!

Egykor a' doctor jelenlétében akart volna a' mi minden tekintetben nagy betegünk valamit mondani, de minden erőlködése mellett is nem szólhatott. Én mint ő Nagyságának kinyilt szemü házi embere„ tudom én, szólék, mit akara mondani doctor urnak.“ — Halljuk! felelé egész rátartással. — „Azt, hogy haszontalan működik körüle uraságod, mert a' tábornok úr rég megette már azt, a' mitől meg kell halnia. Uraságtok éppen úgy vannak a' beteggyógyitással, mint én a' gyertyakoppantással; ha jól találom, jobban ég; ha elhibázom, elalszik: szintúgy a' tensurak is, ha eltalálják a' természet útját, világol a' beteg élete fáklyája, ha pedig jól nem találják, elalszik. De a' mondottaknak is csak akkor van helyök, minden esetre, ha van minek égni, mert midőn a' kanócz tövig ég 's csak füstölög — már mint itt is — akkor bizony sem koppantó, sem vérszípó egyik sem használ. — Mint mikor a' füttyentésre a' pujkakas feltorzon borzozza magát, olly gőgös duzzadsággal felém

fordula 's szinte nyelvét ketté rágó méreggel így szóla az eddig mindig szelid arczu Eskulap „*Sutor ne ultra crepidam.* Ezzel megtörölvén magát eltávozott. Én meg hogy buzgóságomat lemossam, neki mentem a' cancelláriámnak, hol a' nekem mondott deák rigmust is egy úttal a' tábornok úr életrajzába — mint feljebb láthatni— feljegyeztem.

Más nap reggel, a' mint harangozni menék, kérdém a' lelkésztől, mit tesz ez a' diák vers: Sutor ne ultra crepidam! — A' bizony Vida uram, mondá, ennyit tesz:

Maradjon a' csiszlik, szurok kapta mellett,
'S ne üsse az orrát a' mibe nem kellett.

Én a' pap rögtönözése miatt egész bámulással, 's a' csúfos magyarázat miatt szégyennel eltelve, menék vissza az udvarba 's a' cancellárián búm felejtésére jót hörpinték, de a' világért meg nem magyaráztatám vala magamnak a' diák pirongatást, ha tudtam volna, hogy e' jön ki belőle; fel is tettem, hogy soha többé doctorral ki nem kötök, 's tudományukat is annyira kerülöm, a' mennyire csak láthatom. — Minden confusiom mellett azon ölt leginkább a' csuda, honnan tudhatta meg a' doctor, hogy én csizmadia mesterséget is tanultam? és bizonyomra mondhatom, hogy a' csizmafoldozásban fel is szabadultam volna, ha nem vala ez a' hetyke feleségem, a' ki hogy tavaly egy ócska fodros főkötőt kapott a' tisztartónétól: tőkét, kerekszéket, kaptát, mustát, csirizes cserepet, mindent kihányt a' házból, mert úgy mond, belső embernek nem illik ez a' büdös szurkos mesterség. Pedig, ha nem csordult, csak cseppent abból is valami. — Be

sok szegény férj visel efféle jármot különféle tekintetekben, házát pusztitó, vagyonát apasztó gőgös nője miatt.

De lássunk már a' beteghez, ne hagyjuk egyedül az isten adtát. Harmadik hét fogytán az orvos már kimaradt, az orvosság nem kellett. Ő Nagysága pedig többet aludt, mint ébren volt. Soha életemben csendesebb beteget nem láttam, nem jajgatott, nem panaszolt, nem semmit; kivévén, hogy ollykor ollykor mély sohajtások között még is a' tomporáját fájlalta; de sérült nyelve miatt azt is csak így félig meddig tudá kimondani: o tempora, tempora, tempora, — meglehet hogy akkor kapott szegénynek tomporája nagy ütést, mikor a' bagdádi kalmár udvarára a' mennykővel lezuhant. De nem is csuda, hiszen más pézsmán hízott gavallér össze meg összetörte volna magát. — Nó ennyiből állott három hét alatt minden panasza! — —

Egyszer pedig — a' mit tán jobb is lett volna elhallgatnom — egyszer pedig: gondolják meg előre az olvasók, hogy a' líliomnak is van árnyéka — egyszer pedig... kérem, meg ne botránkozzanak benne — egyszer pedig, a' mint a' legénye erős büdös kenőcsöt töltött egy kalánnal tinctura helyett a' szájába, azt fogcsikorgatva visszapökte szeme közé szegénynek, úgy hogy szinte megvakula tőle, akkor ő Nagysága ezen borzasztó káromkodásra fakadt: Baltimore, Boszton, Newyork, Philadelphia, Washington! — a' min kimondhatatlan megháborodtam. Egy illy nagy embernek, 's a' mellett már haldoklónak a' szájából káromkodást hallani! — Eleget simitá előttem az éppen akkor jelen volt lelkész, hogy az így 's amúgy nem káromkodás, hanem valami nagy városok nevei, mellyek még a' geo-

grafián is túl vannak; de hiába — én sem vagyok még tökkel ütött ember, hogy ne tudnám: mi egy czifra város, 's mi egy érthetetlen czifra teremtette? A' papnak kötelessége volt a' szegény beteget menteni; nekem pedig az jutott eszembe: — bocsássa meg isten ő Nagyságának! mert már a' sok orvosság úgy elvette szája ízét, hogy azt sem tudja, mit beszél.

Végéhez közelgő beszédemnek legyen küszöbe a' Nagyságos úrnak halála elötti borzasztó tette, mire ha eszembe jut, még tán koporsómban is kilel a' hideg. Szent-Mihály napja elötti héten — a' mint szoktunk az időre hivatkozni— éppen egy szombat reggel, ép ésszel 's érthető nyelvvel azt parancsolá: hogy szólítsam által a' szomszédban lakó óbester urat, ki szinte mint ő Nagysága, ősz, élemedett, de tenyeres, talpas, kurucz ember volt. Az óbester ott termett, gondolván, hogy valami okos dolgot akar rábizni, vagy végrendeletét általa akarja teljesítetni. Azonban csak elhült bele, midőn a' haldokló tábornok azt mondá: „Szomszéd úr, a' spartai férfiaknak nem volt nagyobb gyalázatjok, mint az ágyban, 's nem a' csatatéren meghalni: hogy ezen gyalázat engemet, mint világszerte híres harcznokot ne érjen, kérem az urat, mint barátomat, válasszon fegyvert, önkényétől függvén, kard, pistoly, buzogány, csákány, 's jöjjön ki velem párcsatára! — Halálborzalom fogá el az óbestert e' szavakra, huzta volna magát, majd komolyan, majd tréfával ez idomtalan szereptől. De megkellett lenni; a' közbe vetett — hundsfott — név, e' bolond terminusnak lemosására nagy kénytelen kelletlen egy pár jó keményen töltött pistolyt hóna alá szorítván, mi ő Nagyságát derékaljánál fogva, négyen, mint koporsó töltelé-

ket, az ágyból felemeltük, 's parancsa szerint a' kertben egy nagy diófa mellé támasztottuk. Hol a' jelszóra tíz lépésnyi távolságról eldurrantak a' vén hősök fegyverei, és éppen a' közép úton egybetalálkozott pár golyó garas formában összelapulván közikbe hullott. Soha életemben illyen trémában nem valék; mert az ein, zwey, drey jelszót nekem kellett kimondani 's az ő Nagysága kezében a' pistolyt, hogy ki ne hülljon, tartani. — Nó, gondolám magamban: megverte az isten az illyen bolondokat, a' kik becsületöket az illy gyalázatos bolond halálban keresik. Pedig hálá istennek, hogy még innen estem, nem túl a' halálon. A' Nagyságos úr látszék hogy valaha nagy katona volt, mert a' pistoly durranásra tele torokkal kiáltotta a' bravot! 's egyszersmind nagyon meginstálta az óbester urat, hogy mivel a' párcsatában a' mint nagyon kivánta, el nem eshetett, legyen szíves halála után főbe lőni, hogy a' feltámadáskor ő is mutathasson vitéz társainak ha nem is életében, legalább holta után valami dicsőitő blesszurt.

Megesvén ez a' bolond, de mégis szerencsés párviadal: ő Nagyságát minden ágyastól behurczoltuk aztán a' szobába, hol az óbestertől, tőlem 's sok másoktól végbúcsut vevén, az egész világra keresztet vetett. Utólsó szavai a' lelkész jelenlétében ezek valának: Az isten országa öröm, békesség és szeretet. — Ezzel a' vendégek eloszlának; én pedig a' cancellariába, részint a' mai borquantum elköltésére; részint a' diófa alatt történteknek hű feljegyzésére siettem. Azt is elfelejtém mondani, hogy a' csudásan összelapult két golyót örök emlékül magamhoz vevém, melylyet koporsómban akarok, mint hallatlan ritkaságot a' más világra vinni.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mi háziak, a' beteg mellett virasztók, csak reggel vevők észre, hogy a' Nagyságos ur meghólt 's nemes lelke az örökkévalóságba elutazott. De bezzeg elutazott vele az én eszem is, még pedig messze, messze. Mert én négy egész napig, mint egy őrült, bánatomban magamon kivűl valék, és így temetéséről toráról, semmi bizonyost nem irhatok. Pedig isten látja a' lelkemet! be nagy torok szerinti buzgósággal vágytam volna a' torban nagy halottunk emlékét megtisztelni. Mások mondják: hogy éjjel nappal mindegyre azt kiábáltam: Vége, vége mindennek; mint a' harang kötelének! — Feleségem pedig azt vallja, hogy mikor a' tetemetésre harangoztam, legnagyobb buzgósággal összekapcsoltam ég felé tartott kezeimet 's a' nyakamba tekert kötéllel húztam egy álló óráig a' nagy harangot. Biránk pedig az egész faluval bizonyítja, hogy midőn ő Nagyságát éppen a' kriptába akarák ereszteni, egy valaki a' sokaság közül ezt orditá: — *Éljen báró Demánx*! — mire a' halott felülvén, viszonzá: — *Mindörökkön Amen*! — Igaz-e vagy nem? feleljen a' falu róla. Ezt csak azért mondom, hogy ha ő Nagyságával a' másvilágon egybetalálkozom, ne mondja, hogy valami magam találta hazugságot irtam hólta után felőle. — Ezeket én akár hiszem, akár nem, tudom soha kárát nem vallom; de az egy harangozói charekteremre nézve felette káros lenne; ha a' boldogult tábornok úr parancsa ellen a' kurta *compendiumot* életrajzából kihagynám, vagy is életét egy kurta compendiumba nem foglalnám. Bezzeg a, — de hic opus, hic labor! — e' reám nézt nagy bökkenő mert a' compendiumnak compendiumos értelmét nem értem, 's mind össze is csak annyit tudok belőle, hogy nem tudom. Papunkat sem merem

megkérdeni, nehogy ismét úgy rám pergeljen 's arczomra szöktesse véremet, miként a' minapi magyarázattal. A' muzsákat kellene meginstálnom, de azok sem jőnek ingyen, ha csak az ember nem szepelkedik. Tudnám én, mit kellene csinálnom, csak az ő Nagysága boldogult cancelláriájáról ki ne koptam volna, mert hat hét pohár bor után mindent eligazítna az én feltüzült eszem.— Illy töprenkedésemben eszembe juta, hogy itt nem messze a' szomszédban lakik egy ritkaságokon kapkodó vén borbély,— kinek az óngolyókat nevezetességökről bedicsértem 's a' két darab ritkaságokért tőle két kupa borra valót nyertem. Ennek bevéte után mindjárt jelentgették magokat nálam a' muzsák, 's a' vocabulareből, mellyet gyerek koromban tanulék, eszembe juttaták, hogy: *compendium* = nyakravaló; *non est verum* = de nem való.

— Úgy-e? hát ezt értette ő Nagysága, hogy valamint a' katona nyakravaló szűk kurta, úgy egész életét foglalnám egy kis csomóba. Legyen hát így kezdve:

Hol volt, hol nem volt, még az Óperenczián is túl volt — — — O de ez nagyon cselédes kezdet, 's aztán sem tudja sok ember: — Operenczia ország mellyik vármegyében volt? nekem pedig tisztán meg volt hagyva, hogy hűn világosan irjak. — Igen, de nékem az is baj, hogy sokat válogatnom nem lehet, mert egybe kifogyok mind a' papirosból, mind a' könyvből.— Kezdem tehát a' deákos emberek ezen mondásával: *Denique*, nó e' bizony jó is lesz. Hiszen hogy valakinek életrajzát éppen az utólsó lapon kezdik, igaz, hogy egy kissé szokatlan: de hát a' kinek ott sem kezdik, még sem hal meg belé.— Ki tudja még mit érünk? még ez is divat-

ba jöhet; hogy elébb irják le a' tettet 's aztán a' személyt, hogy probálják meg az embernek balvagy igaz ítéletét: valljon mit ítél e' vagy ama munkáról, mi előtt annak szerzőjét tudná 's emberét ismerné? — Így hát én maradok a' *denique* mellett, és kezdem a' compendiumot:

Denique hol volt, hol nem volt, még a' Garamantákon is túl volt egy báró méltóságos Demánx Hillarius ő nagysága, a' ki élt e' világban tündéresen — feleségével elegyesen — végre halála után elment a' másvilágra egyenesen — punctum.

Irám Kaczajfalván,
pünkösd előtt két héttel, azon évben,
mellyben ő Nagysága meghólt

Haranglábi Vida. s.k.
kaczajfalvi harangozó.

U. I. Temetés után a' Nagyságos úr elosztogatott néhai gúnyáiból nekem is jutott egy veres bársony mejjre való, mellynek zsebébeni rontsolék papiroson töstént rá ismertem a' boldogult kezeirására, miből csak ennyit tudék kivenni:

„Vida! add tudtára mindeneknek, hogy ezen túl ne mérészelje senki nevemet kis bet — — — — — — — — — — mert jaj lesz, ha —

itt a' betüket nem tudtam olvasni, hanem az utólsó rend így végződik „azért te is nagy *D*-vel írd mindenütt.“

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár